

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Dianos Kuzmenokaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą bankrotą
Criminal Liability for Criminal Bankruptcy

Vadovas: lekt. dr. Gerardas Višinskis
Recenzentas: lekt. Darius Prapiestis

Vilnius
2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe bus analizuojamos teorinės ir praktinės nusikalstamo bankroto reglamentavimo ir baudžiamosios atsakomybės už šią nusikalstamą veiką taikymo problemos. Atsižvelgiant į tai, bus nagrinėjami nusikalstamo bankroto sudėties požymiai ir šių požymių inkriminavimo problematika. Taip pat bus atliekama sankcijų už nusikalstamą bankrotą analizė, siekiant įvertinti baudžiamosios atsakomybės atitiktį šio nusikaltimo pobūdžiui.

Pagrindiniai žodžiai: bankrotas, nemokumas, baudžiamoji atsakomybė, nusikalstamas, blogas valdymas, kreditoriai.

This master's thesis will analyze the theoretical and practical problems of the regulation of criminal bankruptcy and the application of criminal liability for this criminal act. In this context, the features of the composition of a criminal bankruptcy and the issue of incriminating these features will be examined. An analysis of sanctions for criminal bankruptcy offenses will also be carried out to assess the appropriateness of criminal liability for the nature of the offense.

Key words: bankruptcy, insolvency, criminal liability, criminal, mismanagement, creditors.

TURINYS

ĮVADAS.....	2
1. NUSIKALSTAMO BANKROTO SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA	6
1.1. Bankroto ir nemokumo santykis	6
1.2. Nusikalstamo bankroto raida Lietuvoje	11
2. NUSIKALSTAMO BANKROTO SUDĖTIES ANALIZĖ.....	17
2.1. Objektas ir dalykas.....	17
2.2. Objektyvioji pusė	21
2.3. Subjektas	36
2.4. Subjektyvioji pusė.....	40
3. NUSIKALSTAMO BANKROTO BAUDŽIAMUMAS.....	45
4. NUSIKALSTAMO BANKROTO ATSKYRIMAS NUO CIVILINIO DELIKTO..	54
IŠVADOS	60
ŠALTINIAI.....	62
SANTRAUKA	70
SUMMARY	71

IVADAS

Temos aktualumas. Galima pastebėti, kad pastaruosius metus Lietuvoje gyventojai vis dažniau linkę steigti verslus. Nepaisant pandemijos įtakos, valstybės įmonės Registrų centro duomenimis, 2021 metais įregistruota net 15113 įmonių, nors ankstesniaisiais metais šis skaičius per metus siekė 13400. Įmonės gyvuoja nuolat besikeičiančioje teisinėje, ekonominėje ar socialinėje aplinkoje ir susidūrusios su finansiniais sunkumais, nesugeba su jais susidoroti, todėl neretai bankrutuoja. Remiantis 2022 m. kovo 4 d. Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnybos pateiktais duomenimis, per visą laikotarpį nuo Lietuvos Respublikos įmonių bankroto ir Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymų taikymo pradžios iki 2021 m. gruodžio 31 d. bankrotas buvo paskelbtas 29240 įmonėms. 2021 m. III ketvirčio pabaigoje bankroto procesas buvo vykdomas 1882 įmonėms, iš jų likvidavimo procedūra vykdoma 1472 įmonėms, 410 bankrutuojančių įmonių sprendimai dėl tolesnės bankroto procedūros vykdymo dar nebuvo priimti (Juridinių asmenų bankroto ir restruktūrizavimo apžvalga, 2022).

Neretu atveju būtent ne verslo rizika, o sąmoningi asmenų veiksmai turi įtakos įmonių pašalinimui iš rinkos per bankroto ir likvidavimo procedūras, todėl tokiu atveju priklausomai nuo šių veiksmų padarinių, bankrotas gali būti arba tyčinis, arba nusikalstamas. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 209 straipsnyje įtvirtintas nusikalstamas bankrotas inkriminuojamas tuomet, kai asmuo sąmoningai blogai valdydamas įmonę priveda ją prie bankroto ir taip padaro kreditoriams didelę turtinę žalą. Pažymėtina, jog nuo 2020 m. sausio 1 d. įsigaliojus naujajam Juridinių asmenų nemokumo įstatymui pasikeitė tiek bankroto samprata, tiek tokios bylos iškėlimo sąlygos. Todėl šiai dienai aktualu išanalizuoti ne tik pačią nusikalstamo bankroto sudėtį, siekiant ją atskirti nuo civilinio delikto, bet ir suvokti pačio bankroto sąvoką pagal naująjį reglamentavimą. Taip pat pažymėtina, jog teismai vis dar susiduria su šio nusikaltimo tam tikrų požymių inkriminavimo problematika, todėl tikslinga išsamiai ištirti šio nusikaltimo sudėtį. Be kita ko, pastaruosius du dešimtmečius Lietuvos baudžiamoji politika tik represyvéjo, o įkalintų asmenų skaičius augo, nors ekonominių nusikaltimų pavojingumas, atsižvelgiant į valstybės ekonominę būseną, mažėjo. Šiuo aspektu reikalinga įvertinti numatytos baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamo bankroto padarymą proporcingumą bei atitiktį paties nusikaltimo pobūdžiui.

Darbo objektas. Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą bankrotą, numatytą BK 209 straipsnyje, bei šios nusikalstamos veikos sudėtis.

Darbo tikslas. Atlikti nusikalstamo bankroto sudėties istorinę ir teisinę analizę, įvertinti baudžiamosios atsakomybės už šio nusikaltimo padarymą taikymo problematiką bei pateikti galimus įstatymo trūkumų sprendimus/rekomendacijas.

Darbo uždaviniai. Tam, jog pasiekti darbo tikslą, yra būtini išsikelti šie darbo uždaviniai:

- 1) atskleisti bankroto ir nemokumo santykį ir pateikti nusikalstamo bankroto sampratą;
- 2) išanalizuoti nusikalstamo bankroto istorinę raidą ir atskleisti šio nusikaltimo reglamentavimo pokyčius;
- 3) atskleisti nusikalstamo bankroto sudėties požymių turinį;
- 4) pateikti ir įvertinti taikytas sankcijas už nusikalstamą bankrotą ir įvertinti jų atitiktį nusikaltimo pobūdžiui;
- 5) atskirti nusikalstamą bankrotą nuo civilinio delikto.

Tyrimo metodai. Atliekant nusikalstamo bankroto sudėties ir baudžiamosios atsakomybės už šį nusikaltimą analizę, pagrindiniai naudoti tyrimo metodai buvo loginis – analitinis, lyginamasis, istorinis, statistinis, analizės ir analitinis metodai.

Loginis – analitinis metodas plačiausiai naudotas dėl to, jog analizuojant nusikalstamo bankroto sudėties elementus buvo neišvengiama teisės aktų, teismų praktikos bei doktrinos analizė. *Lyginamasis* metodas reikalingas nusikalstamo bankroto Lietuvoje ir bankroto nusikaltimų, skirtingų teisės tradicijų užsienio valstybėse – Italijos Respublikoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) palyginimui. Italijos Respublika reformomis tobulino bankroto reglamentavimą siekdama sumažinti bankroto bylų skaičių, procedūrą paliekant tik rimtiems nemokumo atvejams ir išvengti pernelyg ilgos procedūrų trukmės (Panzani, 2006, p. 2), todėl darbe apžvelgiamas dabartinis bankroto reglamentavimas, o JAV yra laikoma viena ryškiausių skolininkui palankaus teisinio bankroto modelio valstybių, kurioje vyrauja stiprus siekis išsaugoti įmonę (Omar, 2008, p. 66). Taip pat lyginamasis metodas buvo naudojamas siekiant palyginti bankroto sampratą galiojant senajam Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymui bei įsigaliojusiam Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymui. *Istoriniu* metodu remiantis atlikta nusikalstamo bankroto analizė, vertinant kaip keitėsi reglamentavimas nuo pirmojo nusikalstamo bankroto instituto užuomazgų rašytiniuose teisės aktuose (Lietuvos Statutuose) iki dabartinio BK. *Statistinis* metodas buvo reikalingas analizuojant teismų skiriamas sankcijas už nusikalstamą bankrotą, laisvės atėmimo bausmių trukmę, jog būtų galima įvertinti dabartinio reglamentavimo problematiką. *Analitinis* metodas siekiant

pateikti išvadas ir įžvalgas dėl atitinkamų probleminių nusikaltimo sudėties požymių bei sankcijų rūšių.

Svarbiausi šaltiniai. Pagrindinis šio darbo šaltinis yra BK. Siekiant išaiškinti pačio bankroto sąvoką neatsiejamai buvo naudojamos civilinės teisės aktais, reglamentuojančiais bankrotą, o būtent Juridinių asmenų nemokumo įstatymu bei anksčiau galiojusiu Įmonių bankroto įstatymu. Taip pat vieni svarbiausių darbo šaltinių buvo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo bei žemesniųjų instancijų teismų nutartys bei nuosprendžiai, kuriuose aiškinamas nusikalstamo bankroto taikymas, bei kuriais naudotasi siekiant įvertinti sankcijų taikymą už nusikalstamą bankrotą. Be kita ko, bankroto ir nemokumo sąvokų palyginimui bei nusikaltimo sudėties analizei naudota specialioji įvairių autorių teisinė literatūra: BK komentarai bei moksliniai straipsniai (A. Gutausko, P. Veršekio, A. Milinio ir N. Strikulio). Nusikalstamo bankroto sankcijų problematikai nagrinėti buvo remiamasi O. Fedosiuk bei S. Bikelio mokslinėmis publikacijomis. Siekiant palyginti Lietuvos Respublikos ir užsienio valstybių nusikalstamų bankrotų reglamentavimą naudotasi ir Jungtinių Amerikos Valstijų baudžiamuoju kodeksu bei Italijos bankroto kodeksu.

Darbo originalumas. Bankrotas daugiausiai analizuotas Lietuvos mokslininkų kaip civilinės teisės institutas. Pavyzdžiui, V. Mikuckienė „Bankroto proceso samprata“, K. Garškaitė-Milvydienė „Įmonių bankroto grėsmės diagnostikos sistema“ moksliniuose darbuose nagrinėjo bankroto proceso sampratą ir ypatumus, taip pat įmonės finansinių sunkumų pasekmes bankroto ir restruktūrizavimo kontekste analizavo L. Meiženytė straipsnyje „Įmonės finansiniai sunkumai: restruktūrizavimas ar bankrotas?“. Tiek civilinės teisės, tiek baudžiamosios teisės kontekste analizuojant bankrotą pasižymėjo A. Milinis ir N. Strikulyš moksliniame straipsnyje „Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika“ vertindami takoskyrą tarp nusikalstamo bankroto ir tyčinio bankroto. Šiuo aspektu pasisakė ir R. Volungevičienė „Nusikalstamo bankroto teisinio reguliavimo atitiktis *ultima ratio* principui: nacionaliniai ir tarptautiniai aspektai“ moksliniame darbe. Baudžiamosios teisės atstovas, daugiausia dėmesio skyręs nusikalstamo bankroto analizei yra A. Gutauskas, kuris moksliniame straipsnyje „Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas ir įrodinėjimas“ nagrinėjo šios nusikalstamos veikos sudėties požymių inkriminavimo problematiką bei iššūkius, su kuriais susiduriama įrodinėjant asmens tyčinius veiksmus privedant įmonę prie bankroto.

Per pastaruosius penkerius metus buvo parašyti vos keli magistriniai darbai analizuojantys nusikalstamo bankroto sudėtį (2016 m. – K. Šimkutė, 2017 m. – M. Dobrovolskis). Būtent baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą bankrotą tema

paskutinį kartą buvo nagrinėta L. Zaksaitės 2016 m. Ankstesniuose darbuose neanalizuotos sankcijų rūšys, paskirtų bausmių statistika, tam tikrų nusikaltimo sudėties elementų problematika. Be kita ko, įsigaliojus naujajam Juridinių asmenų nemokumo įstatymui, minėtuose magistriniuose darbuose negalėjo būti atskleista dabartinė bankroto ir nemokumo samprata.

1. NUSIKALSTAMO BANKROTO SAMPRATA IR ISTORINĖ RAIDA

Nusikalstamas bankrotas BK 209 straipsnyje apibrėžiamas kaip sąmoningai blogas įmonės valdymas nulėmęs jos bankrotą ir sukėlęs didelės turtinės žalos kreditoriams. Šiuo atveju esminė bankroto sąvoka yra blanketinė ir nėra tiesiogiai įtvirtinta BK. Todėl siekiant apibrėžti šią sąvoką, yra neišvengiama kitų teisės aktų, mokslinių darbų, teismų sprendimų bei pačios bankroto raidos analizė. Tik išnagrinėjus bankroto sampratą ir jo istorinę raidą galima atskleisti BK 209 straipsnyje įtvirtintą bankroto sąvoką.

1.1. Bankroto ir nemokumo santykis

Bankroto procesas yra efektyviai veikiančios ekonomikos dalis, kadangi jo metu iš rinkos yra pašalinamos nemokios įmonės. Lietuvių kalbos žodynas bankroto sąvoką pateikia kaip negalėjimą išsimokėti skolų, suvargimą (Lietuvių kalbos žodynas, 2002). Ekonomikos terminų žodynas bankrotu laiko įmonės, banko arba asmens finansinę padėtį, kuriai esant nepajėgiama apmokėti skolų ir vykdyti turtinius įsipareigojimus (Ekonomikos terminų žodynas, 2005). Oficialios statistikos portalas bankroto procesą įvardija kaip teismo arba ne teismo tvarka vykdomų įmonės bankroto procedūrų visumą (Oficialiosios statistikos portalas, 2020). Visgi, tokios bankroto apibrėžtys vargu ar yra aiškios, kadangi praktiškai bankrotu yra laikomas sudėtingas teisinis ekonominis reiškinys, kurį reglamentuoja ne tik civilinė ir administracinė teisė, bet ir baudžiamoji teisė.

Šiuo metu galiojantis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas nepateikia bankroto sąvokos, tačiau yra pateikiama bankrutuojančio juridinio asmens sąvoka apibrėžiant, kad tai toks asmuo, kuriam iškelta bankroto byla arba kurio bankroto procesas vykdomas ne teismo tvarka ir nepradėtos šio įstatymo nustatytos juridinio asmens likvidavimo dėl bankroto procedūros (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Atsižvelgiant į anksčiau galiojusį Įmonių bankroto įstatymą matyti, kad bankrotu buvo laikoma nemokios įmonės būseną, kai įmonei teisme iškelta bankroto byla arba kreditoriai įmonėje vykdo bankroto procedūras ne teismo tvarka (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, 2001). Todėl akivaizdu, jog įsigaliojus naujam Juridinių asmenų nemokumo įstatymui reglamentavimas iš esmės nepasikeitė. Pažymėtina, kad nuo 2013 m. kovo mėnesio įsigaliojęs Fizinių asmenų bankroto įstatymas taipogi nepateikia aiškios ir konkrečios bankroto sąvokos. Šio įstatymo 2 straipsnyje 1 dalyje pateikiamas bankroto proceso apibrėžimas, nurodant, kad tai fizinio asmens bankroto procedūrų visuma (Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, 2013).

Be kita ko, bankroto sąvoka aiškina ir teismų praktikoje. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bankrotą apibrėžia kaip specifinį procesą savo paskirtimi ir esme turintį viešojo intereso elementą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje). Lietuvos apeliacinis teismas bankrotą apibrėžia kaip kolektyvinį procesą (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje). Šiuo atveju turima omenyje kolektyvinis procesas, kuriame dalyvauja kreditorių susirinkimas, nemokumo administratorius bei žinoma – tam tikrais atvejais – teismas. Kitaip tariant tai kolektyvinio skolų administravimo procesas (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje). Tuo tarpu Šiaulių apygardos teismas priimtoje nutartyje nurodė, kad pagal suformuotą teismų praktiką bankrotas yra vienas iš rinkos ekonomikos įrankių, kurių pagalba siekiama užtikrinti ekonomikos gyvybingumą ir pašalinti iš rinkos nemokius subjektus, kurie nesugeba organizuoti rentabilios veiklos. Bankroto procesas taikomas tada, kai reikia likviduoti neveiklius, nemokius rinkos dalyvius (Šiaulių apygardos teismo 2020 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje).

Iš tokių pavyzdinių sprendimų matyti, kad teismai bankrotą aiškina kaip tam tikrą procesą, kurio metu yra sprendžiamas skolinių įsipareigojimų kreditoriams klausimas ir iš rinkos galiausiai pašalinamos nemokios įmonės. Atsižvelgiant į bankroto instituto esmę, pritartina tokiam sąvokos išaiškinimui. Bankroto pagrindinis tikslas ir šio instituto esmė – pašalinti įmones, kurios nebeišgali vystyti toliau savo veiklos ir vykdyti prievolinių įsipareigojimų kreditoriams. Taigi, būtent bankroto metu yra sprendžiami tokio pobūdžio klausimai kaip skolinių įsipareigojimų kreditoriams patenkinimas ir tolimesnis įmonės likimas. Šių ir kitų klausimų sprendimas sudaro procesą, kurio metu bandoma kuo didesne apimtimi patenkinti kreditorių interesus ir galiausiai pasiekiamas rezultatas – įmonė likviduojama (arba išskirtiniais atvejais, įmonei konstatavus gyvybingumą, pereinama į restruktūrizavimo procesą).

Įvairiose mokslinėse publikacijose taip pat mėginta apibrėžti bankroto sąvoką. Nesiplečiant teigiama, kad įmonės bankrotas yra sudėtingas ekonominis, socialinis ir teisinis procesas (Garškaitė-Milvydienė, 2011, p. 19). A. Gutauskas teigia, jog bankrotas yra procedūrų, kurios taikomos įmonei skolininkei, kai dėl susidariusių skolų jai nebėra prasmės ir galimybės vykdyti komercinę veiklą, pasekmė, kai įmonė pripažįstama bankrutavusia ir likviduojama (Gutauskas, *et. al.*, 2014, p. 144). Dar kitaip bankrotą apibrėžia A. Milinis ir N. Strikulyš nurodydami, kad bendriausia prasme bankrotas reiškia tam tikrą fizinio ar juridinio asmens nemokumo būklę, negalėjimą išsimokėti susidariusių įsiskolinimų kreditoriams. Teisine prasme ši procedūra vyksta teisme (Milinis, Strikulyš, 2016, p. 1). Visuose bankroto sampratos išaiškinimuose neapsieinama be proceso arba

procedūrų sąvokos, todėl galima daryti išvadą, kad bankrotas yra nemokiai įmonei taikomų procedūrų visuma, kurių metu sprendžiamas įmonės skolinių įsipareigojimų klausimas ir tolimesnis įmonės likimas. Kitaip tariant, jei bankrotą laikytume būseną, tai bet kokių atveju vis tiek reikštų tam tikrą proceso momentą, kai įmonėje vyksta aukščiau minimos procedūros – nuo nemokumo nustatymo iki likvidavimo, todėl teismų ir literatūros autorių manymu pravarčiau bankrotą suprasti visgi kaip procesą.

Pastebėtina, kad aiškinant bankroto sampratą tiek įstatyminiu lygmeniu, tiek literatūroje neapsieinama be nemokumo sąvokos, todėl būtina atskleisti ir ją. Lietuvių kalbos žodynas nepateikia nemokumo sąvokos. Aktualu ir tai, jog ekonomikos terminų žodyne nemokumas įvardijamas kaip negalėjimas laiku ir visiškai atsiskaityti su kreditoriais (Ekonomikos terminų žodynas, 2005).

Teismų praktikoje įmonei iškeliant bankroto bylą šio proceso pradžios pirminė priežastis yra teiginys, kad įmonė yra nemoki. Iš praktinės pusės tai reiškia, kad nemokumas – tokia skolininko materialinė padėtis, kai paaiškėja, kad jo turto nepakanka kreditorių reikalavimams visiškai patenkinti (Bernotaitė, 2005, p. 13).

Įstatyminiu lygmeniu Įmonių bankroto įstatymas nustatė, kad įmonės nemokumas buvo tokia įmonės būseną, kai ji neatsiskaito su kreditoriumi (kreditoriais) praėjus trims mėnesiams po termino, nustatyto įstatymų, kitų teisės aktų, taip pat kreditoriaus ir įmonės sutartyse įmonės įsipareigojimams įvykdyti, arba praėjus tokiam pat terminui po kreditoriaus (kreditorių) reikalavimo įvykdyti įsipareigojimus, jeigu sutartyse terminas nebuvo nustatytas, ir pradelsti įmonės įsipareigojimai (skolos) viršija pusę į jos balansą įrašyto turto vertės. Tačiau naujasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, įsigaliojęs 2020 m. sausio 1 d. išplėtė šią nemokumo sampratą ir nustatė dvi alternatyvias sąlygas kada juridinis asmuo įgyja nemokumo statusą: pirma, kai laiku negali įvykdyti turtinių prievolių ir antra, kai juridinio asmens įsipareigojimai viršija jo turto vertę (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Skirtingai fizinio asmens nemokumas yra tokia fizinio asmens būklė, kai jis negali įvykdyti skolinių įsipareigojimų, kurių mokėjimo terminai suėję ir kurių suma viršija 25 Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtintas minimaliąsias mėnesines algas (Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas, 2013). Nustačius vieną iš šių sąlygų tokiam asmeniui atsiranda teisinis pagrindas iškelti bankroto bylą įstatymų nustatyta tvarka. Taigi, tiek Juridinių asmenų nemokumo įstatyme, tiek Fizinių asmenų bankroto įstatyme nemokumas pateikiamas kaip asmens būseną arba būklė, kiekvienu atveju individualiai vertinant šį faktą – priklausomai nuo asmens galimybės įvykdyti skolinius įsipareigojimus laiku bei tokių įsipareigojimų apimties. Jei asmuo negali laiku atsiskaityti

su kreditoriais ir jo įsiskolinimai viršija atitinkamą bankrotą reglamentuojančiuose įstatymuose numatytą ribą – atsiranda pagrindas tokį asmenį laikyti nemokiu.

Doktrinoje faktinis nemokumas aiškinamas kaip negalėjimas atsiskaityti su kreditoriais. Tačiau pripažinimo nemokiu pasekmės atsiranda tik teismui nustačius nemokumo faktą. Tuomet faktinis nemokumas tampa juridiniu nemokumu, kuris reiškia įmonės paskelbimą bankrutuojančia ir valdžios įsikišimą nušalinant skolininką nuo jo turto tvarkymo ir valdymo (Bernotaitė, 2005, p. 13). Apie juridinio nemokumo nustatymą Klaipėdos apygardos teismas buvo pažymėjęs 2021 m. spalio 10 d. sprendime, kuriame pasisakė, kad įmonės nemokumas yra nustatomas išanalizavus įmonės finansinius duomenis, iš kurių svarbiausi yra įmonės pradelsti įsipareigojimai, jų santykis su įmonės turto verte ir įmonės ūkinės komercinės veiklos rezultatai, atspindintys įmonės galimybes vykdyti įsipareigojimus kreditoriams. Visais atvejais klausimas dėl bankroto bylos iškėlimo turi būti sprendžiamas ne formaliai taikant Juridinių asmenų nemokumo įstatymo nuostatas dėl nemokumo, o atsižvelgiant į konkrečioje byloje nustatytas aplinkybes. Bankroto proceso pirmajame etape, sprendžiant klausimą dėl įmonės mokumo (nemokumo), prioritetą turėtų būti teikiamas reabilitaciniam tikslui. Dėl to bankroto byla įmonei turi būti keliama, kai, teismui išanalizavus visus įrodymus, nelieka abejonių dėl įmonės nemokumo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje).

Kaip minėta aukščiau, teismas kiekvienu atveju individualiai nustato, ar tam tikras asmuo atitinka įstatyme numatytas nemokumo sąlygas, ko pasėkoje konstatuojamas juridinis nemokumas. Todėl kol teismas nebus nustatęs asmens nemokumo (juridinis nemokumas), tol nebus pradėtos bankroto procedūros. Visgi bendrai kasacinis teismas juridinio asmens nemokumą aiškina kaip reiškiantį, kad juridinis asmuo yra susidūręs su ilgalaikiais rimtais finansiniais sunkumais, užkertančiais kelią vykdyti įprastą ūkinę komercinę ar kitą įstatuose apibrėžtą veiklą ir reikalaujančiais kraštutinių priemonių taikymo priverstinai nutraukiant tokio asmens veiklą ir likviduojant jį per bankroto procedūrų vykdymą. Juridinio asmens finansiniai sunkumai bendriausia prasme aiškinami kaip reiškiantys prisiimtų įsipareigojimų nevykdymą, t. y. negalėjimą nustatytais ar pateisinamai uždelstais terminais vykdyti savo įsipareigojimų kreditoriams (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip matyti, iš teismų ir doktrinos išaiškinimų nemokumas laikomas būseną, nulemta tam tikrų finansinių sunkumų, kurią kiekvienu individualiu atveju teismas nustato remdamasis Juridinių asmenų nemokumo įstatymo nuostatomis ir faktinėmis bylos aplinkybėmis, kurios visapusiškai pagrįstų asmens finansinę būklę.

Galima daryti išvadą, kad nemokumu yra laikoma būtent įmonės ar fizinio asmens finansinė būseną, o bankrotas suprantamas kaip procedūros, o būtent visuma veiksmų, atliekamų teismo, kreditorių, bankroto administratoriaus, pačios bankrutuojančios įmonės ir kitų bankroto proceso dalyvių, susijusių su įmonės nemokumo konstatavimu ir iš to kylančių padarinių taikymu (Kavalnė *et. al.*, 2009, p. 23). Kitaip tariant iš pradžių asmuo yra pripažįstamas nemokiu (įvertinama jo finansinė būseną), ir tik tuomet jau seka bankroto procesas, siekiant juridinį asmenį arba likviduoti, arba restruktūrizuoti, o fiziniam asmeniui sudaryti mokumo atkūrimo planą.

Baudžiamosios teisės kontekste kasacinis teismas vienoje byloje pažymėjo, kad kaltininko įmonės bankrotas yra tik tarpinis padarinys, nes dėl blogo valdymo atsiradusi bankroto būseną turi būti kreditoriams padaromos didelės turtinės žalos priežastis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Galima daryti prielaidą, kad bankrotas, kaip tarpinis nusikalstamos veikos padarinys, turėtų būti suprantamas kaip įmonės būseną, kuri prasideda asmens juridinio nemokumo fakto konstatavimu ir baigiasi tokio asmens pašalinimu iš rinkos. Pabrėžtina, kad dėl tokios įmonės būsenos kreditoriai patiria atitinkamą žalą, kai bankroto procedūrų metu nėra patenkinami jų reikalavimai. Vargu ar bankroto sąvoką įtvirtintą BK 209 straipsnyje galime vertinti kaip procedūrų visumą, kadangi ne pačios teismine ar neteismine tvarka vykdomos procedūros yra neigiamas šio nusikaltimo padarinys. Šiuo atveju manytina, kad galiojusiame Įmonių bankroto įstatyme įtvirtinta bankroto sąvoka, kuri jį įvardija kaip nemokios įmonės būseną yra labiausiai atitinkanti bankroto sąvoką įtvirtintą BK, kadangi būtent nemokumas, kuris pagal Juridinių asmenų nemokumo įstatymą suprantamas kaip negalėjimas įvykdyti laiku turtinių prievolių arba įmonės finansinių įsipareigojimų viršijimą turto vertės atžvilgiu priveda įmonę prie negalėjimo atsiskaityti su savo kreditoriais.

Taigi, BK įtvirtintą nusikalstamą bankrotą reikėtų suvokti kaip sąmoningą įmonės privedimą prie bankroto kaip būsenos, kai asmuo yra pripažįstamas esą nemokus, tai yra nebegali laiku įvykdyti savo turtinių įsipareigojimų arba turtiniai įsipareigojimai viršija jo turto vertę, dėl ko pradedamos bankroto procedūros, kurių metu nuo įmonės valdymo nušalinami josios vadovai ir kolektyviai sprendžiami skolinių įsipareigojimų kreditoriams bei kiti su įmonės ateitimi (likvidavimo ar restruktūrizavimo) susiję klausimai, o šiuos klausimus išsprendus – kreditoriai patiria atitinkamą žalą.

1.2. Nusikalstamo bankroto raida Lietuvoje

Apie skolininkus ir jų atsakomybę Lietuvos teisėje pirmą kartą užsiminta jau Pirmajame Lietuvos Statute, kuriame buvo numatyta atsakomybė už praskolino dvaro įsigijimą¹. Tačiau tokio kaip tyčinio bankroto instituto įtvirtinta dar nebuvo. Antrajame Lietuvos Statute apskritai nebuvo reguliuojami nemokių asmenų santykiai, įskaitant ir bankrotą, o Trečiasis Lietuvos Statutas pasižymėjo tuo, jog šiuo aktu buvo panaikinta asmeninė atsakomybė. Valstiečiai imti laikyti laisvaisiais žmonėmis, todėl didikai neteko privilegijos už skolas atsiskaityti valstiečiais (Kavalnė, *et. al.*, 2009, p. 181).

Visgi aktualiausias laikotarpis nusikalstamo bankroto evoliucijos analizei Lietuvoje prasideda būtent nuo 1915 metų vokiečių okupantams įvedus Rusijos imperijos Baudžiamąjį statuto (toliau – Baudžiamasis statutas) galiojimą, kuriame buvo numatytas atskiras XXXIV skyrius „Bankrūtavimas, lupikavimas ir kiti baustini nusižengimai, daromi dėl turto“ (559–619 str.). Todėl vėliau 1918 metais, atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, „įteisėtu baudžiamuoju kodeksu buvo laikomas būtent Rusijos 1903 metais patvirtintas kodeksas, kuris turėjo galios ir vokiečių okupacijos valdžiai esant“ (Spaičienė, 2006, p. 84). Pažymėtina ir tai, jog tuo pačiu laikotarpiu iki pat 1940 . Lietuvos teritorijoje iš viso galiojo dar du įstatymai, kriminalizuojantys bankrotą: 1) Klaipėdos krašte – 1981 m. Vokietijos baudžiamasis kodeksas ir 2) Užnemunėje – Prancūzijos prekybos kodeksas. Todėl toliau bus aptariamas šiuose teisės aktuose įtvirtintas bankroto reglamentavimas.

Rusijos imperijos baudžiamasis statutas išskyrė dvi bankroto kategorijas – paprastąjį bankrotą bei piktybinį bankrotą. Paprastuoju bankrotu vadintas neatsargus bankrotas, kuomet prekybininkas „nerūpestingai atlikdavo prekybos reikalus arba eikvojo turtą, dėl to ir nusigyveno“. Tuo tarpu piktybiniu bankrotu buvo vadinamas nusikaltimas, kuriuo nemokus (nusigyvenęs, neišsigalintis) skolininkas tyčia, vengdamas skolų grąžinimo, paslėpdavo turtą nuo kreditorių (Spaičienė, 2006, p. 84). Santykyje su šiuo metu BK įtvirtintu nusikalstamu bankrotu, kuris pasireiškia tyčiniaisiais veiksmais, mums aktualu išanalizuoti būtent piktybinio bankroto reglamentavimą.

Taigi, Baudžiamąjį statuto 599 straipsnyje nustatyta, kad baudžiamas toks asmuo, kuris nuslėpė savo turtą, nutylėjo apie jį, davė konkursinio turto mažinamą pramanytą skolos pasižadėjimą, kitam asmeniui padovanojo, davė skolos pasižadėjimą pramanytai

¹Pirmojo Lietuvos Statuto 1 straipsnio „Kas nupirktų praskolintą dvarą, o tas, kam skola priklausė, dešimt metų tylėtų“ 1 dalyje nurodyta, kad „jeigu kas nupirktų kokią veldėmę ir, sumokėjęs ar ne viską sumokėjęs, ramiai laikytų, o iš to paties dvaro kam kitas priklausė skola, užrašyta pirmiau, kol dar nebuvo parduotas, ir tylėtų apie tą skolą dešimt metų per žemės senatį, ir per teismą jos nieieškotų, tas neturi skolos iš to dvaro tikėtis, bet turi iš skolininko savo pinigų ieškotis. **O jei tas skolininkas neturėtų iš ko mokėti, tai už tą skolą turi jį su galva pasiimti [...]**“ (Pirmasis Lietuvos Statutas, 1991, p. 258).

skolai siekdamas išvengti skolų, netgi jei dar nebuvo paskelbtas nusigyvenusiu, bet toks paskelbimas greitai laiku neišvengiamas. Toks asmuo buvo baudžiamas kalėti trejus metus. Tuo tarpu Baudžiamojo statuto 600 straipsnyje numatyta kvalifikuota nusikaltimo sudėtis, kuomet dėl žalos didumo valstybės išdas turėjo svarbaus nuostolio, arba jei sutriko ar susmuko kredito įstaigos reikalai, arba jei daug žmonių virto neturtėliais. Už šį nusikaltimą buvo numatyta aštuonerių metų kalėjimo bausmė (Jablonskis, 1930, p. 206). Kaip matyti, bankrotu už valstybei padarytą žalą asmuo buvo baudžiamas daug griežčiau. Baudžiamojo statuto 601 straipsnyje buvo įtvirtintas nusikaltimas, kuris buvo padaromas specialaus subjekto, o būtent visuomenės ar privatinės kredito įstaigos dalininkų, bendrovės akcininkų ar akcininkų draugijos prižiūrėtojo arba daiktų rikiuotojo. Nusikaltimo objektyvioji pusė pasireiškė arba 1) atsisakymu paskelbus tą įstaigą nusigyvenusia pareikšti teismui ar kitai valdžiai apie tos įstaigos turtą, arba melagingu pareiškimu apie tą turtą su tikslu siekiant išvengti mokėti skolas; 2) turto mažinimo skolos pasižadėjimo davimu, kai skola pramanyta, dovanos davimu ar kitokiu turto paslėpimu su tikslu išvengti mokėti skolas. Be kita ko, pažymėtina, kad už šias nusikalstamas veikas, o būtent piktybinį bankrotą, pagal Baudžiamojo statuto 602 straipsnį buvo baudžiami ir bendrininkai (Jablonskis, 1930, p. 207).

Taigi, apžvelgus Baudžiamajame statute įtvirtintą piktybinį bankrotą, galima pastebėti šiuos esminius dalykus: pirma, tai buvo tyčinė veika, kuomet nusigyvenęs (nemokus) asmuo aukščiau konkrečiais išvardytais veiksmais siekė išvengti mokėti savo skolas; antra, už valstybei kilusią žalą asmuo būdavo baudžiamas daug griežtesne laisvės atėmimo bausme; trečia, net ir nepripažinus asmens nusigyvenusiu, bet esant neišvengiamai galimybei būti tokiu pripažintam, asmuo vis tiek būdavo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn.

Primintina, kad šiuo laikotarpiu Klaipėdos krašte galiojo 1871 m. Vokietijos baudžiamasis kodeksas. Bankroto institutą reguliavo XXIV kodekso skyrius (Spaičienė, 2006, p. 84). Klaipėdos krašte dėl piktybinio (vadinto apgavikišku) bankroto drausmės kalėjimu galėjo būti baudžiami asmenys, kurie tyčia, norėdami pakenkti kreditoriams, buvo paslėpę ir (ar) išgabenę turtą, buvo „pripažinę arba išstatę (t. y. pateikę) skolas arba teisės sandorius, kurie buvo visiškai ar iš dalies pramanyti“, nebevedė prekybos knygu, kurių vedimas jiems buvo privalomas, arba tas knygas sunaikino. Tokiais asmenimis galėjo būti akcinių ar registruotų bendrovių valdybos nariai ar likvidatoriai, jei padarydavo minėtą veiką atlikdami savo pareigas (Vokietijos baudžiamojo kodekso 244 straipsnis). Ypatingais atvejais Vokietijos baudžiamasis kodeksas numatė net drausmės kalėjimo iki dešimties metų bausmę asmeniui, kuris, žinodamas, kad skolininko turtui paskelbtas konkursas,

paslėpdavo arba padėdavo perleisti skolininko turtą arba byloje pareiškėdavo nepagrįstus turtinius reikalavimus, kurie naudingi skolininkui ar kitiems asmenims, ir taip šiurkščiai pažeisdavo kreditorių interesus. Tokiu subjektu galėjo būti ne tik skolininkas, bet ir vienas iš kreditorių (Spaičienė, 2006, p. 87). Ši nusikaltimo sudėtis labiau atitinka mūsų BK 208 straipsnyje numatytą nusikaltimo „Skolininko nesąžiningumas“ sudėtį. Tačiau visgi, esminis aspektas yra tas, jog ir šis nusikaltimas, kaip ir Baudžiamajame statute minėtieji, pasireiškė būtent tyčiniaisiais asmenų veiksmais siekiant neigiamų padarinių – pakenkti kreditoriams. Taip pat nusikaltimo objektyvioji pusė bene identiška atsižvelgiant į tai, kad tiek Baudžiamajame statute, tiek Vokietijos baudžiamajame kodekse buvo numatyti tokie veiksmai kaip turto slėpimas ar išgabenimas bei pramanytų sandorių (pasižadėjimų) sudarymas. Skirtumas tame, jog Vokietijos baudžiamasis kodeksas piktybiniu bankrotu laikė ir subjekto neveikimą, kuomet nebuvo vedamos prekybos apskaitos knygos.

Trečiasis teisės aktas, kuris galiojo Lietuvos teritorijoje, o būtent Užnemunėje, buvo bankrotui reguliuoti taikytas Prancūzijos prekybos kodeksas, kuris taip pat pagal pažeidimo pobūdį išskyrė paprastąjį ir piktybinį bankrotus. Piktybiškai bankrutuojančiu Užnemunėje buvo pripažįstamas nemokus prekiautojas, atitinkantis bent vieną iš šių sąlygų: 1) jei jis pateikia tariamas išlaidas ar nuostolius arba negali pagrįsti visų savo pajamų; 2) jeigu nuslėpė kokią nors piniginę sumą, kokį nors skolinį reikalavimą, prekes, atsargas ar kilnojamuosius daiktus; 3) jei tariamai pardavė, išmainė ar dovanojo turtą; 4) jei remiasi melagingomis skolomis tariamiems kreditoriams arba oficialiuose privačiuose įsipareigojimuose yra pripažinęs save skolininku; 5) jei buvo įsipareigojęs priimti saugojimui pinigus, prekybinius dokumentus, atsargas ar prekes, o panaudojo juos savo naudai; 6) jei svetimu vardu įsigijo kilnojamuosius ir nekilnojamuosius daiktus; 7) jei nepristatė savo knygų (turima omenyje – apskaitos ir buhalterijos knygų). Piktybiškai bankrutuojančiu galėjo būti pripažintas nemokus asmuo, kuris nevedė apskaitos arba kurio apskaita neatspindėjo tikrojo jo turto ir įsiskolinimų santykio, kuris, gavęs šaukimą, neatvyko į teismą. Asmuo, tyčia siekęs bankroto, atsakydavo pagal tuo metu galiojančius baudžiamuosius įstatymus. Baudžiamoji atsakomybė už paprastą bankrotą pagal Prancūzijos prekybos kodekso 592 straipsnį pasireiškė kaip laisvės atėmimas nuo vieno mėnesio iki dvejų metų atliekant bausmę kalėjime bei apie tai viešai paskelbus įstatymų nustatyta tvarka (Spaičienė, 2006, p. 86). Akivaizdu, kad tokie nusikalstamai veikai taip pat reikėjo asmens valios tyčia veikti, kad būtų išvengta skolų mokėjimo kreditoriams. Šiuo atveju Prancūzijos prekybos kodeksas išsamiausiai palyginus su Baudžiamuoju statutu ir Vokietijos baudžiamuoju kodeksu įtvirtino piktybinio bankroto objektyviają pusę išsamiai išvardydamas asmenų veiksmus, kuriais ji pasireiškė.

Atsižvelgiant į tuo metu galiojusius įstatymus, kurie reglamentavo tyčinį nusikalstamą, kitaip dar vadintą piktybiniu, bankrotą, akivaizdu, jog visi nusikalstami veiksmai buvo įtvirtinti tiesiogiai teisės akte, skirtingai nei dabar galiojančiame mūsų Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse. Išskiriamas subjektas – tokią nusikalstamą veiką galėjo padaryti tik nemokus asmuo, arba asmuo, kuriam tokia būseną buvo neišvengiama, todėl išlieka panašumas su dabartiniu reglamentavimu, jog tik privedus įmonę prie bankroto būsenos o, kaip žinia, tokiam asmeniui esant nemokiu, jam kyla baudžiamoji atsakomybė. Turint omenyje baudžiamumo aspektą – už tokius tyčinius veiksmus asmenims buvo numatytos kalėjimo bausmės.

Vertinant kitą nusikalstamo bankroto raidos etapą, pažymėtina, kad 1940 metais Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjungai okupavus Lietuvą, tarybiniu planinės ekonomikos laikotarpiu nemokumo teisinių santykių apskritai nebūta (Kavalnė, *et. al.*, 2009, p. 190), todėl šiuo aspektu bankroto reglamentavimas neevoliucionavo. Tik po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1994 metų liepos 19 dieną, Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo, pataisos darbų ir baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo, kuriuo tam tikromis veikomis papildė ir iš esmės pertvarkė 1961 m. Baudžiamąjį kodeksą. Būtent tada Baudžiamajame kodekse atsirado 315 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už tyčinį bankrotą. Šis nusikaltimas pasireiškė privedimu įmonės prie bankroto tyčia blogai ūkininkaujant, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui. Antrojoje straipsnio dalyje numatyta atsakomybė už tyčinį bankrotą, lydimą turto, kuris galėtų būti pateiktas skolai gražinti paslėpimą, iššvaistymą ar perleidimą tretiesiems asmenims.

Neilgai trukus, 1997 metais Lietuvos Respublikos Seimas priėmė įstatymą, kuriuo pakeitė 315 straipsnio pavadinimą į „Privedimas prie bankroto“ ir tuo pačiu iš esmės papildė šį straipsnį, numatydamas, kad nusikalstama veika pagal šį straipsnį laikytina: 1) nepranešimas apie įmonės nemokumą Įmonių bankroto įstatymo² nustatyta tvarka; 2) privedimas įmonės prie bankroto tyčia blogai ją valdant, jei tuo padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui; 3) bankrotas, lydimas turto, kuris galėtų būti pateiktas skolai gražinti, paslėpimo, iššvaistymo ar perleidimo tretiesiems asmenims. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961). Pagrindinis norminis aktas, reglamentuojantis įmonių bankroto procedūrą buvo 1997 m. birželio 17 d. Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (Bagdonavičius, 1999, p. 29). Taigi 315 straipsnio

² Pažymėtina, kad pirmasis Įmonių bankroto įstatymas Lietuvoje buvo priimtas 1992 metais. Iš viso buvo trys pagrindinės Įmonių bankroto įstatymo redakcijos: 1992 m. rugsėjo 15 d., 1997 m. birželio 17 d., ir iki Juridinių asmenų nemokumo įstatymo priėmimo galiojusi 2001 m. kovo 20 d. (Kavalnė, *et. al.*, 2009, p. 190).

1 dalyje įvardytas nemokumas, pagal 1997 m. Įmonių bankroto įstatymą buvo suprantamas kaip tokia įmonės būseną, kai jos finansiniai įsipareigojimai lygūs turtui arba jį viršija (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, 1997). 1997 m. Įmonių bankroto įstatymo 4 straipsnyje buvo numatyti pagrindai³ teisme iškelti bankroto bylą. Kaip matyti, nusikaltimo objektyvioji pusė pasireiškė nepranešimu apie įmonės nemokumą. Būtent tam mums aktualus 1997 m. Įmonių bankroto įstatymo 7 straipsnis, kuriame buvo reglamentuota pranešimo apie įmonės nemokumą procedūra. Šio straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad įmonei tapus nemokia, privaloma per 10 dienų nuo finansinės atskaitomybės už paskutinį ataskaitinį laikotarpį pateikimo mokesčių administratoriui dienos pateikti informaciją apie įmonės būklę Vyriausybės įgaliotai institucijai paskelbti „Valstybės žiniuose“, raštu pranešti apie tai valstybės ar savivaldybės įmonės steigėjui, informuoti valdybą (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, 1997).

Šiuo atveju akivaizdu, kad 1961 m. Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 1 dalies veika pasireiškė asmens neveikimu, be kita ko, svarbiausias aspektas, jog tai buvo formali veika, kuriai nebuvo būtini padariniai. O 1961 m. Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 2 dalis savo esme jau buvo arčiausiai dabartiniame BK įtvirtinto nusikalstamo bankroto, kadangi buvo numatyti tiek tyčiniai veiksmai privedant įmonę prie bankroto ją blogai valdant, o ir be kita ko, numatyti padariniai – turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui, kaip būtinas nusikaltimo sudėties požymis. Tyčinis blogas valdymas galėjo pasireikšti sudarant žinomai nuostolingus sandorius, kurių įmonė neprivalėjo sudaryti, turto perleidimas – pardavimas žinomai sumažintomis kainomis ir pan. (Bagdonavičius, 1999, p. 30). Taigi, tyčinio privedimo prie bankroto nusikaltimo sudėtyje nebuvo įtvirtinti konkretūs veiksmai, kuriais pasireiškė tyčinis blogas įmonės valdymas. Pažymėtina, jog baudžiamosios atsakomybės kontekste, už tyčinį privedimą prie bankroto (1961 m. Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 2 dalis) buvo baudžiama laisvės atėmimu iki dvejų metų ir atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla.

³ Pareiškimas teismui dėl bankroto bylos iškėlimo galėjo būti paduodamas jeigu:

1) įmonė nemoki; 2) įmonė negali mokėti darbo užmokesčio bei tenkinti darbuotojų kitų kylančių iš darbo santykių finansinių reikalavimų; 3) įmonė negali užmokėti už gautas prekes, atliktus darbus (paslaugas), gražinti kreditų ir vykdyti kitų sandoriais prisiimtų finansinių įsipareigojimų; 4) įmonė negali vykdyti Lietuvos Respublikos įstatymų nustatytų privalomųjų mokėjimų ir (arba) mokėti priteistų sumų; 5) įmonė paslėpė, iššvaistė, dovanavo ar sunaikino savo turtą arba įvykdė kitus veiksmus, dėl kurių yra pagrindo manyti, kad iš likusio turto nebus įvykdyti įmonės finansiniai įsipareigojimai; 6) įmonė pranešė raštu kreditoriams arba teismui (teismo antstoliui), kad negali arba neketina vykdyti finansinių įsipareigojimų [...]; 7) įmonė taptų nemoki įvykdžius teismo sprendimus arba (ir) sumokėjus ne ginčo tvarka išieškomas sumas; 8) teismo antstolis negali įvykdyti teismų ir kitų institucijų sprendimų (Įmonių bankroto įstatymas, 1997).

1961 m. Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 3 dalyje numatyta nusikalstama veika buvo padaroma bankroto procedūrų metu, kuomet iškėlus bankroto bylą asmuo disponuodavo įmonės turtu. Taigi, bet kokie veiksmai, atliekami su turtu, kuris galėtų būti pateiktas skolai gražinti būdavo kvalifikuojami pagal 1961 m. Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio 3 dalį, nes 1997 m. Įmonių bankroto įstatymo 18 straipsnis numatė tiesioginį draudimą atlikti bet kokius veiksmus su turtu, iškėlus bankroto bylą (Bagdonavičius, 1999, p. 30). Galiausiai kartu su naujuoju BK, priimtu 2000 metais, atsirado ir 209 straipsnis, numatantis baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamą bankrotą. Pažymėtina, jog iki šiol šis straipsnis nei karto nebuvo keistas ir jo reglamentavimas nesikeitęs daugiau nei dvidešimtmetį.

Apžvelgus šio instituto raidą matyti, kad tai nėra nauja nusikaltimo sudėtis. Nemokaus skolininko atsakomybė pradėta išsamiai reglamentuoti jau 1903 m. Rusijos imperijos Baudžiamajame statute bei Vokietijos baudžiamajame kodekse, kuriuose buvo įtvirtinti bankroto nusikaltimai ir taip pat buvo baudžiama už piktybinius bankrotus, be kita ko, jų objektyviąją pusę apibrėžiant gana panašiais veiksmais, dažniausiai turto paslėpimu ar dovanojimu, melagingų sandorių sudarymu, apskaitos knygų nevedimu ir panašiomis veikomis, kuriomis kaltininkas galėjo sukurti nemokaus asmens įvaizdį. Galiausiai įsigaliojus 1961 m. Baudžiamajam kodeksui ir po Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo pakeitus minėtą teisės aktą atsirado privedimo prie bankroto veika, kurios objektyviosios pusės interpretacijos buvo paliktos teismų diskrecijai. Galiausiai 2000 metais buvo priimtas dabar galiojantis BK. Pažymėtina, jog ligi šiol dabartinio BK 209 straipsnio numatytos nusikalstamos veikos objektyvioji pusė „sąmoningai blogas valdymas“ yra vertinamoji, įstatyme neįtvirtinta kategorija. Be kita ko, svarbu paminėti, kad baudžiamosios atsakomybės kontekste asmuo, kaltinamas bankroto nusikaltimais, visais laikais būdavo baudžiamas laisvės atėmimo bausmėmis, tačiau šis aspektas bus aptariamas trečiajame šio darbo skyriuje.

Apibendrinus nusikalstamo bankroto raidą ir įvairiuose šaltiniuose pateiktą sampratą galima teigti, kad nemokumas jau nuo XX a. pradžios teisės aktuose buvo vertinamas kaip asmens neišgalėjimas išsimokėti skolų. Už tyčinius bankroto nusikaltimus būdavo baudžiami tik nusigyvenę asmenys, kas suponuoja šiandieninio reglamentavimo esmę, kuomet tyčinis bankroto būsenos įmonei sukėlimas yra tarpinis nusikaltimo padarinys sąlygojantis kreditoriams atsiradusią žalą. Be kita ko, pažymėtina, kad bankroto nusikaltimai jau nuo senų laikų buvo baudžiami laisvės atėmimo bausmėmis.

2. NUSIKALSTAMO BANKROTO SUDĖTIES ANALIZĖ

Remiantis BK 2 straipsnio 4 dalimi pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Nusikalstamos veikos sudėtis – baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių, kurie apibūdina pavojingą veiką kaip tam tikrą nusikaltimą arba baudžiamąjį nusižengimą, visuma. Nusikalstamos veikos sudėties požymiai būtini, kad pavojinga veika būtų pripažinta nusikalstama, o kaltas asmuo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Jei nėra bent vieno iš šių požymių, nėra ir nusikalstamos veikos sudėties (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 25). Kitaip tariant, nusikalstamos veikos sudėtį, kaip nusikalstamos veikos abstrahuotą traktuotę baudžiamajame įstatyme, sudaro susisteminta požymių visuma, reikšminga tam tikrai veikai kvalifikuoti (Veršekys, 2012, p. 198). Baudžiamosios teisės doktrina įvardija objektyviusius (objektą ir objektyviają pusę) bei subjektyviusius (subjektą ir subjektyviają pusę) nusikalstamos veikos sudėties elementus. Kiekvieną iš paminėtų elementų apibūdina tam tikri požymiai, pavyzdžiui, objektyviają pusę - veika, padariniai, priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių, veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės, subjektą- amžius ir pakaltinamumas bei pan. Būtina pažymėti, kad visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai turi būti tiesiogiai arba netiesiogiai įtvirtinti įstatyme (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 26). Nusikalstamos veikos sudėties požymių visuma yra svarbi ir sudėčių atribojimui. Konkreti nusikalstamos veikos sudėtis, įtvirtinta baudžiamajame įstatyme, turi jai priskirtus požymius, kurių visuma šį objektą atriboja nuo kitų nusikalstamų veikų sudėčių, nuo kitų teisės pažeidimų sudėčių ar kazusų (Veršekys, 2013, p. 27). Todėl yra būtina išskirti ir išsamiai išanalizuoti kiekvieną nusikalstamos veikos sudėties elementą, remiantis klasikine keturnare sistema, ir kiekvieno šio elemento sudedamuosius požymius.

2.1. Objektas ir dalykas

Nusikalstamos veikos objektas yra tai, į ką yra nukreipta nusikalstama veika, kam nusikalstama veika padaroma žala ar sukeliama žalos padarymo grėsmė (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 173). Akivaizdu, jog kiekviena baudžiamojo įstatymo uždrausta veika yra kėsinama į tam tikrus valstybės saugomus gėrius, tačiau būtent tuo tikslu BK yra suskirstytas į skyrius. Doktrinoje pripažįstama, kad būtent BK skyriaus pavadinimas atspindi jame įtvirtintų nusikalstamų veikų objektą. BK XXXI skyriuje yra įtvirtinti nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai. Taigi, atsižvelgiant

į tai, kad BK 209 straipsnyje įtvirtintas nusikalstamas bankrotas priskiriamas nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų ekonomikai ir verslo tvarkai, todėl ir šios nusikalstamos veikos objektas yra susijęs su valstybės ekonomika ir verslo tvarka. Kitaip tariant, tai yra rūšinis nusikalstamos veikos objektas (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 190).

Doktrinoje nusikalstamo bankroto objektu įvardijami kreditorių turtiniai interesai gauti savo turimų turtinių reikalavimų patenkinimą už įmonei – bankrotui suteiktą turtą, prekes ar paslaugas (Abramavičius, *et. al.*, 2009, p. 502). Taip pat neretu atveju pažymima, kad tokiu nusikaltimu gali būti padaroma didelės žalos visos valstybės finansinei ir ekonominei sistemai, joje dalyvaujantiems subjektams (Milinis, Strikulyš, 2016, p. 251). Pabrėžtina, kad šio nusikaltimo dispozicijoje įvardijamas padarinys yra didelė turtinė žala įmonės kreditoriams, nepaisant to, kad nuo nusikalstamo bankroto gali nukentėti ir kiti versle dalyvaujantys subjektai. Todėl būtent kreditorių interesai turėtų būti laikytini pagrindiniu šio nusikaltimo objektu, o valstybės ekonomika ir verslo tvarka – kaip papildomas nusikalstamo bankroto objektas.

Plačiau analizuojant papildomą šios nusikalstamos veikos objektą pažymėtina, kad visų pirma neteisėtai sukelti įmonei bankrotą yra pažeidžiama juridinių asmenų ir jų kompetentingų asmenų, vadovų veiklos tvarka⁴, pavyzdžiui, akcininkų susirinkimuose priimami nepalankūs juridiniam asmeniui sprendimai, taip pažeidžiant pareigas veikti išimtinai įmonės interesams⁵. Visų antra, įmonei sukėlus bankrotą nukenčia ir valstybės ekonomikos stabilumas, o būtent, valstybė netenka dalies savo pajamų, valstybės biudžetui, Valstybinei socialinio draudimo fondui bei kitiems fondams nesumokami mokesčiai (pavyzdžiui pridėtinės vertės mokestis, pelno mokestis ir kt.). Tai pat atsiranda papildomos išlaidos ir iš paties valstybės biudžeto, kai likvidavus įmonę darbuotojai netenka darbo ir pragyvenimo pajamų šaltinio, todėl kreipiasi pagalbos į valstybę siekdami gauti atitinkamas išmokas. Trečia, neretu atveju bankrutavus vienai įmonei, nukenčia ir kitos įmonės, sutartiniais santykiais susietos su bankrutavusiaja. Apibendrinant galima pasiremti doktrinoje dar kitaip formuluojamu šio nusikaltimo objekto įvardijimu kaip sąžiningo ūkininkavimo principai ir finansų sistema (Abramavičius, 2003, p. 9). Taigi, pagrindiniu šio nusikaltimo objektu yra laikomi kreditorių interesai, kadangi būtent jiems šiuo nusikaltimu padaroma tiesioginė žala, o papildomas objektas būtų valstybės ekonomika ir

⁴ Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.87 straipsnyje įtvirtintos juridinio asmens organų narių pareigos.

⁵ Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymo 19 straipsnio 8 dalyje numatyta, kad bendrovės valdymo organai privalo veikti bendrovės ir jos akcininkų naudai, laikytis įstatymų bei kitų teisės aktų ir vadovautis bendrovės įstatais (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000).

verslo tvarka, kuomet pažeidžiami atitinkami teisės aktai ir iškreipiama valstybės ekonomika.

Pavyzdžiui, Italijos Respublikoje, bankroto nusikaltimai reglamentuojami ne Italijos Respublikos baudžiamajame kodekse, o Italijos bankroto įstatyme. Todėl akivaizdu, jog skirtingai nei mūsų BK, kuriame nusikalstamos veikos suskirstytos pagal įstatymu saugomus gėrius, kitaip - objektus, Italijos bankroto įstatyme to nėra. Visgi, vertinant Italijos bankroto įstatymo paskirtį, kuomet tobulinant bankroto procedūrų reglamentavimą buvo siekiama kuo geresnio kreditorių interesų patenkinimo ir jų apsaugos, išlieka vienintelė išvada, jog Italijos bankroto įstatyme įtvirtintų bankroto nusikaltimų objektu laikomi taip pat, kaip ir mūsų BK, kreditorių interesai⁶.

Skirtingai, JAV turi ir bankroto kodeksą, skirtą bankroto procedūroms reglamentuoti ir tuo pačiu JAV baudžiamajame kodekse atskirą skyrių bankroto nusikaltimams. Žinoma, JAV baudžiamojo kodekso 9 skyrius vadinamas bankrotu, todėl vien iš skyriaus pavadinimo šių nusikaltimų objekto nustatyti neįmanoma. Doktrinoje aiškinama, jog JAV kongresas numatė baudžiamąsias bausmes už piktnaudžiavimą bankroto sistema. Įvairialypis nusikaltimų sąrašas saugo civilinio bankroto sistemą, nurodytą JAV kodekso 11 antraštėje (JAV bankroto kodeksas). Civilinis bankrotas turi du tikslus – atleisti skolininką ir teisingai paskirstyti jo turtą kreditoriams. Todėl siekiant užtikrinti civilinės bankroto sistemos vientisumą, bankroto nusikaltimais pagal JAV kodekso 18 antraštinę dalį (JAV baudžiamasis kodeksas) visų pirma siekiama užkirsti kelią piktnaudžiavimui civiline sistema ir jį ištaisyti (Lorber, Markell, 1994, p. 49). Iš to galima daryti išvadą, kad JAV baudžiamasis kodeksas, įtvirtindamas bankroto nusikaltimus, nustatė, kad šių nusikaltimų pagrindiniu objektu turėtų būti būtent JAV bankroto kodekse įtvirtinta civilinė bankroto sistema ir jos procedūrų visuma, o papildomu objektu laikomi kreditorių interesai, kuriuos siekiama apsaugoti šia sistema. Kitaip tariant, pagrindinis objektas saugantis bankroto sistemą turi panašumų su mūsų BK saugomu objektu – tam tikrais įstatymais nustatyta tvarka, kurios privalo laikytis verslo subjektai. Pagirtinas toks JAV pasirinktas objekto reglamentavimas, kadangi susitelkiama į vieną įstatymą – bankroto kodeksą, kuris laikomas esminiu saugomu objektu. Tokiu pasirinkimu nekyla abejonių ar saugomi tam tikri įstatymai, nustatantys valdymo tvarką, ar įstatymai reglamentuojantys bankroto procedūras ar kita.

⁶ Dar 1942 metais, kai buvo priimtas Italijos bankroto įstatymas, Bankroto teismas visiškai kontroliavo ir turėjo teisę priimti sprendimus dėl proceso veiksmų, kuriuose pirmasis saugomas interesas buvo ne kreditorių, o valstybės (Biscotii, 2010, p. 329). Po 2005 metų reformos, patobulinus naująjį Italijos bankroto įstatymą, buvo numatytos efektyvesnės procedūros bankrutuojančioms įmonėms ir būtent jų kreditorių gynybai (The Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 10).

Tęsiant mūsų BK objekto analizę, neatsiejamai pravartu aptarti ir šios nusikalstamos veikos dalyko sampratą. Nusikalstamos veikos dalyku pripažįstami konkretūs materialiojo pasaulio daiktai, kuriuos veikiant daroma žala teisiniams gėriams ar sukeliama tokios žalos grėsmė. Tačiau jokių būdų negalima tapatinti objekto ir dalyko sąvokų, kadangi dalyku gali būti tik realiame pasaulyje egzistuojanti materialaus gėrio išraiška (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 193).

Šiuo atveju nei mokslinėje literatūroje, nei teismų praktikoje nėra tiesiogiai įvardijamas nusikalstamo bankroto dalykas. Tačiau negalime teigti, jog šis nusikaltimas neturi dalyko. Remiantis teismų praktikos analize, bendriausia prasme, šio nusikaltimo dalyku turėtų būti laikomos piniginės lėšos arba svetimas turtas, kadangi būtent pasisavinus įmonės lėšas nusikalstamais veiksmais įmonė gali būti privesta prie nemokumo ir netgi bankroto šitaip sukeliant josios kreditoriams atitinkamą turtinę žalą. Praktikoje dažniausiai sudaromos paskolų sutartys, kurių pagrindu pasisavinamos arba perleidžiamos tretiesiems asmenims įmonės lėšos⁷, taip pat yra pavyzdžių, kuomet įmonių vadovai neteisėtai pasinaudoja teise išsimokėti dividendus⁸ ir taip palieka įmonę nemokumo statuse. Pavyzdžiui, vienoje baudžiamojoje byloje nustatyta, kad V. J. nepagrįstai išsimokėjo sau dividendus, t. y. bendrovės lėšas, kurios to meto aplinkybių kontekste galėjo būti panaudotos padengti kreditorių įsiskolinimams ar kitaip būti panaudojamos įmonės veikloje. Tokie veiksmai turėjo įtakos bendrovės mokumui bei sutrukdė įmonei siekti pagrindinio tikslo – pelno gavimo, tuo buvo nulemtas bendrovės bankrotas ir padaryta didelė žala kreditoriams (Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Be kita ko, nusikalstamo bankroto dalyku yra ne tik pinigai, gauti dividendų pagrindu, bet ir pinigai, pavyzdžiui, išmokėti iš kasos pagal kasos pajamų orderį kaip avansas pirkimams, kurie vėliau panaudoti asmeninėms reikmėms (Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinus galima teigti, jog bet kuriuo atveju, ar tai būtų sudaromi ekonomiškai nenaudingi įmonei sandoriai, įvairios fiktyvios paskolos sutartys, ar tiesiog neteisėtai pasisavinamos įmonės piniginės lėšos, visais šiais atvejais yra sumažinamas juridinio

⁷ Pavyzdžiui vienoje baudžiamojoje byloje A. B. pagal BK 209 straipsnį nuteistas už tai, kad sąmoningai blogai valdydamas įmonę nulėmė jos bankrotą ir dėl to padarė didelės turtinės žalos kreditoriams, o būtent, jo veika pasireiškė tuo, jog A. B. nurodė direktoriui V. R., nesuvokusiam A. B. nusikalstamos veikos pobūdžio, su kita įmone atstovaujama direktoriaus K. S., sudaryti paskolos sutartį dėl 121 640,41 Eur dydžio paskolos suteikimo įmonei ir su ūkininku N. M. sudaryti paskolos sutartį dėl 120 771,55 Eur dydžio paskolos suteikimo ūkininkui N. M. be jokio paskolos sugražinimo realaus užtikrinimo. Tokiu būdu iš K. S. valdomos įmonės gauta paskola nebuvo panaudota pastarosios įmonės pajamoms gauti, o gauti pinigai buvo paskolinti ūkininkui N. M. (Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

⁸ Dividendas – akcininkui paskirta pelno dalis, proporcinga jam nuosavybės teise priklausančių akcijų nominaliai vertei (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000).

asmens turtas, kas iššaukia tokios bendrovės finansinius sunkumus, o neretu atveju ir įmonės nemokumą. Todėl bendriausia prasme nusikalstamo bankroto dalyku galima būtų laikyti svetimą turta.

2.2. Objektyvioji pusė

Nusikaltimo objektyvioji pusė yra požymių, įtvirtintų BK specialiojoje dalyje visuma. Teisinėje literatūroje nusikalstamos veikos objektyvioji pusė laikoma išoriniu pavojingo kėsینimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimu. Prie požymių, apibūdinančių nusikalstamos veikos objektyviąją pusę, baudžiamosios teisės doktrinoje priskiriami: a) pavojinga veika, pasireišianti veikimu ar neveikimu; b) nusikalstami padariniai; c) priežastinis ryšys tarp veikos ir atsiradusių padarinių; d) nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, įrankiai, priemonės, būdas ir kitos objektyvios aplinkybės (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 201). Pažymėtina, jog pagrindiniu ir esminiu objektyviosios pusės požymiu yra laikoma veika. Taip pat atsižvelgiant, į nusikaltimo sudėtį, priklausomai ji formali ar materialinė, būtinasis požymis gali būti padariniai bei priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių. Todėl šiame darbo skyriuje bus analizuojami būtent šie svarbiausi nusikalstamo bankroto objektyviosios pusės požymiai.

Veika, kaip nusikalstamos veikos objektyviosios pusės požymis, yra priešingas teisei, pavojingas, sąmoningas ir valingas žmogaus elgesys išoriniame pasaulyje. Be kita ko, svarbu paminėti, jog veika gali pasireikšti tiek asmens veikimu, tiek ir neveikimu. Veikimas – tai atlikimas įvairių veiksmų, kuriais kėsinama į baudžiamojo įstatymo saugomus teisinius gėrius. Kiekvieną veikimą sudaro sąmoningas ir valingas žmogaus kūno judesys. Tuo tarpu neveikimas yra pasyvus žmogaus elgesys. Neveikimo pavojingumas pasireiškia tuo, kad asmeniui susilaikant nuo tam tikrų veiksmų atlikimo, sukeliama žala teisiniams gėriams ar kyla tokios žalos grėsmė (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 206).

Nusikalstamo bankroto objektyviojoje pusėje veika įtvirtinta kaip blogas įmonės valdymas. Kyla klausimas, kas laikoma blogu valdymu, kadangi pats straipsnis to nedetalizuoja ir palieka tai kaip vertinamąjį požymį. Teisės doktrinoje blogu įmonės valdymu laikomas ūkinės, komercinės ar finansinės veiklos vykdymas pažeidžiant elementarius protingam ir rūpestingam šeiminkui keliamus reikalavimus, kai tokia veika sąlygoja kaltininko įmonės visišką nemokumą ir turimo turto praradimą, tuo sukeldami pavojų kaltininko kreditorių turtiniams interesams (Abramavičius, *et. al.*, 2009, p. 502). Galima išvelgti du esminius momentus – elementarūs reikalavimai protingam ir

rūpestingam įmonės savininkui ir jų nepaisymas. Kasacinis teismas yra pažymėjęs, jog BK 209 straipsnyje numatytu nusikaltimu yra pažeidžiama verslo tvarka, įpareigojanti atsakingus subjektus sąžiningai ir atsakingai, laikantis Lietuvos Respublikos civilinio kodekso, Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių bei kitų įstatymų ir teisės aktų reikalavimų, vykdyti verslą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kalbant apie reikalavimus įmonės savininkui, pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 2.81 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus, o CK 2.87 straipsnis įtvirtina tokias juridinio asmens organų narių pareigas prieš patį juridinį asmenį kaip: 1) sąžiningas ir protingas veikimas; 2) lojalumas; 3) asmeninių interesų konflikto vengimas; 4) draudimas painioti juridinio asmens turtą su nuosavu turtu bei naudotis informacija savo naudai, kuri gauta einant šias pareigas; 5) pranešimo kitiems nariams pareiga apie interesų konfliktus bei sandorių sudarymus su juridiniu asmeniu; 6) pažeidus šias pareigas – žalos atlyginimas (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Galima pastebėti, jog bendriausia prasme esminė įmonės valdymo pareiga yra veikimas išimtinai jos interesams. Akivaizdu, jog toks paaiškinimas nei kiek nepalengvina nusikalstamo bankroto inkriminavimo taikymo, kadangi nėra pateiktas detalus sąrašas veiksmų, kuriuos privalo atlikti ar kurių privalo vengti įmonę valdantis organas.

P. Veršekys yra nurodęs, jog pastovūs požymiai yra tokie, kurie turi griežtą apibrėžtą reikšmę, kuri nesikeičia samprotavimuose. Kintami požymiai – atvirkščiai – per juos į teisę patenka vertybės, principai ir emocijos. Kintami požymiai skaidomi į blanketinius ir vertinamuosius požymius, pagal tai, ar požymio turinys atskleidžiamas per kitos teisės srities ar teisės akto normas, ar turinys atskleidžiamas ikiteisminiame tyrime arba teisme, vertinant konkrečias faktines aplinkybes. Vertinamieji požymiai, kitaip nei pastovūs ir blanketiniai kintamieji, yra praktiškesni, nekazuistiniai, apibūdina daug galimų faktinių aplinkybių, kurias visas atskirai detalizuoti baudžiamajame įstatyme būtų arba nepraktiška, arba apskritai neįmanoma (Veršekys, 2012, p. 206). Siekiant išskirti esmines nusikalstamo bankroto objektyviosios pusės pasireiškiančias veikas būtina atlikti teismų praktikos analizę, kadangi baigtinio sąrašo veiksmų, apibūdinančių blogą įmonės valdymą – nėra. Šis objektyviosios pusės požymis yra paliktas vertinti teismams. Taigi, kaip matyti, nusikalstamo straipsnio dispozicijoje įtvirtinta veika apibrėžiama vertinamaisiais požymiais.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nutartyse⁹ yra konstatavęs, kad blogas įmonės valdymas gali būti per didelis išlaidumas, kai kaltininkui valdant įmonę, išlaidos viršija pajamas, rizikingų finansinių operacijų atlikimas ar sąmoningas įmonės veiklos neplėtojimas, piktybinis sutarčių nevykdymas, dėl kurio prarandamos prekių ar paslaugų rinkos. Blogas įmonės valdymas – tai neefektyvus, nerentabilus, nuostolingas ūkininkavimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Matyti, kad teismas išskiria esminius, dažniausiai pasitaikančius blogo įmonės valdymo pavyzdžius, tokius kaip išlaidavimą, rizikų neįvertinimą, neveikimą siekiant plėtoti įmonę ir neveikimą kitų įsipareigojimų pagrindu.

Pritartina teismo pasakymui dėl nepagrįsto išlaidavimo kaip blogo įmonės valdymo, kadangi kaip minėta, vienas esminių įmonės valdymo principų yra veikimas išimtinai jos interesams. Tokiu atveju, kai įmonę valdantis asmuo, būdamas protingas, rūpestingas ir atidus priimdamas atitinkamus sprendimus įmonės vardu ir įmonės interesais nevertina aplinkybių, tokių kaip ar potencialios naudos įmonei gavimas ar josios plėtra, ir dėka šių veiksmų priveda įmonę prie finansinių sunkumų, dėl ko tampa nebeįmanoma atsiskaityti su kreditoriais, suponuoja blogo įmonės valdymo faktą. Tas pats galioja ir tuomet, kai įmonės vadovas išlaidauja jau esant įmonės nemokumo tikimybei, kadangi bet koks rūpestingas ir apdairus asmuo suvokia, jog tokiais veiksmais mažina galimybę kreditoriams atgauti kreditorinius įsiskolinimus.

Būtent taip nepagrįstas išlaidavimas vertinamas ir teismų praktikoje. Apeliacinės instancijos teismas baudžiamojoje byloje, motyvuojant nusikalstamo bankroto objektyviosios pusės požymių buvimą kaltininko veikoje, rėmėsi civilinėje byloje priimtu sprendimu, kuriuo nustatyta, jog sutartimi UAB „A“ išsinuomojo jai nereikalingas, nebūtinai ir visiškai su bendrovės veikla nesusijusias patalpas, kurių bendrovės interesais niekada ir nenaudojo. Pats namas (kuriis sutartimi buvo išnuomotas bendrovei) savo esme ir savybėmis (tiek teisinėmis, tiek fizinėmis) objektyviai buvo netinkamas bendrovės ūkinės – komercinės veiklos vykdymui ir bendrovės interesų tenkinimui. Teismas nustatė, jog tokios nuomos sutarties sudarymas neabejotinai patvirtina, jog A. J. V. „A“ vardu sudarė bendrovei ekonomiškai nenaudingą, įmonės tikslams priešingą, protingumo kriterijų neatitinkantį sandorį. Kaip pažymėjo teismas, nuomos sutartis realiai tebuvo fiktyvus, realaus turinio neturintis ir jokios realios naudos bendrovei neduodantis sandoris, kuris turėjo vienintelį tikslą – maskuoti piniginių lėšų išėmimą iš bendrovės, ir tokiu būdu nesąžiningai ir neteisėtai kreditorių atžvilgiu mažinti bendrovės turto masę. Taigi, šiuo

⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d.; 2019 m. balandžio 30 d.; 2018 m. gruodžio 6 d.; 2017 m. lapkričio 7 d.; 2014 m. spalio 14 d. nutartys baudžiamosiose bylose.

atveju kaltininkas išlaidavo naudodamasis įmonės lėšomis ir žinodamas, jog šios išlaidos sukelia tik nuostolius, o būtent nuomojamos patalpos neatneš įmonei pelno ar netgi pajamų, kadangi tokių nuomojamų patalpų paskirtis nebuvo komercinio pobūdžio ir nebuvo pritaikyta jokiai bendrovės veiklai. Be kita ko, teismas nustatė, kad UAB „A“ priklausančias pinigines lėšas nuteistasis iššvaistė būtent tuo metu, kai teisme jau buvo gauti asmenų pareiškimai dėl bankroto bylos iškėlimo jo vadovaujamai bendrovei, o bendrovės visas turtas buvo areštuotas. Ši bylos aplinkybė pagrindžia ir tą faktą, jog asmuo išlaidaudamas, kuomet įmonė jau yra nemoki, t. y. patiria finansinius sunkumus, viršijo įmonės gaunamas pajamas. Galiausiai teismas pasisakė, kad savo veiksmais A. J. V. blogai valdydamas įmonę, sudarydamas įmonei nenaudingus sandorius, iškeldamas asmeninius interesus aukščiau įmonės interesų, švaistydamas bei pasisavindamas įmonės turtą, atitraukdamas bendrovės apyvartines lėšas, kurios galėjo būti panaudotos pajamoms gauti, apsunkino atsiskaitymą laiku su kreditoriais, padarė įtaką bendrovės mokumui bei nulėmė jos bankrotą, padarė didelės - 1467810,23 Eur turtinės žalos kreditoriams (Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kitas blogo įmonės valdymo veiksmas, remiantis kasacinio teismo nutartimi yra rizikingų finansinių operacijų atlikimas. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas baudžiamojoje byloje sprendė, kad atsakovas E. K., atstovaudamas bendrovę veikė rizikingai, nes be konkrečių rašytinių sutarčių ir garantijų, kad avansas neįvykdžius susitarimų bus grąžintas, įmonei „Auto Express“ pagal išankstinius mokėjimus pervedė 931401 Lt ir nupirko 60 automobilių. Galiausiai naudotų automobilių gavo už 815719,02 Lt, už likusią sumą 115682,46 Lt prekių negavo, šie pinigai grąžinti nebuvo, todėl dokumentų nei apie prekių gavimą, nei apie avanso sumos grąžinimą nėra. Atsakovas, kaip atsakingas už įmonės veiklą įmonės vadovas, turėjo užtikrinti tinkamą įmonės turto valdymą, lėšų naudojimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors minėtoje byloje yra akivaizdus asmens nerūpestingumas įmonės atžvilgiu, neužtikrinant jokiais objektyviais įrodymais apmokėjimo fakto, tačiau pastebėtina, kad kiekvienas atvejis yra individualus ir verslas be rizikos neegzistuoja. Todėl diskutuotinas teismų praktikos išaiškinimas, kad blogas įmonės valdymas pasireiškia ir rizikingų sandorių sudarymu.

Globalios konkurencingos rinkos sąlygomis įmonės susiduria su įvairiomis rizikos rūšimis: ekonomine, politine, finansine, investicine, ūkine ir kitomis. Jos priklauso nuo daugelio išorės ir vidaus veiksnių, todėl neretai jas labai sunku objektyviai įvertinti ir valdyti. Būtent dėl šios priežasties įmonių vadovai ir analitikai turi nuolat ir nuosekliai tirti riziką, jos raiškos formas ir tikimybes (Mackevičius, Giriūnas, 2014, p. 61).

Svarbu paminėti, jog organizuojant verslą didelę reikšmę turi pasitikėjimo partneriais ir ekonominės veiklos rizikos principai. Pasitikėjimo partneriu principas versle reiškia tikėjimą, kad verslo partneris sąžiningai plėtos abipusę naudą teikiančią verslą. Kita vertus, ekonominės verslo rizikos principas siejamas su galimų nuostolių arba pajamų praradimo tikimybe, palyginti su verslo plane numatytais tikslais. Verslas negali gyvuoti be rizikos, kuri atsiranda siekiant prisitaikyti prie kintančių rinkos sąlygų (Gutauskas, *et al.*, 2016, p. 175). Vienoje byloje teismas nagrinėjo dviejų verslo partnerių santykius ir nustatė, kad M. S. nuteistas už tai, kad apgaule savo naudai įgijo didelės vertės svetimą turtą, t. y. sužinojęs R. D. ketinimą investuoti savo pinigus į metalų verslą Baltarusijos Respublikoje, piktnaudžiaudamas R. D. pasitikėjimu, pasiekė, kad R. D. perduotų jam 1620000 Lt, kurių M. S. grąžinti neketino. Jis įtikino R. D., kad jis, kaip fizinis asmuo, negali investuoti savo pinigų į metalų verslą Baltarusijos Respublikoje, pasiūlė pinigus šiuo tikslu perduoti M. S., kaip M. S. firmos „A“ savininkui bei įtikino R. D. investavimo per jo įmonę tikslingumu. Taip buvo sudaryta neprocentinė paskolos sutartis, kurią pasirašė R. D. ir atliko penkis bankinius pavedimus į M. S. firmos „A“ sąskaitą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taip pat neišvengiami atvejai, kai užsiimant įmonės veikla neįvertinamos įvairios galimos verslo rizikos, kaip pavyzdžiui prekių ar paslaugų rinkos pokyčiai, kainų nestabilumas, neįvertinami įmonės pajėgumai vykdyti sutartinius įsipareigojimus ir panašiai. Toks vadovų aplaidumas arba nekompetencija analizuoti galimas rizikas neretu atveju ir priveda įmones prie finansinių sunkumų. Be kita ko, kaip matyti, dažnai rizika pasireiškia ir vystant verslus su kitais verslo partneriais. Todėl būtent tokiais atvejais įmonės vadovui taikant baudžiamąją atsakomybę, kuomet neva dalyvaujant rizikinguose įmonės valdymo procesuose, vadovo veiksmai pripažįstami kaip blogas įmonės valdymas, yra pagrindas abejoti *ultima ratio*¹⁰ principo atitiktimi.

Pagal iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio 1961 m. BK 315 straipsnio 1 dalies ir 2000 m. BK 209 straipsnių dispozicijas įmonės privedimą prie bankroto turi lemti tyčinis blogas įmonės valdymas, kuris gali pasireikšti tiek aktyviais asmens veiksmais, tiek ir

¹⁰ Pasak O. Fedosiuk, *ultima ratio*, kaip kraštutinės priemonės idėjos esmę sudaro toks teiginys: baudžiamųjų įstatymų draudimų ir sankcijų turi būti imamasi tik tada, kai tai neišvengiama, t. y. neįmanoma kitomis teisinėmis ir socialinėmis priemonėmis apginti pažeidžiamų teisiųjų gėrių (Fedosiuk, 2012, p. 717).

Ultima ratio principo aspektu aktualus ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimas, jog nustatant teisinius apribojimus bei atsakomybę už teisės pažeidimus, privalu paisyti protingumo reikalavimo, taip pat proporcingumo principo, pagal kurį nustatytos teisinės priemonės turi būti būtinos demokratinėje visuomenėje ir tinkamos siekiamiems teisėtiems bei visuotinai svarbiems tikslams (tarp tikslų ir priemonių turi būti pusiausvyra), jos neturi varžyti asmens teisių labiau, negu reikia šiems tikslams pasiekti (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas).

neveikimu, kai asmuo, valdydamas įmonę, sąmoningai neatlieka tų veiksmų, kuriuos privalo atlikti pagal pareigas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip matyti teismai blogu įmonės valdymu laiko ir asmens neveikimą, o būtent sąmoningą įmonės veiklos neplėtojimą ar sutartinių įsipareigojimų nevykdymą. Pavyzdžiui, teismas nustatė, kad tiesioginės tyčios buvimą kaltininko veikoje patvirtino ir ta nustatyta aplinkybė, kad N. V. sąmoningai neplėtojo UAB „A“ veiklos, o neatlygintinai perleido UAB „A“ turtą kitai bendrovei, visai nutraukė UAB „A“ veiklą, iš esmės šią veiklą perkeldama į kitą savo įmonę (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Šiuo aspektu svarbu pažymėti verslo praktikoje itin dažną reiškinių „fenikso sindromą“, kaip verslo perkėlimo schemą. „Fenikso sindromas“ yra paplitęs sukčiavimo modelis, kai įsiskolinusi bendrovė prieš nutraukdama veiklą sudaro turto pardavimo sandorius, veikla ir turtas būna perkeliama į kitas įmones. Teismų praktikoje tai įvardijama įmonių „feniksų“ reiškiniu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje). Nors Lietuvos Aukščiausiasis Teismas aptardamas nusikalstamo bankroto objektyviąją pusę neišskyrė „fenikso sindromo“ reiškinių, jį galima priskirti prie blogo įmonės valdymo požymių. Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad teismas pripažindamas bankrotą tyčiniu gali atsižvelgti ir į požymį, kad veikla ir (ar) turtas buvo perkelti į kitą juridinį asmenį, kai finansiniai įsipareigojimai ar jų dalis liko veiklą ir (ar) turtą perdavusiame juridiniame asmenyje (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020).

Vienoje byloje teismas individualios įmonės vadovą nuteisė pagal BK 209 straipsnį būtent dėl to, kad A. J., kaip individualios įmonės savininkas, norėdamas atsikratyti įmonės įsipareigojimų, perleido jos turtą naujai įsteigtai UAB „J“, pirmajai palikdamas tik jos skolas. Kitaip tariant, subankrutavusios įmonės veikla buvo „prikelta“ naujoje įmonėje, turinčioje senosios turtą, tačiau jau be skolų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Faktas, kai įmonė bankrutuoja ir netrukus atsiranda tokia pati įmonė, su ta pačia valdymo struktūra, darbuotojais, valdymo ryšiais ir panašiai suponuoja išvadą, kad yra „fenikso sindromas“ siekiant išvengti mokesčių ar kitų įsiskolinimų. Būtent tokie veiksmai, kai įmonė privedama prie nemokumo būsenos ir tampa bankrutuojančia dėl to, jog yra perkeliama jos turtas kitai įmonei, atitinka nusikalstamo bankroto objektyviąją pusę, kuomet pažeidžiant pareigą veikti išimtinai bendrovės interesams, sąmoningais veiksmais ji yra sužlugdoma. Tokie bendrovių valdytojų veiksmai pagrįstai laikomi blogu įmonės valdymu, kadangi jie prieštarauja bendrovės valdymo

organo pareigoms, numatytoms tiek CK, tiek Akcinių bendrovių įstatyme, tiek ir kituose teisės aktuose.

Be kita ko, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas išsamiau papildo, jog blogai ūkininkauja tas, kuris blogai organizuoja įmonės darbą, atleidžia kvalifikuotus ir priima nekvalifikuotus darbuotojus, įsitraukia į nuostolingus sandorius, nepagrįstai teikia laidavimo ir garantinius raštus, neužtikrina turto saugumo, nepagrįstai rizikuoja rinkoje, nesilaiko sutarčių sąlygų, dėl to patraukiamas civilinėn atsakomybėn, blogai tvarko apskaitą ar netvarkingai moka mokesčius ir dėl to nubaudžiamas didelėmis bandomis, įtraukia įmonę į nusikalstamą veiklą ir pan. Pažymėtina tai, kad blogo įmonės valdymo pagrindą sudaro įmonės interesų nepaisymas, atsakingų asmenų nuosavų interesų iškėlimas aukščiau įmonės interesų. Šios nusikalstamos veikos neteisėtumas pasireiškia tuo, kad skolininkas nesilaiko įstatymo nustatytos tvarkos užtikrindamas kreditorių reikalavimus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Išanalizavus teismų pateikiamus blogo įmonės valdymo išaiškinimus, akivaizdu, jog mokios bendrovės valdymo organų pareiga – veikti atsižvelgiant į ilgalaikius bendrovės akcininkų interesus. Kol įmonė neturi mokumo problemų, valdymo organai, veikdami akcininkų naudai, kartu tenkina ir kreditorių bei darbuotojų interesus – jei įmonės veikla bus pelninga, jos tęstinumui nekils pavojus ir su kreditoriais bus atsiskaityta laiku (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. lapkričio 23 d. apžvalga). Tas pats galioja ir kitoms juridinių asmenų teisinėms formoms. Gero įmonės valdymo esmė yra veikimas jos ir kitų dalyvių interesais, siekis išsaugoti mokumą, jog neiškiltų grėsmė kreditorių interesų patenkinimui. Jei asmuo blogina įmonės turtinę padėtį, veiklos efektyvumą, ar siekia asmeninės naudos įmonės sąskaita, tokie veiksmai neatitiks esminių įmonės valdymo organų narių fiduciarinių pareigų: rūpestingumo ir lojalumo.

Abejotinas teismų išaiškinimas, jog rizikingų operacijų atlikimas yra vienas iš blogo valdymo požymių. Kaip minėta, versle kiekvienas priimamas sprendimas yra rizikingas ir negarantuojantis atitinkamų teigiamų pasekmių. Verslo sprendimų priėmimo taisyklė reiškia prezumpciją, kad vadovas bendrovės atžvilgiu veikia sąžiningai (*lot. bona fide*), geriausiai bendrovės, kuriai jie vadovauja, interesais. Ši prezumpcija skirta bendrovės vadovams nuo asmeninės atsakomybės už sąžiningai priimtus verslo sprendimus, atitinkančius rūpestingumo pareigos standartus, apsaugoti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. sausio 9 d. nutartis civilinėje byloje). Civilinėse bylose, teismai vertindami vadovų verslo riziką, yra išaiškinę, jog valdymo organų nariai negali iš anksto žinoti, ar jų sprendimai ekonomiškai pasiteisins, nes verslo rezultatai priklauso nuo daugelio rinkos veiksnių, todėl ir atsakomybė jiems turėtų būti taikoma ne už neigiamą

ekonominių jų veiksmų rezultatą (ekonomiškai nepasiteisinsų sprendimą), kurio pasekmių numatyti jie neturėjo galimybės, bet už jų veiksmus sprendimo priėmimo metu, vertinant jų teisėtumą – ar sprendimo priėmimo metu jie galėjo pagrįstai ir sąžiningai tikėti, kad šis sandoris naudingas bendrovei. Laikoma, kad verslo sprendimas yra protingas, jeigu nustatoma aplinkybė, kad nebuvo akivaizdaus vadovo ūkinės komercinės rizikos peržengimo (verslo sprendimas nebuvo akivaizdžiai ekonomiškai nenaudingas, nuostolingas) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje). Todėl toks veiksmas, kaip rizikingas sandorių ar kitų procedūrų atlikimas neturėtų būti laikomas nusikalstamu.

Kaip buvo minėta anksčiau darbe, įmonę valdantys organai negali numatyti visų aplinkybių, darančių tiek teigiamą, tiek neigiamą įtaką verslui. Versle dalyvauja daug skirtingų subjektų, todėl neišvengiamai valdant įmonę gali būti sukuriama verslo santykiai su nepatikimais, nerūpestingais verslo dalyviais. Be to, yra daug aplinkybių, nuo kurių priklauso rizikingų operacijų įgyvendinimas, o būtent, su tuo susijusi valstybės ekonomikos būklė, rinkos dalyvių pasirinkimas ūkinei veiklai, nuolatiniai rinkos paklausos ir pasiūlos svyravimai, naujų konkurentų atsiradimas, verslo pobūdis ir panašiai. Pažymėtina ir tai, kad verslo sprendimo priėmimo taisyklės nėra tiesiogiai įtvirtintos įstatyme, todėl baudžiamosios atsakomybės taikymas asmeniui, kuris priima neva rizikingus įmonei sprendimus, kurie nepasižymi dideliu pavojingumu laipsniu, pagrįstai kelia abejonių *ultima ratio* principui, todėl tokiu atveju teisinė atsakomybė turėtų būti vertinama tik civilinės teisės kontekste.

Analizuojant užsienio valstybių reglamentuojamą nusikalstamą bankrotą, pastebėtina, jog pavyzdžiui, Italijos bankroto įstatymas išsamiau nei mūsų BK reglamentuoja bankroto nusikaltimų objektyviają pusę, o būtent veikia. Italijos bankroto įstatymo 216 straipsnyje¹¹ reglamentuojamas tyčinis nusikaltimas apibrėžiamas tokiomis galimomis veikomis kaip turto pašalinimu siekiant pakenkti kreditoriams, arba pagrobimu, suklastojimu atitinkamų buhalterinės apskaitos dokumentų, tam, jog nuslėpti tikrąją įmonės veiklą ir turtą, taip pat atsiskaitymo eilės kreditoriams pažeidimu. Šio įstatymo 217

¹¹ Italijos bankroto įstatymo 216 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad tas kas padarė kurią nors iš šių veikų, baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų, o būtent: 1) pašalino, paslėpė, sunaikino arba išskaidė visą savo turtą arba jo dalis siekiant pakenkti kreditoriams, arba pripažino išipareigojimus neegzistuojančiais; 2) pavogė, sunaikino ar suklastojo visą ar iš dalies, siekdamas neteisėtai pasipelnyti sau ar kitiems arba pakenkti kreditoriams, buhalterinę apskaitą ar kitus įrašus arba saugojo juos taip, kad nebūtų įmanoma atkurti turto ar verslo veiklos. Asmenys, kurie prieš bankroto bylą ar jos metu, siekdami naudoti kreditorių nenaudai, vykdo mokėjimus ar imituoja pirmumo teisę suteikiančius nuosavybės teises, baudžiami laisvės atėmimu nuo vienerių iki penkerių metų. (The Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 81).

straipsnyje¹² įtvirtintas paprastas bankrotas nenumatantis asmens tyčios dėl įmonės nemokumo išvardija veikas, kurios tai pagrindžia, o būtent, šeimos išlaidos, atsitiktinės operacijos, delsimas paskelbti bankrotą dėl kompetencijos stokos ir pan. (Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 82). Iš esmės pagirtinas aiškus reglamentavimas numatant atitinkamas veikas, kurios aiškiai įvardija konkrečius nusikalstamus veiksmus nepaliekant vietos teismo vertinimui. Būtent toks veikų išdėstymas tiesiogiai straipsnio dispozicijoje atitinka teisinio aiškumo principą, kuris yra saugomas Lietuvos Respublikos Konstitucijos.

Toliau vertinant JAV pasirinktą reglamentavimą, kuriuo bankroto nusikalstamų veikų objektyviosios pusės veikos taipogi išreikštos tiesiogiai įstatyme, JAV baudžiamojo kodekso 152 straipsnyje yra išdėstytos 7 veikos¹³. Šiame kontekste mums taip pat aktualūs JAV baudžiamojo kodekso 156 ir 157 straipsniai¹⁴. Matyti, jog skirtingai nei Lietuvos BK, JAV bankroto nusikaltimai gali būti padaromi taip pat ir bankroto procedūrų metu, pažeidžiant JAV bankroto kodekso nuostatas, o ne tuomet, kai tik dar nusikalstamu ketinimu inicijuojamas bankrotas ar siekiama jį sukelti. Pavyzdžiui, bankroto sukčiavimo objektyvioji pusė yra išdėstyta gana painiai, tačiau praktikoje pasireiškia dažniausiai tokiais veiksmais: sąskaitų ar turto slėpimu, prašyme dėl bankroto pateikiama melaginga informacija apie turimas lėšas ir turta, turimų lėšų išdalinimas kitiems asmenims (dažniausiai giminaičiams ar draugams) arba grynujų pinigų slėpimas, taip pat naujų skolinių įsipareigojimų prisiėmimas siekiant vėliau vėl pateikti prašymą dėl bankroto (Bankruptcy Fraud, 2021). Matyti, jog dalis šių veikų mūsų BK yra išskirtos į atskirus BK straipsnius, pavyzdžiui, turto iššvaistymas išdalijant jį giminaičiams, tačiau, be kita ko, tokia veika priveda įmonę prie bankroto, todėl vengiant perteklinio BK straipsnių inkriminavimo kaltininkui, toks JAV bankroto sukčiavimo veikų išvardijimas objektyviojoje pusėje būtent to ir išvengia¹⁵.

¹² Italijos bankroto įstatymo 217 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad asmuo padarė paprastą bankrotą, jeigu: 1) turėjo šeimos ar asmeninių išlaidų, kurios buvo per didelės, palyginti su jo ekonomine būkle; 2) didelę savo turto dalį sunaudojo atsitiktinėse arba akivaizdžiai nepagrįstose operacijose; 3) dėl paskelbti bankrotą dėl didelės nekompetencijos; 4) padidino savo turto arešto mastą, nes nepateikė nutarties dėl bankroto arba dėl kitos rimtos kaltės; 5) neįvykdė įsipareigojimų, prisiimtų ankstesnėje sutartyje su kreditoriais arba bankroto (The Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 82).

¹³ Veikos, kurios pasireiškia turto slėpimu, melagingomis priesaikomis, įrašų naikinimu, kyšininkavimu ir panašiai (Peterson, 2006, p. 309).

¹⁴ 156 straipsnyje įtvirtintas nusikaltimas pasireiškia tuo, jog bankroto byla arba susijusios procedūros nutraukiamos dėl to, kad pareiškimo iškelti bankroto bylą rengėjas *sąmoningai* bandė bet koku būdu nepaisyti JAV bankroto kodekso ir kitų reikalavimų. Tuo tarpu sekantis straipsnis numato atsakomybę už bankroto sukčiavimą, o būtent tai, jog asmuo, kuris, sugalvojęs ar ketinęs sukurti schemą ar klastą sukčiavimui ir siekdamas įgyvendinti arba nusišlepti tokią schemą ar klastą arba mėgindamas tai padaryti, pateikia prašymą pagal JAV bankroto kodeksą, įskaitant apgaulingą nevalingą prašymą dėl priverstinio bankroto atvejo arba jau bankroto metu (Jungtinių Valstijų baudžiamasis kodeksas, 1970).

¹⁵ Todėl jei pavyzdžiui mūsų BK vienas iš nusikalstamo bankroto objektyviosios pusės požymių būtų turto iššvaistymas, teismams nereikėtų inkriminuoti nusikaltimų sutapties (nusikalstamo bankroto ir turto iššvaistymo).

Pereinant prie nusikalstamo bankroto **padarinių** įvertinimo, kaip vieno iš objektyviosios pusės požymių, pabrėžtina, kad šio nusikaltimo sudėtis yra materialinė, kas suponuoja faktą, jog siekiant inkriminuoti šią nusikalstamą veiką yra būtina nustatyti kilusius padarinius. Nusikalstami padariniai doktrinoje įvardijami kaip nusikalstamos veikos rezultatas, parodantis, kokių įvyko nusikalstamos veikos objekto pakitimų (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 209). Kaip buvo aptarta vertinant nusikalstamo bankroto objektą, nustatyta, kad pagrindinis šio nusikaltimo objektas yra būtent kreditorių interesai, o papildomu gali būti laikoma ekonomikos ir verslo tvarka bei sąžiningo ūkininkavimo principai. Iš to kyla, kad šio nusikaltimo padariniai yra dvejopi: pirma, turi būti nustatytas bankroto faktas, ir, antra, didelės turtinės žalos padarymas įmonės kreditoriams. Bankrotu pažeidžiama ekonomikos ir verslo tvarka, o didelės žalos kreditoriams atsiradimas kenkia įmonės kreditorių interesams siekiant atgauti savo turta.

Kaip jau buvo analizuota pirmajame darbo skyriuje, bankrotu BK 209 straipsnio prasme turėtų būti laikoma būseną, kai asmuo yra pripažįstamas nemokiu, tai yra nebegali laiku įvykdyti savo turtinių įsipareigojimų arba turtiniai įsipareigojimai viršija jo turto vertę, dėl ko pradedamos bankroto procedūros teismine ar neteismine tvarka ir nuo įmonės valdymo nušalinami vadovai pagal Juridinių asmenų nemokumo įstatymą. Tačiau patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn nepakanka pripažinto bankroto fakto, t. y. įsiteisėjusio teismo nutarties iškelti bankroto bylą arba kreditorių susirinkimo sprendimo pradėti bankrotą ne teismo tvarka.

Antrasis šio nusikaltimo padarinys yra didelė turtinė žala įmonės kreditoriams. Žala kreditoriams atsiranda, nes dėl išaugusių įmonės skolų sumažėja jų galimybė gauti didesnę dalį savo reikalavimo patenkinimo, t. y. jų patiriama žala yra išvestinė iš įmonės patirtos žalos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje). Apie žalą kreditoriams galima kalbėti tik tada, kai tampa aišku, kad bankroto procedūrų metu neįmanoma visiškai kompensuoti dėl prievolių neįvykdymo atsiradusios žalos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tiesa, jog tam tikrais atvejais pasitaiko situacijų, kai įmonės netenka viso savo turto (dėl tam tikrų nusikalstamų valdymo organų veiksmų, tokių kaip pavyzdžiui turto iššvaistymas), todėl jau bankroto bylos iškėlimo metu yra akivaizdu, jog kreditoriai patirs didelę turtinę žalą. Visgi, pagal Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 41 straipsnio 1 dalį kreditoriai, po nutarties iškelti nemokumo bylą, pateikia savo reikalavimus nemokumo administratoriui, o šis, remiantis šio straipsnio 2 dalimi juos patikrinęs perduoda tvirtinti teismui (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020). Vėliau bankroto procese eina juridinio asmens turto pardavimo ir gautų lėšų paskirstymas kreditoriams pagal įstatymo

nustatytą eiliškumą ir tvarką. Tik atlikus šiuos veiksmus galima aiškiai nustatyti, kiek kreditorių interesų liko nepatenkinta ir pagrįsti jų patirtą turtinę žalą tiksliai skaičiumi.

BK nepateikia turtinės žalos sąvokos, todėl remiantis CK 6.249 straipsnio 1 dalimi, žala yra asmens turto netekimas arba sužalojimas, turėtos išlaidos (tiesioginiai nuostoliai), taip pat negautos pajamos, kurias asmuo būtų gavęs, jeigu nebūtų buvę neteisėtų veiksmų. Piniginė žalos išraiška yra nuostoliai (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000). Taigi, turtinė žala kreditoriams gali pasireikšti tiesioginiais nuostoliais arba negautomis pajamomis (Milinis, Strikulys, 2016, p. 251). Pagal BK 209 straipsnį žalos kreditoriams turinį sudaro dėl prievolių neįvykdymo atsiradę tiesioginiai turtiniai praradimai (*damnum emergens*), taip pat negautos pajamos (*lucrum cessans*). Nustatant turtinės žalos dydį atsižvelgiama į kiekvieno kreditoriaus piniginių reikalavimų nominalią vertę ir įstatymų nustatytas palūkanas. Negali turtinės žalos turinio sudaryti delspinigiai, baudos ir kitos represinį poveikį turinčios turtinio pobūdžio priemonės, nes tokio pobūdžio turtinė žala faktiškai ir teisiškai yra už civilinės apyvartos rėmų ir visiškai nesusijusi su ekonomine turto verte normalioje civilinėje apyvartoje (Abramavičius, *et. al.*, 2009, p. 498).

Įstatymų leidėjas, kvalifikuodamas veiką kaip nusikalstamą bankrotą, taiko tik kiekybinį kriterijų žalai nustatyti. Veiksniai, formuojantys žalos dydį pagal šio straipsnio požymius, yra sąmoningas, blogas įmonės valdymas. Neįmanoma ir įstatymas nereikalauja tiksliai apskaičiuoti, koku laipsniu sąmoningai blogas įmonės valdymas formavo žalos padarymą kreditoriams, todėl priteistina visa žala, atsiradusi dėl nusikalstamo bankroto. Žalą pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 109 straipsnį sudaro tiesioginė turtinė žala ir materialiniai nuostoliai, taip pat gali būti ir negautos pajamos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pastebėtina, jog BK 209 straipsnis nenurodo, kas yra didelė turtinė žala. Tam reikia pasitelkti BK XXXI skyriaus pabaigoje BK 212 straipsnio 1 dalyje pateiktą didelės turtinės žalos dydžio išaiškinimą, kuris nurodomas kaip viršijantis 150 MGL dydžio sumą. Atsižvelgiant į tai, jog šiai dienai vienas MGL yra lygus 50 eurų (Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio, 2008), nusikalstamu bankrotu padaryta turtinė žala kreditoriams turi viršyti 7500 eurų.

Be kita ko, diskutuotinas straipsnio dispozicijoje neįtvirtintas būtinas kreditorių, patyrusių turtinę žalą skaičius. Nusikalstamo bankroto sudėtis reikalauja didelės turtinės žalos padarymo bent dviem asmenims – kreditoriams (Abramavičius, *et. al.*, 2009, 503). Siekiant įstatyminio aiškumo, padariniai straipsnyje turėtų būti įtvirtinti taip: „*nulėmė jos bankrotą ir dėl to padarė didelės turtinės žalos ne mažiau kaip dviem kreditoriams*“. Priešingai, dėl šio nusikaltimo padarymo gali kilti abejonių, kuomet nebus atkreipiamas

dėmesys į lingvistinį straipsnio išdėstymą (kreditoriaus sąvokos daugiskaitą), o bus remiamasi tik didelės turtinės žalos išaiškinimu. Baudžiamasis įstatymas turi būti aiškus ir konkretus, reikalaujantis kuo mažiau paaiškinimų ir paliekantis kuo mažiau vietos interpretacijoms, apsaugant nuo dirbtinio baudžiamojo įstatymo taikymo.

Apibendrinus galima teigti, jog nusikalstamo bankroto padariniai yra įmonės perėjimas į būseną, kuomet juridinis asmuo tampa nemokus (nebegali laiku įvykdyti savo turtinių įsipareigojimų arba turtiniai įsipareigojimai viršija jo turto vertę), dėl ko pradedamos bankroto procedūros, kurių metu paaiškėja kitas padarinys – didelė turtinė žala ne mažiau kaip dviem kreditoriams. Nusikalstamo bankroto atveju turtinė žala sudaro tiesioginius nuostolius ir negautas pajamas ir bendrai turi viršyti 7500 eurų sumą, todėl jei įmonės turto bus pakankama atsiskaityti su kreditoriais – inkriminuoti nusikalstamo bankroto nebus galima dėl būtinojo požymio trūkumo. Taigi, nusikalstamo bankroto veika laikoma baigta, kai kreditoriams pareiškus turtinį reikalavimą įmonei nustatoma, jog ši yra nemoki ir nepajėgi atsiskaityti su kreditoriais, todėl jų nepatenkintų reikalavimų suma bankroto procedūrų metu viršija 7500 eurų sumą.

Pažymėtina, kad kyla pagrįstų abejonų, ar įstatymų leidėjas tinkamai įtvirtino nusikalstamo bankroto padarinius dispozicijoje. Pavyzdžiui, A. Gutausko teigimu, tikslinga galiojančią normą išplėsti ir papildyti nurodant: „*arba sukėlė kitų sunkių padarinių*“. Tokia teisinė konstrukcija leistų kalbėti apie platesnį galimų padarinių spektrą, kaip antai nukentėjusiųjų reputacijos pablogėjimas, kreditorių normalaus funkcionavimo sutrikdymas, nedarbo konkrečiame regione augimas ir panašiai. Neįmanoma tiksliai apskaičiuoti tikrosios žalos, kurią sukelia bankrotas, nes neįmanoma pinigine išraiška įvertinti visų galimų jo padarinių (Gutauskas, *et. al.*, 2014, p. 150). Iš dalies sutiktina su tokia pozicija, tačiau visgi baudžiamojo įstatymo neapibrėžtumas tokiomis sąvokomis kaip „*kiti sunkūs padariniai*“ atitinkamai sukeltų dirbtinių baudžiamosios atsakomybės taikymo atvejų. Vienas esminių Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto teisinės valstybės principo elementų yra ir teisinis aiškumas, kuris suponuoja tam tikrus privalomus reikalavimus teisiniam reguliavimui: jis privalo būti aiškus ir darnus, teisės normos turi būti formuluojamos tiksliai, jose negali būti dviprasmybių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas). Todėl manytina, jog įstatymas turėtų būti aiškus ir konkretus, paliekantis kuo mažiau vietos interpretacijoms. Be kita ko, ar nustačius nusikalstamo ar tyčinio bankroto¹⁶ faktą, aukščiau minėti padariniai

¹⁶ Šio darbo penktojoje dalyje pateikiamas civilinės teisės normų reguliuojamas tyčinio bankroto išaiškinimas ir atskyrimas nuo nusikalstamo bankroto. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, jog teismas pripažįstą bankrotą tyčiniu, jeigu nustato, kad juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningai blogo juridinio asmens valdymo ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kurių

(neįskaitant turtinės žalos kreditoriams) kyla lygiaverčiai: kiekvienu kartu įmonei bankrutuojant valstybė praranda mokesčius, darbuotojai praranda darbus, nukenčia verslo partneriai ir panašiai. Hipotetiniu atveju, jei prie žalos pridėtume ir pajamas, kurias praranda valstybė teikdama paramą darbo netekusiems darbuotojams, tuomet nusikalstamo bankroto veiką galima būtų inkriminuoti bet kurioms bankrutuojančioms įmonėms, tyčinio bankroto institutą paliekant užmarštyje.

Visgi, vertinant padarinių mastą atkreiptinas dėmesys, jog nuo 2000 m. BK priėmimo, nusikalstamo bankroto padarinių reglamentavimas nepakito, nors per daugiau nei 20 metų šalies ekonominė būklė keitėsi ir tai darė įtaką šios veikos pavojingumui. 2022 m. kovo 15 d. užregistruotas naujas įstatymo projektas, kuriame numatyta pakeisti 212 straipsnį ir jo 1 dalį išdėstyti taip: „Šiame skyriuje nurodyta turtinė žala yra didelė, kai jos dydis viršija 300 MGL dydžio sumą, bet neviršija 750 MGL dydžio sumos, ir labai didelė, kai jos dydis viršija 750 MGL dydžio sumą“ (Baudžiamojo kodekso straipsnių pakeitimo įstatymo projektas, 2022). Sutiktina su tuo, jog būtų padidinamas nusikalstamu bankrotu kreditoriams padaromos žalos mastas, kadangi kaip minėta, per du dešimtmečius smarkiai keitėsi Lietuvos ekonomika, pragyvenimo lygis, vidutinis darbo užmokestis¹⁷, be to, asmenys dabar vis dažniau ryžtasi kurti naujus verslus, steigti darbo vietas, taip mažinant nedarbingumo lygį ir panašiai. Tačiau pažymėtina, kad bazinis bausmių ir nuobaudų dydis pakito nedaug. Remiantis vidutinio darbo užmokesčio dydžio kilimu, gerėjančiu pragyvenimo lygiu ir valstybės ekonomika, atitinkamai reikia peržiūrėti ir numatytą žalos kriterijų už nusikalstamą bankrotą. Kadangi kaip matyti, darbo užmokestis nuo BK įsigaliojimo 2000 metais iki 2021 metų padidėjo 417,15 procentų (t. y. apytiksliai 5 kartus), todėl atitinkamai turi būti padidinama ir straipsnio dispozicijoje numatyta didelės turtinės žalos riba. Jei šiuo metu didelė turtinė žala kreditoriams sudaro 150 MGL, logiškas įstatymų leidėjo sprendimas būtų padidinti šią žalą bent jau iki 500 MGL (kadangi Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarimu tvirtina ir bazinių bausmių ir nuobaudų dydžius).

Kitas svarus argumentas siekiant padidinti žalos mastą, jog asmeniui būtų galima inkriminuoti nusikalstamą bankrotą yra tas, jog nusikalstamas bankrotas dažniausiai padaromas su kitomis veikomis, tokiomis kaip pavyzdžiui, turto pasisavinimas (BK 183 straipsnis) ar turto iššvaistymas (BK 184 straipsnis). Diskutuotina, kodėl įstatymų leidėjas neįtvirtino nusikalstamo bankroto padarinių kaip 250 MGL didelės turtinės žalos

sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2020).

¹⁷ Pavyzdžiui Lietuvoje 2000 metais, remiantis oficialios statistikos duomenimis, vidutinis darbo užmokestis (bruto) buvo 1068 Lt (309,31 Eur). 2021 metais vidutinis darbo užmokestis (bruto) siekė 1598,1 Eur. (Oficialiosios statistikos departamentas). Taigi, vidutinis darbo užmokestis per dvidešimtmetį pakilo net 417,15 procentų.

kreditoriams. BK XXXVIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams“ 190 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad turtas yra didelės vertės, kai jo vertė viršija 250 MGL (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tokiu atveju inkriminavus asmeniui valdančiam įmonę didelės vertės turto pasisavinimą, jei įmonė bankrutuoja ir neišgali atsiskaityti su kreditoriais, jam iškart dirbtinai inkriminuojamas ir nusikalstamas bankrotas. Siekiant išvengti perteklinio baudžiamosios atsakomybės taikymo, nusikalstamu bankrotu padaryta turtinė žala turėtų būti bent jau du kartus didesnė nei numatyta už nusikaltimus nuosavybei ir turtinėms teisėms, t. y. bent 500 MGL.

Nors vertinant kitų valstybių ir tai, jog mūsų BK nusikalstamo bankroto sudėtis yra materialinė, verta paminėti, kad JAV reglamentuojami bankroto nusikaltimai yra formalių sudėčių, tai reiškia, jog nėra numatyti padariniai kaip būtinas požymis. Vienoje byloje asmuo, kaltinamas bankroto sukčiavimu, teigė, kad reikia ne tik įrodyti, kad jis veikė sąmoningai ir nesąžiningai, bet ir turi įrodyti pačią veikos reikšmę. Kadangi kreditoriai nepatyrė jokių nuostolių, kaltinamasis tvirtino, kad „jokios žalos, jokios pražangos“. Apeliacinės instancijos teismas byloje nusprendė, kad pareiškimas yra apgaulingas JAV bankroto kodekso 152 straipsnio tikslais, jei jis daromas turint tikslą suklaidinti, ir atmetė kaltinamojo argumentą, kad minėtasis straipsnis apsiriboja melagingais pareiškimais (Peterson, 2006, p. 311). Iš to kyla, kad bankroto nusikaltimams nėra numatytas padarinys – tam tikra reali žala kreditoriams. Vien tas faktas, jog buvo sąmoningai panaudota apgaulė yra pagrindas inkriminuoti bankroto nusikaltimą. Todėl sunkiai suprantamas tokio nusikaltimo inkriminavimas kiekvienam asmeniui, privedusiam įmonę prie nemokumo būsenos nepaisant to, koks žalos mastas.

Pažymėtina, kad ir Italijos bankroto įstatymas nenumato padarinių kaip būtinojo bankroto nusikaltimo požymio. Todėl galima daryti išvadą, kad tai yra formalios veikos. Žinoma, kreditorių žalos dydis bet kokių atveju yra nustatomas ir kreditoriai gali reikšti ieškinius dėl jos atlyginimo. Baudžiamosios kasacijos skyrius pasisakė, jog dėl bankroto nusikaltimų taikant aplinkybes, nurodytas 219 straipsnyje žalos vertinimas turi būti atliekamas atsižvelgiant ne į įsipareigojimų dydį ar skirtumą tarp turto ir įsipareigojimų, o į turto sumažėjimą, kurį tiesiogiai kreditoriams sukėlė bankroto faktas (Baudžiamosios kasacijos skyriaus 2000 m. spalio 10 d. sprendimas). Taigi, padarinių atžvilgiu Italijoje reglamentavimas atitinka mūsų įstatyminių reglamentavimą, jog kreditorių žalą sudaro tiesioginiai nuostoliai ir negautos pajamos, kadangi turto sumažėjimas įmonės bankroto atveju būtent ir reiškia, jog kreditorius galimai negaus savo reikalavimo patenkinimo ir lėšų, kurias būtų gavęs jei įmonė toliau sąžiningai vykdytų prievolę. Tačiau pažymėtina,

kad Italijos bankroto įstatymas nurodo, jog teismas atsižvelgia į tai, kokią žalą sukėlė šie veiksmai skirdamas bausmę, pavyzdžiui, jeigu buvo padaryta itin nedidelė turtinė žala, bausmės yra mažinamos trečdaliu (Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 83). Toks reglamentavimas skirtingai nei mūsų Lietuvos Respublikos teisėje nustato, jog bet kokie tyčiniai bankroto veiksmai yra laikomi nusikalstamais nepaisant sukeltos žalos dydžio, todėl nėra numatyta švelnesnė atsakomybė, kaip pavyzdžiui, civilinė deliktinė. Taigi vargu, ar tai atitinka *ultima ratio*, kaip kraštutinės baudžiamosios atsakomybės taikymą, principą. Atsižvelgiant į tokį valstybių pasirinkimą bankroto nusikaltimus laikyti formaliomis veikomis, pagirtina, jog mūsų BK numato būtinuosius padarinius – didelę turtinę žalą kreditoriams. Tačiau visgi esminė problema išlieka dėl didelės turtinės žalos masto, kadangi remiantis dabartine ekonomine padėtimi Lietuvoje, dėl nusikalstamo bankroto atsiradusi žala kreditoriams, BK turėtų būti atitinkamai didinama.

Kitas svarbus objektyviosios pusės požymis yra **priežastinis ryšys tarp veikos ir padarinių**. Baudžiamasis įstatymas nepateikia priežastinio ryšio sampratos, tačiau remiantis kasacinio teismo išaiškinimais nustatyta, kad būtinosis padarinių kilimo sąlygos taisyklė įpareigoja išaiškinti, ar padaryta veika buvo būtina padarinių kilimo sąlyga, o priežastinio ryšio pobūdis parodo, ar priežastinis ryšys yra dėsningas (būtinasis), ar atsitiktinis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitaip tariant, būtinoji padarinių kilimo sąlyga nustatoma sprendžiant, ar padarinių būtų atsiradę, jeigu veika nebūtų padaryta (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 215).

Nusikalstamas bankrotas pasireiškia sąmoningai blogu įmonės valdymu (veika), ko pasekmė – įmonės bankrotas (tarpinis padarinys) ir didelė turtinė žala kreditoriams (padarinys). Todėl būtina nustatyti dvejopą priežastinį ryšį: 1) tarp įmonės blogo valdymo ir šios įmonės bankroto bei 2) tarp įmonės bankroto ir didelės turtinės žalos kreditoriams. (Abramavičius, *et. al.*, 2009, p. 504). Priežastingumas šiame nusikaltime reiškia, kad bankrotą ir atitinkamą žalą kreditoriams nulėmė būtent blogas įmonės valdymas, o ne objektyvios aplinkybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Labai svarbu nustatyti, kad būtent blogas valdymas privedė įmonę prie finansinių sunkumų, kadangi pasitaiko nemažai bylų, kuriose visgi teismai konstatuoja, jog nėra priežastinio ryšio tarp blogo valdymo, bankroto ir žalos atsiradimo.

Teismas byloje padarė išvadą, kad UAB „A“ bankrotą lėmė pasaulinė ekonominė krizė ir jos sukelti nepalankūs verslo pokyčiai, o ne tyčiniai D. T. veiksmai, valdant įmonę. Todėl, D. T. pagal BK 209 straipsnį išteisintina nepadarius nusikalstamos veikos (Kauno apygardos teismo 2018 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Taigi, nors iš pirmo įspūdžio gali pasirodyti, jog tam tikrais veiksmais įmonė buvo privesta prie bankroto

ir sukėlė kreditoriams turtinę žalą, tačiau tik bylos nagrinėjimo metu, išanalizavus visas aplinkybes gali paaiškėti, jog būtent objektyvios aplinkybės, nepriklausiusios nuo asmens valios lėmė tokius padarinius. Todėl atsižvelgiant į tai, jog nusikalstamo bankroto nusikaltimo sudėtis yra materiali, neišvengiamai būtina nustatyti ne tik veikos padarymo faktą, bet ir priežastinį ryšį tarp veikos, kaip blogo įmonės valdymo, ir padarinių – bankroto bei didelės turtinės žalos kreditoriams atsiradimo.

2.3. Subjektas

Nusikalstamos veikos subjektas – tai fizinis baudžiamojo įstatymo nustatyto amžiaus sulaukęs pakaltinamas asmuo (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 221). BK 2 straipsnio 3 dalis numato, kad asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą tik tuo atveju, jeigu jis yra kaltas padaręs nusikalstamą veiką ir tik jeigu veikos padarymo metu iš jo galima buvo reikalauti įstatymus atitinkančio elgesio (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Nusikaltimo subjektas turi atitikti tam tikrus kriterijus: pirma, turi būti sulaukęs atitinkamo amžiaus; antra, pakaltinamas; trečia, tam tikri nusikaltimai gali būti padaromi tik specialiomis savybėmis pasižyminčių asmenų.

Nusikalstamo bankroto subjektas yra „*tas, kas sąmoningai blogai valdydamas įmonę [...]*“. Pagal pirmąjį amžiaus kriterijų pažymėtina, kad remiantis BK 13 straipsnio 1 dalimi subjektas, kuris atsako už nusikalstamo bankroto nusikaltimą privalo būti jo padarymo metu sulaukęs 16 metų amžiaus. Pažymėtina, kad baudžiamoji atsakomybė nuo 14 metų taikoma tik už pačius pavojingiausius nusikaltimus, išdėstytus minėto straipsnio 2 dalyje. Be kita ko, hipotetiškai įvertinus, įstatyminis reguliavimas, numatantis baudžiamosios atsakomybės taikymą už nusikalstamą bankrotą nuo 14 metų amžiaus, būtų beprasmis, kadangi asmuo savarankiškai savo vardu kurti ir valdyti verslą gali tik sulaukęs 18 metų amžiaus (pilnametystės) arba 16 metų, jei jis sudarė santuoką arba buvo emancipuotas¹⁸.

¹⁸ Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.9 straipsnio 1 dalį nepilnametis, sulaukęs šešiolikos metų, jo tėvų, globos (rūpybos) institucijų, jo rūpintojo ar jo paties pareiškimu gali būti teismo tvarka pripažintas visiškai veiksniu (emancipuotas), jeigu yra pakankamas pagrindas leisti jam savarankiškai įgyvendinti visas civilines teises ar vykdyti pareigas. Visais atvejais, kad nepilnametis būtų pripažintas visiškai veiksniu, reikalingas paties nepilnamečio sutikimas.

Pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.5 straipsnio 2 dalį tais atvejais, kai įstatymai leidžia fiziniam asmeniui sudaryti santuoką anksčiau, nei sueis aštuoniolika metų, asmuo, kuriam nėra suėjęs šis amžius, įgyja visišką civilinį veiksnumą nuo santuokos sudarymo momento [...]. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.14 straipsnio 2 dalis numato, kad santuoką nepilnametis gali sudaryti tik įstatymiškai reikalaujamą amžių sumažinus dviem metais.

Be kita ko, pagal Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 2.8 straipsnio 1 dalį nepilnamečiai nuo keturiolikos iki aštuoniolikos metų sandorius sudaro, **turėdami tėvų arba rūpintojų sutikimą** [...] (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Antrasis reikalavimas baudžiamajai atsakomybei kilti – asmens pakaltinamumas. Asmuo laikomas pakaltinamu, jei sugeba suprasti savo veiksmus ir juos valdyti. Kitaip tariant, pakaltinamumas yra fizinio asmens kaltės ir atsakomybės prielaida (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 227). Taigi, siekiant asmeniui inkriminuoti nusikalstamą bankrotą, būtina nustatyti ir antrąją aplinkybę – subjekto pakaltinamumą.

Visgi šiame nusikaltimo subjekto kontekste svarbiausias yra analizuojamo nusikaltimo subjekto specialusis požymis – įmonės valdymas. Doktrinoje specialusis nusikalstamos veikos subjektas pateikiamas kaip fizinis asmuo, kuris be pagrindinių požymių (amžiaus ir pakaltinamumo), turi papildomų, konkrečiai nusikalstamos veikos sudėčiai būtinų požymių, numatytų BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 233). Įstatymų leidėjas priėmė tokį reglamentavimą, kadangi tai lemia, kad kai kurias nusikalstamas veikas gali padaryti ne kiekvienas pakaltinamas ir tam tikro amžiaus sulaukęs fizinis asmuo, o tik tas, kuris atlieka specialias funkcijas, užima tam tikras pareigas ar turi visuomeninę padėtį ir panašiai (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 234). Taigi, BK 209 straipsnio prasme šio nusikaltimo subjektas yra asmuo valdantis įmonę. Kitaip tariant, baudžiamojon atsakomybėn gali būti traukiamas įmonės vadovas (direktorius) arba įgaliotas atstovas. Asmuo turi turėti realius įgalinamus valdyti įmonę ir tokie įgaliojimai jam turi būti suteikti sutarties, įstatymo ar administracinio akto pagrindu (Milinis, Strikulys, 2016, p. 255).

Pavyzdžiui, Italijos bankroto įstatymo 223 straipsnis aiškiai išskiria, jog sankcijos už nesąžiningo bankroto veiksmus taikomos bankrutavusių įmonių direktoriams, generaliniams direktoriams, auditoriams ir likvidatoriams. Pagal to paties įstatymo 224 straipsnį už paprastąjį bankrotą atsako tie patys subjektai (Italian Bankruptcy Law, 2013, p. 84). Šiuo atveju įstatymas nepalieka vietos interpretacijoms, kokie asmenys atsakingi už bankroto nusikaltimus, o aiškiai išvardija juos pagal užimamas pareigybes, todėl teismams nereikia aiškinti, kokie asmenys gali būti atsakingi už bankroto nusikaltimus. O JAV baudžiamojo kodekso 151 straipsnyje nurodyta skolininko sąvoka, jog tai asmuo, dėl kurio pateiktas pareiškimas pagal JAV bankroto kodeksą (Jungtinių Valstijų baudžiamasis kodeksas, 1970). Tai iš esmės pateikia nusikaltimo subjekto sąvoką, jog už šiuos nusikaltimus atsakys asmuo, dėl kurio yra pateiktas pareiškimas iškelti bankroto bylą. Atkreiptinas dėmesys, jog nėra išsamiau išaiškinama kokie juridiniai asmenys, ar jų vadovai, ar kiti fiziniai asmenys, dėl kurių pradėtas bankrotas ir panašiai. Toks įstatyminis

reglamentavimas nėra išsamus ir konkretizuotas, reikalaujantis kitų teisės aktų¹⁹ analizės, todėl nerekomenduojamas.

Visgi ir Lietuvoje reikia vertinti kitus teisės aktus. CK 2.81 straipsnio 1 dalis nurodo, kad juridiniai asmenys įgyja civilines teises, prisiima civilines pareigas ir jas įgyvendina per savo organus, kurie sudaromi ir veikia pagal įstatymus ir juridinių asmenų steigimo dokumentus. To paties straipsnio 4 dalis numato, kad valdymo organų nariais gali būti tik fiziniai asmenys, o kitų organų nariais – ir fiziniai, ir juridiniai asmenys (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

Atsižvelgiant į tai, jog Lietuvoje dažniausiai pasitaikančios juridinių asmenų teisinės formos yra mažosios bendrijos, individualios įmonės ir uždarosios/atvirosios akcinės bendrovės, apžvelgsime būtent šių formų įstatymu numatytus valdymo organus. Pavyzdžiui, pagal Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymo 7 straipsnio 1 dalį individuali įmonė turi vienasmenį valdymo organą – individualios įmonės vadovą. Individualios įmonės savininkas kartu yra ir vienasmenis individualios įmonės valdymo organas – įmonės vadovas, jeigu individualios įmonės nuostatai nenustato kitaip (Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas, 2003). Kaip matyti, už individualios įmonės veiklą atsakingas vienas asmuo, skirtingai nei mažosiose bendrijose ir akcinėse bendrovėse.

Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymo 12 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad mažosios bendrijos organais gali būti mažosios bendrijos organų susirinkimas ir mažosios bendrijos vadovas (Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas, 2012). Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas numato, kad bendrovė turi turėti visuotinį akcininkų susirinkimą ir vienasmenį valdymo organą – bendrovės vadovą, taip pat bendrovėje gali būti sudaromas kolegialus priežiūros organas – stebėtojų taryba ir kolegialus valdymo organas – valdyba. Akcinėje bendrovėje turi būti sudaromas bent vienas kolegialus organas – stebėtojų taryba arba valdyba (Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas, 2000).

Pavyzdžiui, teismai praktikoje pažymi, kad administracijos vadovas yra specialus subjektas, kuriam taikomi aukštesni veiklos ir atsakomybės standartai, nei eiliniam įmonės darbuotojui; įmonę ir administracijos vadovą sieja pasitikėjimo (fiduciariniai) santykiai, tai reiškia, kad įmonės administracijos vadovas privalo *ex officio* veikti išimtinai įmonės interesais; įmonės vadovas jai atstovauja, atsako už įmonės kasdienės veiklos organizavimą; jis turi veikti rūpestingai, sąžiningai, atidžiai, kvalifikuotai bei daryti viską,

¹⁹ JAV bankroto kodekso 109 straipsnyje nurodoma, kad skolininku yra „neatsižvelgiant į bet kurią kitą šio skyriaus nuostatą, tik asmuo, kuris gyvena arba turi nuolatinę gyvenamąją vietą, verslo vietą ar turtą Jungtinėse Valstijose arba savivaldybėje, gali būti skolininku pagal šią antraštę“ (JAV bankroto kodeksas, 1978).

kas nuo jo priklauso, kad jo vadovaujama įmonė veiktų pagal įstatymus ir kitus teisės aktus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Tačiau Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pažymima ir tai, kad civilinės atsakomybės kontekste, kaip vadovas gali būti vertinamas ne tik asmuo, kuris pagal įmonės dokumentus tuo metu ėjo įmonės vadovo pareigas (*de jure vadovas*), tačiau ir bet kuris kitas asmuo, jei nustatoma, kad įmonė veikė jo vadovaujama (*de facto vadovas*) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis, priimta civilinėje byloje). *De facto* vadovu gali būti įmonės akcininkas, kuris savo veikla viršija akcininko kompetencijas ir nuolatos vienvaldiškai priima atitinkamus verslo sprendimus. Be kita ko, šiame kontekste galima paminėti ir tai, kad hipotetiškai ir kiti įmonių darbuotojai savo veiksmais gali įmonę priversti prie bankroto ir padaryti žalos kreditoriams, pavyzdžiui, pagrobiant įmonei didelę turtinę reikšmę turintį daiktą, ar jį sunaikinant, dėl ko įmonė patirtų didelius nuostolius, negalėtų toliau vykdyti veiklos ir panašiai. Tačiau baudžiamasis įstatymas aiškiai nurodo, kad asmuo turi aiškius įgalinimus (įstatymo ir įstatų pagrindu) valdyti įmonę ar yra *de facto* vadovas ir būtent valdymo veiksmais priveda įmonę prie finansinių sunkumų.

Pažymint tai, jog juridinį asmenį gali valdyti grupė asmenų, susiduriama su dvejomis problemomis: pirma, atsakingo už bankroto ir turtinės žalos sukėlimą asmens nustatymu ir antra, bendrininkavimo atvejais. Pirmoji problema kyla tuomet, kai akcinę bendrovę ar mažąją bendriją valdo kolegialus valdymo organas bei vadovas ir reikia nustatyti, kuris asmuo priėmė atitinkamą sprendimą ar atliko atitinkamą veiksmą, sukėlusį nusikalstamo bankroto padarinius. Tokiu atveju teismai remiasi atitinkamą juridinio asmens teisinę formą reglamentuojančiais įstatymais bei tokio juridinio asmens įstatais, iš kurių galima spręsti, kokia kompetencija asmenims suteikiama.

Bendrovės valdyba ir vadovas yra savarankiški valdymo organai, kurių kompetencija iš dalies dubliuojasi, be to, ji gali būti persikirstyta įstatais. Kasacinio teismo jurisprudencijoje nurodyta, kad tiek bendrovės vadovas, tiek valdyba turi kompetenciją spręsti tam tikrus kasdienius įmonės reikalus. Pavyzdžiui, vienoje civilinėje byloje kasacinis teismas, pasisakydamas dėl vadovo ir valdybos funkcijų santykio, yra nurodęs, kad įmonės valdybai, *inter alia*, būdingos kasdienės veiklos organizavimo funkcijos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje). Kaip nurodoma vėlesnėje kasacinėje jurisprudencijoje, palyginus Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatyme nustatytą valdybos kompetenciją su bendrovės vadovo kompetencija matyti, kad valdybos funkcijos iš esmės siejamos su bendrovės vadovo veiklos kontrole, bendresnio pobūdžio valdymo funkcijų atlikimu bei kur kas pasyvesniu dalyvavimu

kasdienėje bendrovės veikloje, už kurią atsakomybė tenka bendrovės vadovui (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Jei bus nustatyta, kad bankrotą lėmusį veiksma atliko įmonės vadovas – akivaizdu, jog būtent jis ir bus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau jei tam tikrą sprendimą priėmė kolegialus valdymo organas, pavyzdžiui, valdyba, teismas spręs, kokie asmenys balsavo už įmonei nenaudingą sprendimą, ir tuomet nagrinės bendrininkavimo klausimą. Akcentuotina, kad didžioji dalis Lietuvoje veikiančių juridinių asmenų neturi kolegialių juridinio asmens valdymo organų – valdybos ar stebėtojų tarybos, ir jas steigia vienas arba keli akcininkai, todėl dažniausiai bendrininkavimo atvejai nustatomi būtent tarp dviejų ar daugiau akcininkų.

Baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 209 straipsnį dažniausiai traukiami įmonių akcininkai, direktoriai arba valdybos nariai. Taigi, išanalizavus nusikalstamo bankroto specialaus subjekto požymius, darytina prielaida, kad juo gali būti tik fizinis asmuo, vadovas ar valdybos narys, kuris įstatymo ir juridinio asmens įstatų pagrindu turi įgalinimus įmonei vadovauti ir priimti kitus reikšmingus sprendimus, taip pat ir *de facto* valdantis įmonę vadovas. Esant kolegialiam valdymo organui – būtina spręsti ir bendrininkavimo klausimą, bei analizuoti kiekvieno nario veiksmus, kadangi tokiose situacijose įmonės sprendimai yra priimami balsų dauguma.

2.4. Subjektyvioji pusė

Nusikalstamos veikos subjektyvioji pusė yra vidinė pavojingo kėsینimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 251). Sistemine BK bendrosios ir specialiosios dalių straipsnių normų analizė nagrinėjamojo klausimo kontekste iš visų vidinės veikos požymių išskiria kaltę, motyvą, tikslą ir emocijas (Švedas, *et. al.*, 2019, p. 252).

Būtent kaltė yra būtinas ir vienas esminių nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymių, kadangi be jos baudžiamoji atsakomybė negalima. Kaltės turinį sudaro psichinis asmens santykis su teisine reikšme turinčiais veikos požymiais, pavojingais padariniais ir situacija, kuriai esant padaryta nusikalstama veika. Kaltės esmės nustatymas yra svarbus ne tik pagrindžiant baudžiamosios atsakomybės taikymą, bet ir kvalifikuojant nusikalstamas veikas bei atskiriant jas vienas nuo kitų pagal subjektyviosios pusės požymius (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 104). BK įtvirtina, kad asmuo pripažįstamas kaltu padaręs nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, jeigu jis šią veiką padarė tyčia ar dėl neatsargumo (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

Nusikalstamo bankroto dispozicijoje nustatyta, kad kaltė pasireiškia sąmoningai blogai valdant įmonę. Tai reiškia, kad pats straipsnis pabrėžia tyčinius nusikalstamo bankroto subjekto veiksmus. Be kita ko, primintina, kad nusikalstamas bankrotas aprašytas kaip materialioji sudėtis, ir pagal tyčinės kaltės sampratą, būtina nustatyti, kad asmuo suvokė ne tik neteisėtą savo veiksmų pobūdį, bet ir numatė žalos atsiradimo faktą. Todėl įrodinėjant kaltės klausimą turi būti nustatyta, kad asmuo, turintis įgalinimų valdyti įmonę, veikė tyčia, t. y. suprato, kad blogai valdo įmonę, numatė bankroto ir žalos kreditoriams atsiradimo galimybę ir šių padarinių norėjo (tiesioginė tyčia), arba nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems kilti (netiesioginė tyčia). Tyčios įrodinėjimas nusikalstamo bankroto atveju yra labai problematiškas, nes visada galimi argumentai, kad bankrotą sukėlė ne sąmoningi vadovo veiksmai, o nepasiteisinusi rizika, kad buvo tikėtasi gerų rezultatų, bet kažkas nepavyko (A. Gutauskas, *et. al.*, 2014, p. 151). Taip pat ir kiti autoriai pažymi, kad įmonės valdymas rinkos sąlygomis neišvengiamai susijęs su pavojumi patirti nuostolių ir net bankrutuoti, įmonės vadovui dažnai tenka priimti ekonomine prasme rizikingus sprendimus. Gali būti, kad tie sprendimai tik iš pirmo žvilgsnio atrodo kaip blogas valdymas, bet iš esmės atitinka verslo praktiką ir yra ekonomiškai pagrįsti (Bereikienė, *et. al.*, 2017, p. 90).

A. Gutausko teigimu tyčią įrodinėti labai padeda faktai apie kokią nors kitą nusikalstamą vadovo veiką – turto pasisavinimą arba iššvaistymą, paskolos ar kredito panaudojimą ne pagal paskirtį, sukčiavimą, apgaulingą apskaitą ir panašiai (A. Gutauskas, *et. al.*, 2014, p. 151). Tačiau pažymėtina, jog pagal naujausią teismų praktiką, turto pasisavinimo faktas, sukėlęs įmonės bankrotą, nebūtinai reikš asmens tyčią privesti įmonę prie nemokumo būsenos ir sukelti kreditoriams atitinkamą turtinę žalą. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas baudžiamojoje byloje nustatė, kad baudžiamajai atsakomybei kilti nepakanka vien to, jog juridinio asmens vadovas atliko veiksmus ir sudarė sandorius nulėmusius turtinės žalos atsiradimą tiek pačiam juridiniam asmeniui, tiek juridinio asmens kreditoriams. Turi būti nustatytas ir būtinasis nusikalstamos veikos sudėties subjektyviosios pusės požymis – kaltė. Nors S. K. ir nuteistas dėl 66940 eurų pasisavinimo iš UAB „E“, bet jis siekė tik užvaldyti įmonės pinigines lėšas, jo veiksmai nebuvo nukreipti į sąmoningą įmonės žlugdymą ir kreditorių interesų nepaisymą. Pavienis nustatytas atvejis dėl 40000 eurų už namo statybą neapskaitymo pirmiausia sietinas su siekiu nuslėpti pajamas, o kartu ir galimai išvengti mokėtinų mokesčių, bet jokių būdu ne su sąmoningu įmonės nemokumo būklės sukūrimu (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Be kita ko, praktikoje sunku įrodyti aplinkybę, kad asmuo veikė tyčia. Pavyzdžiui, byloje teismas nustatė, kad įmonė nebuvo privesta prie bankroto tyčia. Nenustatytas nei vienas tyčinio bankroto požymis: nepagrįstai perleistas turtas ir sandorius sudarė nemoki įmonė; naujos veiklos perkėlimas, jos tapatumas, panašumas, darbuotojų perėmimas. Įmonė tapo nemokia dėl natūraliai susiklosčiusių nepalankių verslo sąlygų. Įmonės nemokumui turėjo įtakos išorinės priežastys – išorinės aplinkos, kurioje veikė įmonė (sąskaitų areštai, staigus medžiagų kainų didėjimas, realizacijos sumažėjimas), vidinės įmonės bankroto priežastys – darbuotojų atleidimas, jų pasikeitimas arba nekompetencija. Vienas iš veiksnių – tai kai Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos direktorius jau priėmė sprendimus dėl skolos išieškojimo priverstine tvarka. Įmonei nepavyko susiderėti dėl sąlygų pakeitimo ar rasti kito finansavimo šaltinio (Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Šiuo atveju įmonė bandė derėtis dėl priimtinesnių sąlygų grąžinti skolą, taip pat ieškojo finansavimo šaltinio, ir dėl ne nuo jos vadovo priklausančių aplinkybių nepavyko susitarti nei vienu atveju. Todėl pažymėtina, kad šiuo atveju įmonė tapo nemoki ne dėl vadovo tyčios, o dėl objektyvių aplinkybių. Įmonės vadovas negalėjo suvaldyti medžiagų kainos didėjimo, realizacijos mažėjimo ir pan. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad įmonių rizika visada yra siejama su galimais nuostoliais, teismai privalo atidžiai vertinti asmens kaltę nustačius bankroto ir didelės turtinės žalos atsiradimo faktą, o būtent kiek turėjo įtakos tam asmens atitinkami veiksmai ir kiek objektyvios aplinkybės, kurių dėl rizikos asmuo negalėjo suvaldyti ar realiai tikėtis.

Įvertinus BK reglamentavimą, kuris yra ganėtinai sudėtingas siekiant nustatyti asmens tyčinius veiksmus, pravartu atkreipti dėmesį į Italijos Respublikos pasirinktą modelį. Italijos bankroto įstatymo 216 straipsnis „Nesąžiningas bankrotas“ ir 217 straipsnis „Paprastasis bankrotas“ numato baudžiamąją atsakomybę už bankroto nusikaltimus. Pagrindinis aspektas yra tas, jog viename straipsnyje (nesąžiningas bankrotas) išvardijami tyčinio bankroto veiksmai ar neveikimas, o kitame (paprastas bankrotas) išvardijami neturintys tyčios elemento veiksmai ar neveikimas – nerūpestingas asmens privedimas prie įmonės nestabilumo, ko pasėkoje – bankroto. Iš esmės pagirtinas aiškus reglamentavimas numatant atitinkamas veikas, kurios aiškiai atskiria tyčinius ir netyčinius asmenų veiksmus. Įstatymas aiškiai įtvirtina ir palengvina teismų darbą nustatinėjant kaltininko tyčios buvimą sukelti nesąžiningą bankrotą pagal atitinkamo veiksmo atlikimą.

Vertinant kitos valstybės bankroto nusikaltimų kaltės nustatymą pažymėtina, kad JAV teisininkai, kaip esminius elementus baudžiamajai atsakomybei taikyti skiria sąmoningumą (angl. *knowingly*) ir apgaulę (angl. *fraudulently*) (Peterson, 2006, p. 309). Sąmoningumas reiškia, kad veiksmas daromas sąmoningai, jei jis padarytas savo noru ir

tyčia, o ne dėl nelaimingo atsitikimo, klaidos ar kitos nekaltos priežasties. Tai gali būti „tyčinis aklumas“, pavyzdžiui, reikalingų ataskaitų ir grafikų pasirašymas jų neperžiūrėjus, netvarkingas buhalterijos ir įrašų tvarkymas, kai aplinkybės rodytų, kad dėl tinkamos apskaitos būtų atskleista neigiama informacija arba dalyvavimas schemeje, kurioje yra pakankamai pagrindo įtarti apgaulę, ir nepaisant šių išvardytų aplinkybių, tolimesnis dalyvavimas schemeje. O pareiškimas yra apgaulingas, jei jis buvo pateiktas arba buvo sudarytas siekiant apgauti. Apgaulė reiškia, kad kaltininkas veikia turėdamas tikslą suklaidinti arba apgauti bankroto bylos paveiktas šalis. Apgaulė apima ir neteisingus pareiškimus, ir veiksmus (Peterson, 2006, p. 310). Atsižvelgiant į tokį išaiškinimą, akivaizdu, jog nėra paprasta esamu reguliavimu nustatyti asmens tyčinius veiksmus, nors įstatymas ir aiškiai išvardija veikas, kurios suponuoja asmens tyčią nukreiptą į bankrotą. Todėl akivaizdu, jog Italijos pasirinktas modelis išskirti tyčines ir netyčines veikas į atskirus straipsnius yra priimtinesnis.

Žvelgiant toliau, Lietuvoje baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą bankrotą siejama su tokios veikos mastu, jos padarymo būdu, padariniais, veikos tikslais ir motyvais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Konstatuojant asmens kaltę ir taikant kaltininkui baudžiamąją atsakomybę, svarbu išsiaiškinti nusikalstamos veikos padarymo tikslus ir motyvus, jeigu juos įmanoma nustatyti. Nusikaltimo tikslas – tam tikri asmens siekiai, priežastys, dėl ko asmuo daro nusikalstamą veiką. O motyvas yra paskata, priežastis, tam tikras kaltininko elgesio paaiškinimas. Dažniausiai nusikalstamo bankroto tikslas būna praturtėti įmonės sąskaita, o motyvai gali būti sunki kaltininko finansinė padėtis, kerštas kreditoriams ir kitos aplinkybės (Milinis, Strikulys, 2016, p. 255). Tikslą lengviau nustatyti tuomet, kai žinoma, jog asmuo įmonės lėšas naudojo savo asmeninems reikmėms ar interesams. Be kita ko, kaip minėta, dažniausiai sunki finansinė asmens būseną lemia tokio nusikaltimo padarymą. Taigi, būtent nustačius tikslą ir motyvą teismams yra lengviau išaiškinti ir nusikalstamo bankroto subjekto kaltę, ar asmuo tikrai numatė bankroto ir žalos kreditoriams atsiradimo galimybę ir šių padarinių norėjo, arba nenorėjo, bet sąmoningai leido jiems kilti.

Apibendrinant galima teigti, jog vienas esminių subjektyviosios pusės požymių – kaltė, jog asmuo siekė BK 209 straipsnyje įtvirtintų padarinių, yra būtinas siekiant asmeniui inkriminuoti nusikalstamą bankrotą. Šis požymis praktikoje įrodinėjamas sudėtingai, kadangi dažniausiai kalti asmenys ginasi remdamiesi nepalankiais ir netikėtais susiklosčiusiomis aplinkybėmis, ekonomine situacija, verslo rizika, konkurencingumu ir panašiais. Tokį įrodinėjimą palengvina ne kitos, kartu padarytos nusikalstamos veikos (turto iššvaistymas, pasisavinimas ir pan.), o kaltininko tikslai ir motyvai. Taip pat, siekiant

palengvinti tyčios nustatymą, būtų pravartu atsižvelgti į Italijos pasirinktą reglamentavimą ir atskirti veikos tyčinius veiksmus ar neveikimą tiesiogiai įstatyme.

3. NUSIKALSTAMO BANKROTO BAUDŽIAMUMAS

BK nustato kokios pavojingos veikos yra nusikalstamos ir jas uždraudžia, nustato teisinės tokių veikų padarymo pasekmes – bausmes, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės bei priverčiamąsias medicinos priemones, baudžiamosios atsakomybės pagrindus ir sąlygas, taip pat pagrindus ir sąlygas, kuriais nusikalstamas veikas padarę asmenys gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Teisinių pasekmių taikymo pagrindai ir ribos priklauso nuo padarytos veikos pobūdžio (nusikaltimas ir jo rūšis pagal sunkumą, baudžiamasis nusižengimas ar pavojingas elgesys, neužtraukiantis baudžiamosios atsakomybės), subjekto, kuris padarė nusikalstamą veiką ir kuriam taikomos teisinės pasekmės (fizinis ar juridinis asmuo, nepilnametis, ribotai pakaltinamas ar nepakaltinamas asmuo, sunkiai sergantis asmuo ir pan.) (Abramavičius, *et. al.*, 2009, p. 19).

Asmuo atsako pagal BK tik tuo atveju, jeigu jo padaryta veika buvo uždrausta baudžiamojo įstatymo, galiojusio nusikalstamos veikos padarymo metu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Baudžiamojoje teisėje terminas „atsakyti“ reiškia baudžiamosios atsakomybės realizavimą. Baudžiamoji atsakomybė realizuojama paskiriant asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, baudžiamajame įstatyme numatytą bausmę arba atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 23). Taigi, bausmė yra viena iš baudžiamosios atsakomybės realizavimo priemonių. Tai yra valstybės prievartos priemonė, skiriama teismo apkaltinamuoju nuosprendžiu asmeniui, padariusiam nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, apribojanti nuteistojo teises ir laisves (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 263).

Nagrinėjamame BK 209 straipsnyje įtvirtinta, jog tas, kas sąmoningai blogai valdydamas įmonę nulėmė jos bankrotą ir dėl to padarė didelės turtinės žalos kreditoriams, baudžiamas laisvės atėmimu iki trejų metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Taigi, kaip matyti, už šį nusikaltimą numatyta tik vienuolikos metų bausmė – terminuotas laisvės atėmimas, o vadovaujantis BK 11 straipsnio 3 dalimi šis nusikaltimas priskirtas nesunkių nusikaltimų grupei.

Atsižvelgiant į nusikalstamo bankroto raidą, kuomet Lietuvoje jau XX amžiuje buvo įtvirtini bankroto nusikaltimai, pastebėtina, kad pagal 1903 metų Baudžiamąjį statutą už piktybinį bankrotą buvo baudžiama 3 metų kalėjimo bausme, pagal 1871 metų Vokietijos baudžiamąjį kodeksą – drausmės kalėjimu iki 10 metų, o Prancūzijos prekybos kodeksas numatė laisvės atėmimo bausmę nuo 1 mėnesio iki 2 metų. 1961 metų Baudžiamasis kodeksas, kurį 1994 metais Lietuvos Respublikos Seimas papildė 315

straipsniu, reglamentuojančiu tyčinį bankrotą, ir numatė, jog už privedimą prie bankroto tyčia blogai ūkininkaujant asmuo baudžiamas laisvės atėmimu iki dvejų metų ir bauda bei atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla arba be tokios teisės atėmimo. Tuo tarpu kvalifikuota sudėtis privedant prie bankroto kartu paslepiant, perleidžiant turtą tretiesiems asmenims numatė bausmę laisvės atėmimo iki trejų metų ir baudą arba tik baudą (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961).

1997 metais tyčinį bankrotą pakeitus į privedimą prie bankroto ir pakeitus iš esmės 1961 metų Baudžiamojo kodekso 315 straipsnio struktūrą, 2 dalyje buvo numatyta, kad privedant įmonę prie bankroto tyčia blogai ją valdant, jei padaroma turtinė žala kreditoriui, akcininkui ar kitam asmeniui, baudžiama laisvės atėmimu iki dvejų metų ir atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla arba be tokios teisės atėmimo. Kitoje to paties straipsnio dalyje esant kvalifikuotai privedimo prie bankroto sudėčiai kartu iššvaistant turtą, kuris galėjo būti pateiktas skolai gražinti, asmeniui buvo numatoma laisvės atėmimo iki trejų metų ir atėmimu teisės eiti tam tikras pareigas ar dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961). Atkreiptinas dėmesys, jog 1961 m. Baudžiamasis kodeksas, skirtingai nei dabartinis BK, privedimo prie bankroto straipsnyje numatė ne tik laisvės atėmimo bausmę, bet ir baudą, bet kita ko, ir baudžiamojo poveikio priemones, tokias kaip teisės atėmimas eiti tam tikras pareigas ar užsiimti atitinkama veikla. Nuo 2000 metų BK priėmimo už nusikalstamą bankrotą numatyta baudžiamoji atsakomybė nepakito, nors per daugiau nei 20 metų šalies ekonominė būklė keitėsi ir tai darė įtaką šios veikos pavojingumui.

BK 42 straipsnis pateikia galutinį sąrašą bausmių rūšių, kurios gali būti skiriamos asmeniui, padariusiam nusikaltimą ir baudžiamąjį nusižengimą. Kadangi nusikalstamas bankrotas yra nusikaltimas, pravartu darbe koncentruotis būtent į BK 42 straipsnio 1 dalyje pateiktas bausmių rūšis, skiriamas už nusikaltimo padarymą. Pažymėtina, kad baudžiamajame įstatyme bausmės išvardijamos nuo švelniausios iki griežčiausios bausmės, pradedant viešaisiais darbais, kaip švelniausia bausme, ir baigiant laisvės atėmimu iki gyvos galvos, kaip griežčiausia bausme. Iš viso už nusikaltimo padarymą numatytos šešios bausmės²⁰. Kaip matyti, terminuotas laisvės atėmimas yra bene griežčiausia bausmė, kuri gali būti skiriama už nusikaltimą, kadangi be šios bausmės lieka tik laisvės atėmimas iki gyvos galvos už pačius sunkiausius nusikaltimus, pavyzdžiui, už nusikaltimus

²⁰ BK 42 straipsnio 1 dalis numato, kad asmeniui padariusiam nusikaltimą gali būti skiriamos šios bausmės: 1) viešieji darbai; 2) bauda; 3) laisvės apribojimas; 4) areštas; 5) terminuotas laisvės atėmimas; 6) laisvės atėmimas iki gyvos galvos (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

žmoniškumui ir karo nusikaltimus, nusikaltimus Lietuvos valstybės nepriklausomybei, teritorijos vientisumui ir konstitucinei santvarkai ar visuomenės saugumui.

Visgi svarbiausia įvertinti baudžiamosios atsakomybės, kaip valstybės prievartos priemonės prieš nusikaltusį asmenį, atitikį pačiam nusikalstamam bankrotui. Kaip žinia, dabartiniame BK nusikalstamas bankrotas įtvirtintas XXXI skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai ekonomikai ir verslo tvarkai“. Šiais nusikaltimais kėsinama į valstybės ekonomiką ir verslo tvarką, o pagrindinis šio nusikaltimo objektas yra kreditorių turtiniai interesai. Už nusikalstamą bankrotą šiuo metu yra numatyta laisvės atėmimo iki trejų metų bausmė.

Minėtame BK skyriuje iš viso įtvirtina 15 nusikalstamų veikų ir bene už visas yra numatyta laisvės atėmimo bausmė. Tik BK 201 straipsnio 3 dalyje²¹ ir BK 204 straipsnio 2 dalyje²² numatytos nusikalstamos veikos laikytinos baudžiamaisiais nusižengimais, už kurias griežčiausia numatyta bausmė yra laisvės apribojimas. 8 nusikalstamos veikos²³ įtvirtintos BK XXXI skyriuje numato trumpesnę laisvės atėmimo bausmę, nei skiriamą už nusikalstamą bankrotą. Be kita ko, apžvelgus to paties BK XXXI skyriaus nusikalstamų veikų sąrašą pastebėtina, kad tik trys nusikalstamos veikos²⁴ numato vienos rūšies bausmę – laisvės atėmimą. Pavyzdžiui, vertinant BK 199 straipsnio 4 dalyje²⁵ įtvirtintą nusikaltimą, už kurį numatyta tik viena laisvės atėmimo bausmė, pagrįsta manyti, kad nusikaltimo pobūdis ir pavojingumo laipsnis atitinka tokį įstatymo leidėjo pasirinkimą nenumatyti alternatyvių bausmių. Šaunamųjų ginklų ar narkotikų gabenimas per valstybės sieną akivaizdu, jog pažeidžia daugiau teisinių gėrių nei vien ekonomiką ar verslo tvarką. Dėl tokių nusikaltimų iškyta pavojus ir visuomenės saugumui, piliečių sveikatai ir panašiai. Tuo pačiu BK 200 straipsnio 1 dalyje įtvirtinto nusikaltimo „Neteisėtas prekių ar

²¹ BK 201 str. 3 d. numatyta, kad tas, kas neturėdamas tikslo realizuoti neteisėtai pagamino, laikė, gabeno dešimt arba daugiau litrų naminių stiprių alkoholinių gėrimų arba nedenaatūruoto ar denatūruoto etilo alkoholio, jų skiedinių (mišinių), padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bausmė, arba laisvės apribojimu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

²² BK 204 str. 2 d. numatyta, kad tas, kas neturėdamas leidimo svetimu prekių ženklą pažymėjo nedidelį prekių kiekį ar pateikė jas realizuoti arba pasinaudojo svetimu paslaugų ženklą ir dėl to padarė žalą, padarė baudžiamąjį nusižengimą ir baudžiamas viešaisiais darbais arba bausmė, arba laisvės apribojimu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

²³ BK 201 str. 1 d.; BK 203 str. 2 d.; BK 204 str. 1 d.; BK 205 str. 1 d.; BK 206 str. 2 d.; BK 208 str. 1 d.; BK 210 str. 1 d.; BK 211 str. 1 d. – laisvės atėmimo bausmė iki dvejų metų, ir BK 206 str. 1 d. – laisvės atėmimo bausmė iki vienerių metų.

²⁴ BK 199 str. 4 d. (Kontrabanda); BK 200 str. (Neteisėtas prekių ar produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos); BK 209 str. (Nusikalstamas bankrotas).

²⁵ BK 199 str. 4 d. numatyta, kad tas, kas nepateikdamas muitinės kontrolei ar kitaip jos išvengdamas arba neturėdamas leidimo per Lietuvos Respublikos valstybės sieną gabeno šaunamuosius ginklus, šaudmenis, sprogmenis, sprogstamąsias, radioaktyvias medžiagas ar kitas strategines prekes, nuodingąsias, stipriai veikiančias, narkotines, psichotropines medžiagas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakus (prekursorius), baudžiamas laisvės atėmimu nuo trejų iki dešimties metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000).

produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos“ dalykas yra prekės ar produkcija, kurių vertė viršija 250 MGL dydžio sumą, todėl akivaizdu, kad šio nusikaltimo pavojingumas taip pat yra didesnis nei nusikalstamo bankroto, už kurį kyla atsakomybė kreditoriams sukėlus didesnę nei 150 MGL turčinę žalą. Nors šie du nusikaltimai skiriasi savo pavojingumo laipsniu, tačiau vis tiek už juos abu yra numatyta vienuose laisvės atėmimo bausmė.

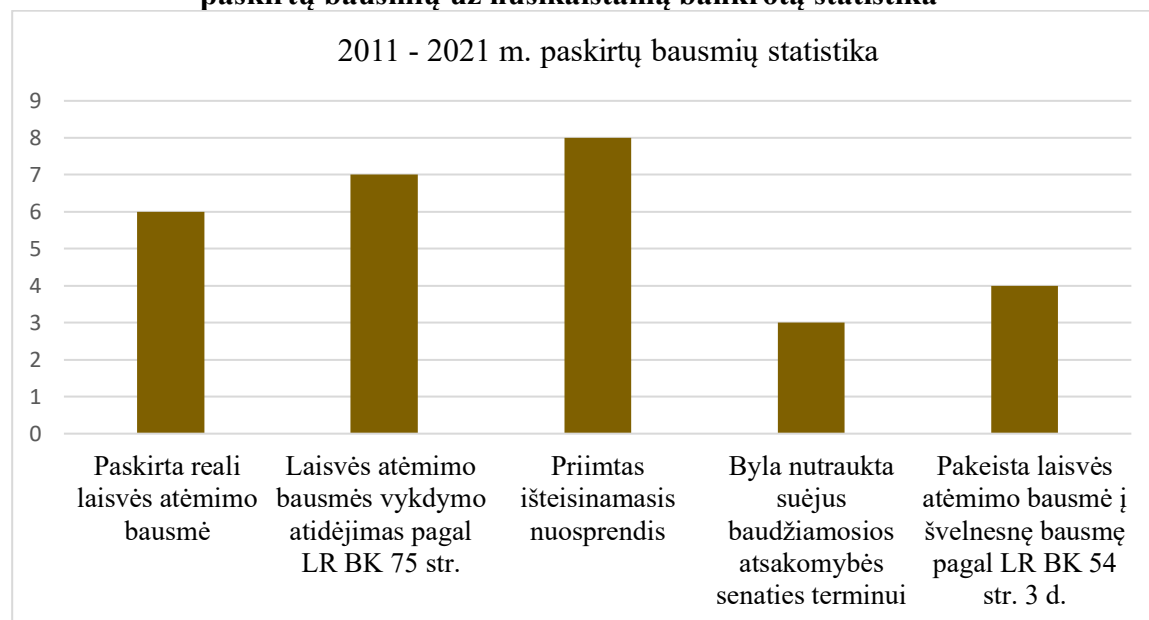
Pažymėtina, jog savo esme panašus į nusikalstamą bankrotą nusikaltimas įtvirtintas BK 208 straipsnyje „Skolininko nesąžiningumas“ numato alternatyvias bausmes: baudą arba laisvės atėmimą iki trejų metų (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Todėl diskutuotina, kodėl įstatymų leidėjas nenumatė alternatyvių bausmių už nusikalstamą bankrotą, kuris nėra tokio pavojingumo masto kaip anksčiau minėtas kontrabandos nusikaltimas ar neteisėtas produkcijos neišvežimas iš Lietuvos Respublikos.

BK 55 straipsnyje numatyta, kad asmeniui, pirmą kartą teisiamam už neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su areštu arba terminuotu laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. Skirdamas arešto arba terminuoto laisvės atėmimo bausmę, teismas privalo motyvuoti savo sprendimą (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Primintina, kad nusikalstamas bankrotas yra priskiriamas nesunkių nusikaltimų grupei, todėl įstatymų leidėjas įtvirtindamas tik vienuose griežčiausią bausmę – laisvės atėmimą, apribojo galimybę teismams remiantis teisingumo principu įgyvendinti nuostatą neskirti laisvės atėmimo bausmės pirmą kartą teisiamam asmeniui už nesunkų nusikaltimą.

Vienas iš esminių bausmės skyrimo principų yra teisingumo principas. Šis principas reikalauja baudžiamaisiais įstatymais ginamų gėrių apsaugos. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, jog Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai *inter alia* reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui. Taigi bausmės turi būti adekvačios nusikalstamoms veikoms, už kurias jos nustatytos; už nusikalstamas veikas negalima nustatyti tokių bausmių ir tokių jų dydžių, kurie būtų akivaizdžiai neadekvačūs nusikalstamai veikai ir bausmės paskirčiai. Bausmės ir jų dydžiai baudžiamajame įstatyme turi būti diferencijuojami atsižvelgiant į nusikalstamų veikų pavojingumą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas). Atsižvelgiant į tokį Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo išaiškinimą, pravartu atlikti teismų nuosprendžiais už nusikalstamą bankrotą paskirtų bausmių analizę ir nustatyti, kiek praktikoje pasiteisina realių laisvės atėmimo bausmių pritaikymas už

nusikalstamą bankrotą. Toliau pateikiama 28 pirmosios instancijos teismų priimtų nuosprendžių, kuriais paskirtos bausmės už nusikalstamą bankrotą dešimties metų laikotarpyje (nuo 2011 metų iki 2021 metų) statistika.

1 paveikslas. **Pirmosios instancijos teismų nuosprendžiais 2011 – 2021 m. laikotarpiu paskirtų bausmių už nusikalstamą bankrotą statistika**



Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos teisinės duomenų bazės „Infolex“ pateikiamos teismų praktikos duomenimis. Prieiga per internetą: <<https://www.infolex.lt/tp/lt>>²⁶

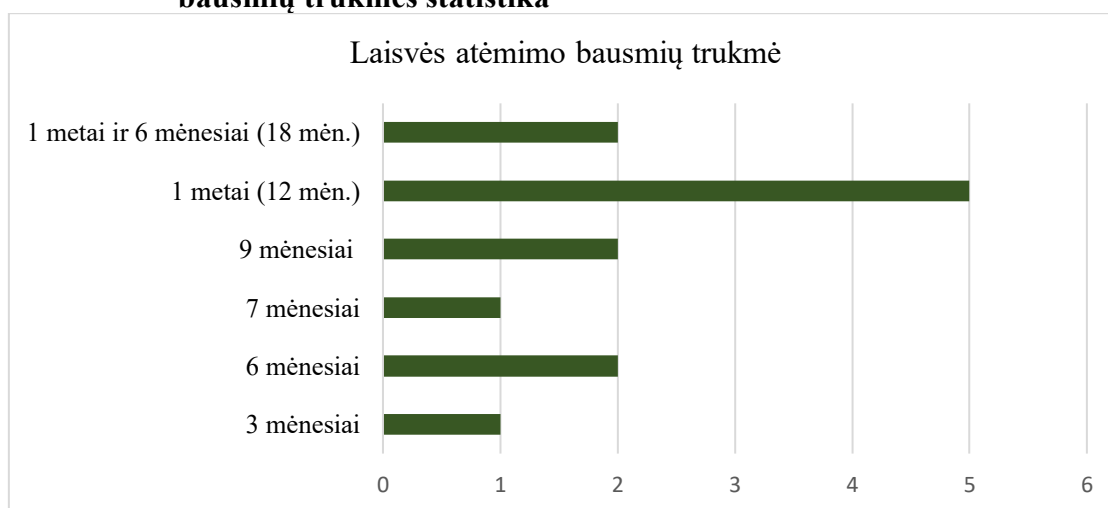
Kaip matyti, dažniausiai pirmosios instancijos teismai priimdavo išteisinamuosius nuosprendžius, nepadarius veikos, turinčios BK 209 straipsnyje įtvirtintų sudėties požymių. Antroje vietoje vyrauja teismų nuosprendžiai, kuriais paskirta atitinkamos trukmės laisvės atėmimo bausmė, tačiau remiantis BK 75 straipsniu šios bausmės vykdymas asmenims buvo atidėtas. Realia laisvės atėmimo bausme, paskirta atlikti pataisos namuose, buvo nubausti šeši asmenys. Galiausiai keturiems asmenims laisvės atėmimo

²⁶ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 20 d.; Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 7 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 1 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. kovo 4 d.; Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 26 d.; Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 5 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. lapkričio 4 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. liepos 26 d.; Panevėžio apygardos teismo 2019 m. birželio 14 d.; Vilniaus apygardos teismo 2017 m. lapkričio 21 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. spalio 25 d.; Kauno apygardos teismo 2017 m. spalio 23 d.; Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 30 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. birželio 17 d.; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 13 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. kovo 30 d.; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. kovo 10 d.; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. sausio 20 d.; Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 15 d.; Kauno apygardos teismo 2015 m. balandžio 1 d.; Kauno apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 23 d.; Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gegužės 9 d.; Kauno apygardos teismo 2014 m. balandžio 18 d.; Kauno apygardos teismo 2014 m. vasario 19 d.; Kauno apygardos teismo 2013 m. gegužės 15 d.; Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gruodžio 21 d.; Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 5 d.; Kauno apygardos teismo 2011 m. gegužės 18 d. nuosprendžiai baudžiamosiose bylose.

bausmė buvo pakeista į švelnesnę bausmę, o būtent, vienas asmuo pagal BK 54 str. 3 d. nubaustas laisvės apribojimu vieneriems metams su įpareigojimu neatlygintinai išdirbti 60 valandų sveikatos priežiūros, globos ir rūpybos įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi neįgaliaisiais, nusenusiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis. Dar trys nusikalstamu bankrotu kaltinami asmenys buvo nuteisti jiems paskiriant baudą. Atkreiptinas dėmesys, jog pasitaikė ir nusikalstamo bankroto bylų, kurios asmenims buvo nutrauktos suėjus baudžiamosios atsakomybės senaties terminui.

Iš šios 28 bylų statistikos akivaizdu, jog teismai vengia skirti už nusikalstamą bankrotą realią laisvės atėmimo bausmę. Be kita ko, pažymėtina, kad nei vienu iš šių teismo nuosprendžių nebuvo paskirta laisvės atėmimo bausmė neviršijanti medianą (žr. žemiau).

2 paveikslas. Asmenims, nuteistiems pagal BK 209 str. paskirtų laisvės atėmimo bausmių trukmės statistika



Šaltinis: Sudaryta autoriaus, remiantis: Lietuvos teisinės duomenų bazės „Infollex“ pateikiamos teismų praktikos duomenimis. Prieiga per internetą: <<https://www.infollex.lt/tp/lt>>²⁷

Paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis (2011 m. – 2021 m. laikotarpiu) buvo 10,4 mėnesių. Primintina, kad maksimali laisvės atėmimo bausmė už nusikalstamą bankrotą numatyta iki trejų metų. Tai tik dar kartą parodo, kad teismai, priimdami apkaltinamąjį nuosprendį, vadovaujasi teisingumo principu, stengiasi esant visoms baudžiamojo įstatymo numatytoms sąlygoms atidėti jos vykdymą. Taip pat matyti, jog teismai stengiasi skirti ir kitas alternatyvias bausmes už nusikalstamą bankrotą, kadangi net

²⁷ Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 20 d.; Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 7 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. kovo 4 d.; Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 5 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. lapkričio 4 d.; Panevėžio apygardos teismo 2019 m. birželio 14 d.; Vilniaus apygardos teismo 2017 m. lapkričio 21 d.; Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 30 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. birželio 17 d.; Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. kovo 30 d.; Šiaulių apygardos teismo 2016 m. kovo 10 d.; Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 5 d.; Kauno apygardos teismo 2011 m. gegužės 18 d. nuosprendžiai baudžiamosiose bylose.

14 proc. analizuotų paskirtų bausmių yra švelnesnės nei numatyta BK 209 straipsnyje. Be kita ko, iš antrosios statistikos akivaizdu, jog teismas nėra paskyręs medianą viršijančios laisvės atėmimo bausmės už šį nusikaltimą, kas suponuoja išvadą, jog nėra poreikio numatyti tokio griežtumo (net iki trijų metų) laisvės atėmimo bausmę už šį ekonominio pobūdžio nusikaltimą.

S. Bikelis atlikdamas sankcijų, numatytų už neatsargius, nesunkius ir apysunkius nusikaltimus mokslinį tyrimą, nustatė, kad abejonių kelia būtent BK 209 straipsnio sankcija už nusikalstamą bankrotą ir nurodė, kad tai yra ekonominis nusikaltimas, tad įstatymų leidėjo sprendimas nenumatyti turbinio pobūdžio poveikio priemonių, o numatyti vien laisvės atėmimą yra sunkiai suprantamas (Bikelis, 2010, p. 8). Tokios pačios nuomonės laikosi ir A. Gutauskas (Gutauskas, 2014, p. 143). Šiai pozicijai yra pritartina, todėl visų pirma siūlytina numatyti baudą, kaip vieną iš alternatyvių bausmių už nusikalstamą bankrotą. Tokia bausmė užtikrintų kaltininko socializaciją, kadangi neizoliuotų nuo visuomenės ir jis galėtų toliau dirbti atitinkamą darbą (išskyrus užimti vadovaujamas pareigas). Kaip minėta S. Bikelio, tokia bausmė labiausiai atitiktų ir šio nusikaltimo pobūdį, kadangi tai yra turbinis nusikaltimas, kuriuo dažniausiai yra praturtėjama įmonės ir kreditorių sąskaita, realu būtų ir skirti atitinkamo pobūdžio piniginę bausmę. Tai matyti ir iš aukščiau pateiktos statistikos, kuomet teismai taikė švelnesnes bausmes vietoje terminuoto laisvės atėmimo, o būtent – baudas.

Kita siūlytina įtvirtinti alternatyvi bausmė už nusikalstamą bankrotą – laisvės apribojimas. Pažymėtina, kad gali pasitaikyti atveju, kuomet teismas nustato, jog asmuo nėra finansiškai pajėgus sumokėti paskirtą bausmę – baudą, todėl teismui nelieka kito pasirinkimo kaip skirti laisvės atėmimą. Tačiau tokiu atveju pravarčiau būtų, jei įstatymų leidėjas įtvirtintų laisvės apribojimo bausmę. Laisvės apribojimas yra viena iš vidutinio griežtumo bausmių rūšių, kurios esmę sudaro terminuotas įstatymo ir teismo nustatytų pareigų (draudimų ir įpareigojimų) taikymas nuteistajam. Ši bausmė turėtų tapti ekonomiškai ir pakankamai efektyvia poveikio priemone asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusižengimus bei nesunkius ar apysunkius nusikaltimus. Laisvės apribojimo bausmės turinį sudaro nuteistojo pareiga be teismo ar bausmę vykdančios institucijos žinios nekeisti gyvenamosios vietos, vykdyti teismo nustatytus įpareigojimus ir laikytis teismo nustatytų draudimų bei atsiskaityti, kaip vykdomi draudimai ir įpareigojimai (Abramavičius, *et. al.*, 2004, p. 288).

Be kita ko, laisvės apribojimas būtų priimtinesnė resocializacijos priemonė, kadangi teismas remiantis BK gali asmeniui skirti intensyvią priežiūrą, o kartu su šia gali įpareigoti neatlygintinai išdirbti atitinkamą kiekį valandų sveikatos priežiūros, socialinių

paslaugų įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi senyvo amžiaus asmenimis, neįgaliaisiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis, taip pat teismas gali įpareigoti atlyginti nusikalstama veika padarytą turtinę žalą ar jos dalį arba tokią žalą pašalinti savo darbu. Būtent šie du išskirti įpareigojimai labiausiai tiktų taikyti asmeniui padariusiam BK 209 straipsnyje uždraustą veiką. Neatlygintinai dirbant atitinkamose institucijose naudą pirmoje vietoje patirs valstybė, kadangi jei kaltinamasis neturi pakankamai lėšų sumokėti baudą, kuri atitektų valstybei, jis kaip alternatyva neatlygintinai išdirbtų valstybės naudai. Be to, kaip minėtina, teismas paskirdamas laisvės apribojimą, gali įpareigoti asmenį atlyginti žalą, jei jis tam yra finansiškai pajėgus. Tuomet didesnė tikimybė, kad būtų atlyginta visa ar bent jau didesnė dalis žalos, atsiradusios dėl nusikalstamos veikos padarymo, nei jei šis klausimas būtų nagrinėjamas civilinio proceso tvarka pareiškus civilinį ieškinį dėl žalos atlyginimo.

Vertinant toliau, kita su asmens laisvės varžymu susijusi alternatyvi bausmė, kuri taip pat nenumatyta už nusikalstamą bankrotą yra areštas. Skirtingai nei terminuotas laisvės atėmimas, areštas yra trumpalaikis laisvės atėmimas, skaičiuojamas tik paromis. Už nusikaltimą gali būti nustatoma nuo penkiolikos iki devyniasdešimties parų arešto (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Tačiau visgi, kaip minėta, būtų visiškai nepateisinamas laisvės varžymas asmeniui, kuris pirmą kartą teisiamas už nesunkaus nusikaltimo padarymą. Nors areštas ir yra švelnesnė bausmė nei terminuotas laisvės atėmimas, bet kuriuo atveju tokia bausmė neatitinka ekonominio nusikaltimo pobūdžio ir šiuo nusikaltimo padarymu kaltinamo asmens pavojingumo, jog jį reiktų atitinkamam terminui visiškai izoliuoti nuo visuomenės.

Tik bausmė, kurios tikslas bus asmens resocializacija, galėtų būti laikoma teisinga. Teisinga bausmė bus nei per švelni (sukurianti nebaudžiamumo jausmą), nei per griežta (žlugdanti nusikalstamą veiką padariusio asmens asmenybę) ir skirta būtent konkrečiam asmeniui, vertinant jį ne tik kaip esamą, bet ir kaip būsimą visuomenės narį. Kaltininko atgailos tikslą galima pasiekti ir vien konkrečiai individui paskirta bausme, kuri gali būti nesusijusi su laisvės atėmimu, nors įstatymų leidėjas už padarytą nusikalstamą veiką BK straipsnio sankcijoje gali numatyti būtent laisvės atėmimo bausmę (Drakšas, 2016, p. 84).

Taigi, diskutuotina ar dabartinis baudžiamosios atsakomybės, o būtent vien tik terminuoto laisvės atėmimo taikymas už nusikalstamą bankrotą yra atitinkantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos saugomą teisingumo principą. Pirmą kartą teisiamas asmuo už nesunkų nusikaltimą, šiame kontekste – už nusikalstamą bankrotą, turėtų būti baudžiamas ne laisvės atėmimo bausme, o švelnesnėmis bausmėmis, nesusijusiomis su laisvės suvaržymu, asmens neizoliuojant nuo visuomenės, pvz., bauda arba laisvės apribojimu.

Tokios bausmės būtų adekvačios siekiamam tikslui, t. y. ne tik atitiktų nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, bet ir tam tikra dalimi prisidėtų prie valstybės ekonominės ir socialinės gerovės (surenkant lėšas į biudžetą, įpareigojant kaltininką dirbti valstybės įstaigose) ir nuteistojo resocializacijos.

Iš atliktų teismų nuosprendžių analizės matyti, kad teismai vengia taikyti dėl nusikalstamo bankroto nuteistiems asmenims terminuoto laisvės atėmimo bausmės, dažniausiai jų vykdymą atidedant arba skiriant švelnesnę bausmę – baudą. Visgi nusikalstamas bankrotas yra ekonominis nusikaltimas ir akivaizdžiai ne tokio pavojingumo lygio, kad kaltininką reikėtų izoliuoti nuo visuomenės, todėl ir bausmė turi būti atitinkamai švelnesnė – turtinio pobūdžio, o asmeniui neišgalint dėl savo sudėtingos finansinės padėties sumokėti baudos, numatyti laisvės apribojimo bausmę.

4. NUSIKALSTAMO BANKROTO ATSKYRIMAS NUO CIVILINIO DELIKTO

Bankroto institutas yra privatinės teisės dalykas. Kaip minėta, nuo 2020 metų įsigaliojęs Juridinių asmenų nemokumo įstatymas šiuo metu reguliuoja juridinių asmenų bankroto procesus, o būtent nustato bankroto bylų iškėlimo tvarką, bankroto procedūrų tolimesnį vykdymą, atsiskaitymą su kreditoriais, nemokumo administratoriaus bei kreditorių įgalinimus ir panašiai. Tuo pačiu šis įstatymas reglamentuoja ir bankroto procedūrų metu neretai nustatomą civilinį deliktą – tyčinį bankrotą. Remiantis Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 1 dalimi nustatyta, kad teismas pripažįsta bankrotą tyčiniu, jeigu nustato, kad juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningai blogo juridinio asmens valdymo (veikimu ir (ar) neveikimu) ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir (arba) teisėtus interesus. Dėl tyčinio bankroto pripažinimo gali kreiptis su prašymu tiek kreditorius, tiek nemokumo administratorius, taip pat ir teismas gali pripažinti bankrotą tyčiniu savo iniciatyva (Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019). Nustačius galimą nusikalstamo bankroto faktą kreiptis į ikiteisminio tyrimo įstaigą turi teisę bet kuris asmuo (akcininkas, kreditorius ir pan.). Taigi, tyčinis bankrotas yra konstatuojamas teismui išnagrinėjus įmonės bankroto bylą civilinio proceso nustatyta tvarka.

Skirtingai nei BK, Juridinių asmenų nemokumo įstatymas išskiria papildomus kriterijus²⁸, kuriais remiantis teismas gali pripažinti bankrotą tyčiniu, kadangi savaime aplinkybė, kad įmonės finansinė būklė pablogėjo ir įmonė tapo galbūt nemoki, nereiškia tyčinio bankroto. Šie kriterijai iš esmės atitinka teismų praktikoje aiškinamą nusikalstamo

²⁸ Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad teismas priimdamas nutartį dėl bankroto pripažinimo tyčiniu, be kita ko, gali atsižvelgti į šiuos požymius:

- 1) buvo sudaryti nuostolingi ar ekonomiškai nenaudingi juridiniam asmeniui sandoriai, įskaitant ir sandorius, susijusius su akcijų ar kito finansinio turto pirkimu, pardavimu ir (arba) perdavimu, ar priimti kiti nuostolingi ar ekonomiškai nenaudingi juridiniam asmeniui sprendimai;
- 2) turtas buvo parduotas mažesne negu rinkos kaina, turtas perleistas neatlygintinai, atsiskaitymas už turtą atidėtas juridiniam asmeniui ekonomiškai nenaudingam laikotarpiui ar su juridiniu asmeniu atsiskaityta veiklos nevykdančių juridinių asmenų ir (arba) juridinių asmenų, nepateikusių Juridinių asmenų registro tvarkytojui finansinių ataskaitų rinkinių, akcijomis;
- 3) kreditorių galimybės nukreipti išieškojimą į juridinio asmens skolininko turtą buvo apribotos arba panaikintos, nes juridinio asmens atsiskaitymai iki bankroto bylos iškėlimo buvo vykdomi pažeidžiant Civilinio kodekso 6.930¹ straipsnyje nustatytą atsiskaitymų grynaisiais ir negrynaisiais pinigais eiliškumą;
- 4) juridinio asmens buhalterinė apskaita buvo tvarkoma apgaulingai ar aplaidžiai, Juridinių asmenų registro tvarkytojui nepateikti ar pateikti neteisingi finansinių ataskaitų rinkiniai ir (arba) mokesčių administratoriaus patikrinimo akte nustatytas mokesčių mokėjimo vengimas;
- 5) veikla ir (ar) turtas buvo perkelti į kitą juridinį asmenį, kai finansiniai įsipareigojimai ar jų dalis liko veiklą ir (ar) turtą perdavusiame juridiniame asmenyje.

bankroto objektyviosios pusės pasireiškimą, kadangi čia pateikiami pavyzdžiai, kaip pasireiškia tam tikras požymis, tarkime, nuostolingų ir ekonomiškai nenaudingų sandorių įmonei sudarymas, neatlygintinis turto perleidimas, turto pardavimas už mažesnę nei rinkos kainą ir panašiai. Pažymėtina, jog iki tol galiojęs Įmonių bankroto įstatymas prie tyčinio bankroto požymių buvo priskyręs ir įmonės valdymo organų įstatymų ar įmonės steigimo dokumentų nustatytų pareigų nevykdymą (Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas, 2001). Tačiau sistemiškai aiškinant Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 1 ir 2 dalis, darytina išvada, kad pagal naująjį reglamentavimą, tyčiniu bankrotas gali būti pripažintas nustačius, jog juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningai blogo jo valdymo ar juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių teises ir teisėtus interesus. Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 2 dalyje nustatyti požymiai taikytini tik esant bent vienai privalomai Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 1 dalyje nustatytai sąlygai. Taigi, vien Juridinių asmenų nemokumo įstatymo 70 straipsnio 2 dalyje numatytų požymių nustatymas nėra pakankamas tyčiniam bankrotui konstatuoti, jeigu nėra pagrindo manyti, kad juridinio asmens nemokumas kilo dėl sąmoningo blogo jo valdymo ir (ar) juridinio asmens vardu sudarytų sandorių, pažeidžiančių kreditorių teisės ir teisėtus interesus, kai tapo žinoma ar turėjo būti žinoma, kad jų sudarymas pažeidžia kreditorių interesus (Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje). Todėl esminiai kriterijai siekiant nustatyti tyčinio bankroto faktą yra blogas įmonės valdymas ir įmonę valdančio organo žinojimas, jog jis tokiais veiksmais pažeidžia kreditorių teisėtus interesus. Kiti kriterijai yra tik pagalbiniai, padedantys teismui nustatyti blogo įmonės valdymo faktą.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika, aiškinant tyčinio bankroto požymius, buvo formuojama taip, kad, aiškinantis, ar įmonė prie bankroto nebuvo privesta tyčia, reikia nustatyti, ar bankrutuojančios įmonės sudarytais sandoriais bei kitokia šios įmonės veikla buvo nuosekliai ir kryptingai siekiama įmonės nemokumo, o nustačius aplinkybę, kad įmonė faktiškai buvo nemoki, patikrinti, ar tolesnė tokios įmonės veikla nebuvo nukreipta dar labiau pabloginti įmonės turtinę padėtį visų byloje nustatytų aplinkybių kontekste (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Iš anksčiau pateiktos nusikalstamo bankroto objektyviosios pusės sudėties analizės matyti, kad teismai nusikalstamą bankrotą aiškina bene identiškai kaip civilinės teisės reguliuojamą tyčinį bankrotą. Tiek nusikalstamo bankroto veika, kuria pasireiškia blogas valdymas, tiek asmens tyčia siekiant pakenkti kreditorių interesams atitinka civilinėse bylose teismų aiškinamus tyčinio bankroto nustatymo kriterijus. Vienintelis kriterijus,

atribuojantis tyčinį bankrotą nuo nusikalstamo bankroto yra padariniai. Juridinių asmenų nemokumo įstatymas nenustato kokio dydžio žalą turi patirti kreditoriai, jog už įmonės valdymą atsakingą asmenį pripažinti padarius civilinį deliktą. BK reikalauja, kad būtų padaroma didelė turtinė žala (150 MGL) ne mažiau kaip dviem kreditoriams. Esant civilinio delikto – tyčinio bankroto faktui, žalos įrodinėti nereikia, kadangi pats bankroto faktas patvirtina, jog žala padaryta, nes neužtenka įmonės turto, kad būtų patenkinti jos kreditorių reikalavimai.

Dažniausiai praktikoje pasitaikantys atvejai yra, kai nusikalstamas bankrotas konstatuojamas tik išnagrinėjus bankroto bylą civilinio proceso tvarka. Tačiau gali pasitaikyti ir atveju, kuomet tik pradėjus juridinio asmens bankroto procedūras akivaizdu, kad šis neturi jokio turto, kuriuo galėtų būti padengiami kreditorių reikalavimai, o šių reikalavimų suma akivaizdžiai viršija 150 MGL sumą. Tokiose situacijose bankroto nagrinėjimas civilinio proceso teisės rėmuose neužkerta kelio pradėti ikiteisminio tyrimo dėl nusikalstamo bankroto. Todėl negalima sieti civilinio proceso tvarka vykdomo bankroto ir šių procedūrų pabaigos kartu su ikiteisminio tyrimo pradėjimu dėl nusikalstamo bankroto. Be kita ko, negalima su civilinio proceso tvarka nustatytu tyčiniu bankrotu sieti nusikalstamo bankroto fakto dėl to, kad baudžiamajame procese yra naudojami skirtingi kaltės įrodinėjimo principai. Civiliniame procese vadovaujamosi įrodymų pakankamumo taisykle, kuri grindžiama tikimybių pusiausvyros principu ir tyčiniai veiksmai konstatuojami principu „daugiau tikėtina nei netikėtina“. Tuo tarpu baudžiamajame procese privalo būti visiškai įrodyta baudžiamojon atsakomybėn traukiamo asmens kaltė ir visos abejonės vertinamos kaltinamojo naudai. Tokio ilgo ir sudėtingo proceso rezultatas yra toks, kad pripažinus bankrotą tyčiniu civiline tvarka, bankroto bylą nagrinėjančio teismo sprendimas neturi jokios teisinės galios, kuomet yra sprendžiamas klausimas dėl nusikalstamos veikos, numatytos BK 209 straipsnyje (Milinis, Strikulys, 2016, p. 264). Taigi, kol teismas remiantis baudžiamojos proceso įtvirtintomis įrodinėjimo taisyklėmis neištirs visų įrodymų, ir nebus priimtas apkaltinamasis nuosprendis, kuriuo asmuo būtų pripažintas kaltu, vien teismui civiline tvarka konstatavus esant tyčiniam bankrotui ir turtinei žalai kreditoriams, nereiškia, jog iš tikrųjų buvo padarytas ir nusikalstamas bankrotas. Atsižvelgiant į tai, išsamesnis įrodymų vertinimas baudžiamajame procese neleistų paneigti asmens nekaltumo prezumpcijos.

Visgi teismui nustačius tyčinį bankrotą, kyla ir atitinkamos teisinės pasekmės. Visų pirma, teismas, pripažinęs bankrotą tyčiniu, ta pačia nutartimi nustato asmenį ar asmenis, kurių veikimas ar neveikimas sukėlė tyčinį bankrotą. Antra, teismas įpareigoja nemokumo administratorių per 6 mėnesius nuo šios nutarties įsiteisėjimo dienos kreiptis į teismą dėl

juridinio asmens sudarytų sandorių, kurie yra priešingi jo veiklos tikslas, arba turėjo įtakos įmonės mokumui, pripažinimo negaliojančiais, bei dėl juridinio asmens sudarytų sandorių, kurių sudaryti neprivalėjo ir jie pažeidžia kreditorių teises, o juridinis asmuo apie tai žinojo ar turėjo žinoti (*actio Pauliana*) (Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, 2019).

Viena svarbiausių teisinių pasekmių nustačius tyčinį bankrotą yra civilinė atsakomybė už tyčinius veiksmus. Šiuo atveju atsakomybė kyla ne tik dėl Juridinių asmenų nemokumo įstatyme įtvirtinto tyčinio bankroto sukėlimo, bet ir yra neatsiejamai susijusi su CK 2.87 straipsnyje numatytais valdymo organų narių pareigomis. Juridinio asmens valdymo organo narys, nevykdantis arba netinkamai vykdantis pareigas, nurodytas minėtame straipsnyje ar steigimo dokumentuose, privalo padarytą žalą atlyginti juridiniam asmeniui visiškai, jei įstatymai, steigimo dokumentai ar sutartis nenumato kitaip (Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, 2000).

CK 6.263 straipsnio 1 dalyje nustatyta, kad kiekvienas asmuo turi pareigą laikytis tokio elgesio taisyklių, kad savo veiksmais (veikimu, neveikimu) nepadarytų kitam asmeniui žalos. Pagal CK 6.246 straipsnio 1 dalį civilinė atsakomybė atsiranda neįvykdžius įstatymuose ar sutartyje nustatytos pareigos (neteisėtas neveikimas) arba atlikus veiksmus, kuriuos įstatymai ar sutartis draudžia atlikti (neteisėtas veikimas), arba pažeidus bendro pobūdžio pareigą elgtis atidžiai ir rūpestingai. Tais atvejais, kai yra teismo pripažintas bankrotas tyčiniu, turi būti sudaryta galimybė kiekvienam kreditoriui atskirai reikšti reikalavimą dėl žalos, kurią sudaro bankroto procese jo nepatenkintų reikalavimų dalis, atlyginimo, nereikalaujant įrodyti prieš konkretų kreditorių nukreiptų nesąžiningų veiksmų atlikimo; tyčinio bankroto atvejais priežastinis ryšys tarp atsakingo asmens neteisėtų veiksmų, sukeltiant tyčinį bankrotą, ir tos bankrutavusios įmonės kreditoriaus žalos (sumos, neišieškotos įmonės bankroto byloje) yra preziumuojamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje). Tyčinio bankroto faktas, konstatuotas teismo sprendimu, yra kreditoriui tiesioginio ieškinio teisę suteikiantis pagrindas, o atskirus jo požymius sudarantys įmonės ar kreditorių teisių pažeidimai gali būti pagrindas taikyti kitas teisių gynimo priemones (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje).

Atkreiptinas dėmesys, jog kaip ir nusikalstamo bankroto atveju, atsakomybė už tyčinį bankrotą gali būti taikoma tiek vadovui, tiek akcininkui, kaip *de facto* vadovui. Kasacinio teismo praktikoje išaiškinta, kad jei dalyvis atlieka veiksmus, kurie pagal įstatymus ir steigimo dokumentus nepriskirtini jo, kaip dalyvio, kompetencijai, bet būdingi vadovui, laikytina, kad jis veikia kaip faktinis vadovas ir atsakomybę turi prisiimti kaip vadovas. Kai tas pats asmuo yra ir vadovas, ir dalyvis arba tik dalyvis ir atlieka dalyviui

būdingus, bet neteisėtus kaltus žalos sukėlusius veiksmus, jo atsakomybė turi būti nustatoma kaip dalyvio civilinė atsakomybė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje).

Kaip matyti, tiek nusikalstamas bankrotas, tiek tyčinis bankrotas yra glaudžiai susiję tapačiais valdymo organų veiksmais ir tyčios kryptingumu privesti įmonę prie bankroto. Skirtingai nei BK, Juridinių asmenų nemokumo įstatymas tiesiogiai įtvirtina prezumpciją, kokie veiksmai suponuoja esant tyčiniam bankrotui. Baudžiamosios atsakomybės kontekste šis blogo įmonės valdymo išaiškinimas paliktas teismams. Pažymėtina ir tai, kad nors šis nusikaltimas ir civilinis deliktas pasireiškia identiškais veiksmais, nustačius tyčinio bankroto faktą negalima preziumuoti esant nusikalstamam bankrotui. Baudžiamajame procese yra naudojami kitokio pobūdžio įrodinėjimo kriterijai, todėl automatinis nusikaltimo inkriminavimas iš civilinio delikto pažeistų bendruosius baudžiamojo proceso principus.

Akcentuotina, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje pasisakyta, kad tiek baudžiamosios teisės paskirtis, tiek ir bendrieji teisės principai, įtvirtinti demokratinių teisinių valstybių jurisprudencijoje, suponuoja tai, kad negalimas tokios teisinės praktikos formavimas, kai sprendžiant civilinius ginčus taikomos baudžiamosios teisės normos ir asmens elgesys esant išimtinai civiliniams teisiniams santykiams vertinamas kaip atitinkamos nusikalstamos veikos padarymas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). O. Fedosiuk, nagrinėdamas baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyrą turtinių prievolių išvengimo bylose priėjo prie išvados, jog jei kreditoriaus teisės atkūrimas tampa neperspektyvus dėl sąmoningų skolininko veiksmų, laikytina, kad veika peržengė civilinių teisinių santykių ribas ir baudžiamoji atsakomybė pagal BK 182, 186 arba 179 straipsnius taikoma pagrįstai (Fedosiuk, 2006, p. 76). Šiuo aspektu atsižvelgiant į tai, jog tiek Juridinių asmenų nemokumo įstatymas, tiek BK numato tik sąmoningą privedimą prie bankroto, tyčiniai veiksmai negali suponuoti vien baudžiamosios atsakomybės taikymo. Primintina, kad baudžiamosios teisės apsauginė funkcija pasireiškia selektyviai ir subsidiariai, t. y. visuomenės vertybių (teisinių gėrių) apsauga vykdoma tik nuo pačių pavojingiausių kėsinių, kurie tiksliai apibrėžiami ir uždraudžiami įstatymo (Pranka, 2012, p. 18). Skirtingai civilinė teisė saugo privatų interesą.

Esminis skirtumas atribojantis nusikalstamą bankrotą nuo tyčinio, yra didelės turtinės žalos padarymas kreditoriams. Todėl teismo nutartimi konstatavus tyčinio bankroto faktą, įmonės valdymo organas, sąmoningai privedęs įmonę prie bankroto tik atlygins kreditoriams kilusią žalą, o baudžiamojo proceso tvarka nuteisus asmenį dėl

nusikalstamo bankroto – gresia laisvės atėmimo iki trejų metų bausmė, be to, toks asmuo privalėtų atlyginti žalą, kurios ieškiniu reikalautų kreditoriai. Todėl šiuo aspektu verta grįžti prie anksčiau darbe vertinto nusikalstamo bankroto padarinių elemento. Dabartiniu reglamentavimu nustatytas žalos mastas kreditoriams siekiant inkriminuoti nusikalstamą bankrotą turėtų yra abejotinas. Veika, sukelianti 150 MGL dydžio turtinę žalą (šiuo metu siekianti 7500 eurų) vargu ar yra tokio pavojingumo laipsnio, jog negalėtų būti laikoma tiesiog civiliniu deliktu. Kaip ir buvo minėta, įmonės valdymas yra paremtas rizika, ir bankrotas yra ne visada nuo ją valdančio asmens/asmenų valios priklausantis reiškinys, kurį visgi gali sukelti visa aibė aplinkybių, pradedant nuo valstybės ekonominės padėties iki verslo partnerių pasitikėjimo ar vadovo kompetencijos ir žinių. Todėl turėtų būti atitinkamai tiesiogiai BK įtvirtinami tik pavojingi asmenų veiksmai ar neveikimas, neįtraukiant tokiu veikslių kaip pavyzdžiui, rizikingų sandorių sudarymas, ir taip pat atitinkamai iki 500 MGL didinama nusikalstamu bankrotu padaroma didelė turtinė žala kreditoriams, tokiu reguliavimu paliekant didesnę takoskyrą tarp civilinio delikto ir nusikaltimo.

IŠVADOS

1. Nusikalstamo bankroto kontekste bankrotas turėtų būti suprantamas ne kaip procedūrų visuma siekiant likviduoti ar restruktūrizuoti įmonę, o kaip įmonės būseną, kuri konstatuojama nustačius nemokumo faktą ir pradėjus bankroto procedūrų veiksmus, nuo įmonės valdymo nušalinant jos vadovus.
2. Jau nuo Lietuvos Pirmojo statuto atsiradimo iki pat 1961 metų, artimos nusikalstamam bankrotui normos Lietuvoje buvo susijusios su nusigyvenusiais asmenimis, o šių nusikaltimų objektyvioji pusė buvo aiškiai išdėstoma teisės aktuose, kol galiausiai priėmus 1961 m. BK šis požymis tapo vertinamuju. Visais laikotarpiais nusikalstamas bankrotas buvo laikomas tyčine veika ir buvo baudžiamas laisvės atėmimo bausmėmis.
3. Pagrindinis BK 209 straipsnio nusikaltimo objektas yra kreditorių turtiniai interesai, kadangi dėl šio nusikaltimo padaroma didelė turtinė žala kreditoriams. Kaip papildomą objektą galima priskirti sąžiningo ūkininkavimo principus, kadangi pažeidžiama įstatymų nustatyta įmonių valdymo tvarka, taip pat finansų sistema.
4. Nusikalstamo bankroto veika pasireiškia kaip blogas įmonės valdymas, kuris yra vertinamasis požymis. Šį požymį sudėtinga atriboti nuo elementarios verslo rizikos civiliniuose teisiniuose santykiuose. Pagrindiniais blogo valdymo požymiais galima laikyti išlaidavimą, veiklos neplėtojimą, piktybinį sutarčių nevykdymą ir rizikingų operacijų atlikimą. Taip pat praktikoje sunku įrodyti kaltininko tyčinius veiksmus, kurie privesti įmonę prie bankroto ir sukelti didelę turtinę žalą, todėl būtų pravartu tiesiogiai įstatyme įtvirtinti kokiais būtent tyčiais veiksmais ar neveikimu pasireiškia blogas įmonės valdymas.
5. Nusikalstamo bankroto sudėties būtinas požymis yra padariniai, kai pirma, įmonė pereina į bankrotą ir antra, šių procedūrų metu nustatoma, jog ši yra nepajėgi atsiskaityti su kreditoriais ir nepatenkintų reikalavimų suma viršija 150 MGL sumą.
6. Už nusikalstamą bankrotą yra numatyta tik laisvės atėmimo bausmė iki trejų metų, kuri neatitinka nusikalstamo bankroto pavojingumo laipsnio ir nusikaltimo pobūdžio, resocializacijos paskirties, todėl toks reglamentavimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtintam teisingumo principui, kuris suponuoja teisingos ir proporcingos bausmės skyrimą. Asmeniui už šį nusikaltimą turėtų būti numatytos ir alternatyvios švelnesnės bausmės, neizoliuojančios asmens nuo visuomenės, t. y. bauda arba laisvės apribojimas.
7. Skirtingai nei nusikalstamas bankrotas, tyčinis bankrotas yra civilinis deliktas, reguliuojamas civilinės teisės normų. Tiek šis nusikaltimas, tiek civilinis deliktas

pasireiškia tapačiais veiksmais, nors BK ir neįvardija šių veiksmų ar neveikimo tiesiogiai įstatyme. Todėl esminiai tyčinio ir nusikalstamo bankroto atribojimo kriterijai yra įstatymo uždraustų veiksmų pavojingumas, saugomi teisiniai gėriai bei kilusių padarinių mastas. Visgi siekiant labiau atriboti civilinę atsakomybę nuo baudžiamosios, nusikalstamo bankroto straipsnyje įtvirtinta didelė turtinė žala turėtų siekti 500 MGL.

ŠALTINIAI

TEISĖS NORMINIAI AKTAI:

Lietuvos Respublikos teisės norminiai aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262;
- 3) Lietuvos Respublikos juridinių asmenų nemokumo įstatymas (2019). TAR, 10324;
- 4) Lietuvos Respublikos įmonių bankroto įstatymas (1997). *Valstybės žinios*, 64-1500;
- 5) Lietuvos Respublikos akcinių bendrovių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 123-5574;
- 6) Lietuvos Respublikos fizinių asmenų bankroto įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 57-2823;
- 7) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341;
- 8) Lietuvos Respublikos individualių įmonių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4991;
- 9) Lietuvos Respublikos mažųjų bendrijų įstatymas (2012). *Valstybės žinios*, 83-4333;
- 10) Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341;
- 11) Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). Vyriausybės žinios, 18-147;
- 12) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2008 m. spalio 14 d. nutarimas „Dėl bazinio bausmių ir nuobaudų dydžio“ patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 121-4608;

Užsienio valstybių teisės norminiai aktai:

- 13) Title 18 of the United States Code (1970). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/18/part-I/chapter-9> [žiūrėta: 2022 m. sausio 22 d.];
- 14) Title 11 of the United States Code (1978). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/11> [žiūrėta: 2022 m. sausio 22 d.];
- 15) Italian Bankruptcy Law. Royal Decree n. 267, Italy (1942). [interaktyvus] Iš: *The Italian Bankruptcy Law* (2013). Prieiga per internetą:

https://www.iiiglobal.org/sites/default/files/the_italian_bankruptcy_law.pdf [žiūrėta: 2022 m. sausio 20 d.];

SPECIALIOJI LITERATŪRA:

Mokslinė literatūra ir moksliniai straipsniai:

- 16) Abramavičius, A., et al. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. I tomas. Bendroji dalis (1–98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- 17) Abramavičius, A. (2003). *Kai kurie baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus ūkininkavimo (verslo) tvarkai pagal naująjį Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą*. Vilnius: Teisė, (48), 7-14.
- 18) Abramavičius, A. et al. (2009). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. II tomas. Specialioji dalis (99–212 straipsniai)*. Vilnius: Registrų centras.
- 19) Bagdonavičius, S. (1998). *Baudžiamoji teisė. Atskirų nusikaltimų ekonomikai ir finansams komentaras*. Vilnius: Standartų spaustuvė.
- 20) Bernotaitė, K. (2005). *Nemokumo teisinio reguliavimo ypatumai*. Jurisprudencija, 77(69), 11-17.
- 21) Bereikienė, D., et al. (2017). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Antroji knyga*. Vilnius: Registrų centras.
- 22) Bikelis, S. (2010). *Baudžiamosios politikos orientavimosi į su laisvės atėmimu nesusijusių poveikio priemonių taikymą galimybės*. Vilnius: Teisės institutas.
- 23) Biscotti, B. (2010). *Safeguarding of credit and bankruptcy: history and regulating tendencies. The Italian experience*. Jurisprudencija, 2(120), Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- 24) Drakšas, R. (2016). *Teisingumo principas skiriant bausmę*. Teisės apžvalga, 2(14), 75-97.
- 25) Fedosiuk, O. (2006). *Baudžiamosios ir civilinės atsakomybės takoskyra turtinių prievolių išvengimo bylose*. Jurisprudencija, 7(85), 70-76.
- 26) Fedosiuk, O. (2012). *Baudžiamoji atsakomybė kaip kraštutinė priemonė (ultima ratio): teorija ir realybė*. Jurisprudencija, 19(2), 715-738.
- 27) Gutauskas, A. (2014). *Nusikalstamo bankroto kvalifikavimas ir įrodinėjimas*. Iš: Prapiestis, J. et al. (sud.) (2014). *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: Registrų centras.

- 28) Gutauskas, A. (2016). *Baudžiamoji atsakomybė versle: ekonominės veiklos rizikos ir pasitikėjimo verslo partneriais ribos*. (173-185). Iš: Abramavičius, A., et. al. (2016). *Baudžiamoji justicija ir verslas: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakultetas.
- 29) Jablonskis, K. (1930). *Baudžiamasis statutus. Su papildymais. II-as leidinys*. Kaunas: Menas.
- 30) Kavalnė, S., Mikuckienė, V., Norkus, R., Velička, R. (2009). *Bankroto teisė: pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia.
- 31) Mackevičius, J. ir Giriūnas, L. (2014). *Įmonių veiklos rizikų valdymo ir vertinimo modelis*. Buhalterinės apskaitos teorija ir praktika, 54-62.
- 32) Milinis, A. ir Strikulyš, N. (2016). *Nusikalstamas ir tyčinis bankrotas: teorija ir praktika*. Jurisprudencija, 23(2), 249-26.
- 33) Omar, P. (2008). *International insolvency law: themes and perspectives*. Aldershot: Ashgate, 2008. – xl, 412.
- 34) Spaičienė, J. (2006). *Paprastojo ir piktybinio bankroto teisinis reguliavimas Lietuvos Respublikoje 1918-1940 metais*. Jurisprudencija, 11(89), 83-88.
- 35) Švedas, G., Abramavičius, A., Prapiestis, J., Bieliūnas, E. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis, I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- 36) Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
- 37) Veršekys, P. (2012). *Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai*. Teisė, 82, 198-214.

Disertacijos:

- 38) Garškaitė-Milvydienė, K. (2011). *Įmonių bankroto grėsmės diagnostika*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, vadyba ir administravimas (03S), Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Vilnius: Leidykla technika.
- 39) Pranka, D. (2012). *Nusikalstamos veikos ir civilinės teisės pažeidimo atribojimo koncepcija Lietuvos baudžiamojoje teisėje*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Mykolo Romerio universitetas, Vilnius : Mykolo Romerio universitetas.
- 40) Veršekys, P. (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

TEISMŲ PRAKTIKA:

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

- 41) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. birželio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 57-2552;
- 42) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 7-254;
- 43) Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 22 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 75-3074;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika:

- 44) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2005 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-267/2005;
- 45) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. vasario 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2008;
- 46) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. lapkričio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-444/2009;
- 47) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-130/2011;
- 48) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. balandžio 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-188/2011;
- 49) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-409/2011;
- 50) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. vasario 1 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-19/2012;
- 51) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. vasario 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-6/2013;
- 52) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-7-9/2013;
- 53) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-697/2013;
- 54) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 5 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-244/2014;

- 55) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 spalio 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-370/2011;
- 56) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-358/2014;
- 57) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-567/2014;
- 58) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-115-915/2017;
- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-261-648/2017;
- 60) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-325-895/2018;
- 61) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 31 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-540-469/2018;
- 62) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-133-697/2019;
- 63) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-105-684/2019;
- 64) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. sausio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-64-1073/2022;

Žemesnių instancijų teismų praktika:

- 65) Kauno apygardos teismo 2011 m. gegužės 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-55-493/2011;
- 66) Panevėžio apygardos teismo 2012 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-27-511/2012;
- 67) Vilniaus apygardos teismo 2012 m. gruodžio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-114-172/2012;
- 68) Kauno apygardos teismo 2013 m. gegužės 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-36-383/2013;
- 69) Kauno apygardos teismo 2014 m. vasario 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-23-290/2014;
- 70) Kauno apygardos teismo 2014 m. balandžio 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-50-348/2014;

- 71) Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gegužės 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-67-491/2014;
- 72) Kauno apygardos teismo 2014 m. rugsėjo 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-222-785/2014;
- 73) Kauno apygardos teismo 2015 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-19-582/2015;
- 74) Vilniaus apygardos teismo 2016 m. sausio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-22-387/2016;
- 75) Šiaulių apygardos teismo 2016 m. sausio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-300/2016;
- 76) Šiaulių apygardos teismo 2016 m. kovo 10 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-16-300/2016;
- 77) Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. kovo 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-49-380/2016;
- 78) Šiaulių apygardos teismo 2016 m. balandžio 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-17-616/2016;
- 79) Klaipėdos apygardos teismo 2016 m. birželio 17 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-74-361/2016;
- 80) Kauno apygardos teismo 2017 m. sausio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-98-245/2014;
- 81) Kauno apygardos teismo 2017 m. spalio 23 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-348-319/2017;
- 82) Klaipėdos apygardos teismo 2017 m. spalio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-85-557/2017;
- 83) Vilniaus apygardos teismo 2017 m. lapkričio 21 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-53-190/2017;
- 84) Kauno apygardos teismo 2018 m. gegužės 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-19-383/2018;
- 85) Lietuvos apeliacinio teismo 2018 m. rugsėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-162-495/2018;
- 86) Panevėžio apygardos teismo 2019 m. birželio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-47-768/2019;
- 87) Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. liepos 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-26-462/2019;

- 88) Lietuvos apeliacinio teismo 2019 m. rugsėjo 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-353-307/2019;
- 89) Klaipėdos apygardos teismo 2019 m. lapkričio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-27-361/2019;
- 90) Kauno apygardos teismo 2019 m. lapkričio 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-277-966/2019;
- 91) Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. balandžio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-87-518/2020;
- 92) Šiaulių apygardos teismo 2020 m. sausio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. eB2-315-569/2020;
- 93) Kauno apygardos teismo 2020 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-54-593/2020;
- 94) Lietuvos apeliacinio teismo 2020 m. spalio 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1461-241/2020;
- 95) Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. sausio 21 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-47-464/2021;
- 96) Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. kovo 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-25-361/2021;
- 97) Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. kovo 18 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-30-318/2021;
- 98) Klaipėdos apygardos teismo 2021 m. balandžio 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-1-361/2021;
- 99) Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 7 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-45-932/2021;
- 100) Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-39-497/2021;
- 101) Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. rugpjūčio 19 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e2-1031-781/2021;

KITI ŠALTINIAI:

- 102) Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 156, 176, 178, 180, 181, 182, 183, 184, 1891, 190, 192, 195, 196, 197, 199, 199(1), 199(2), 200, 201, 203, 204, 206, 207, 208, 209, 212, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 224(1), 246, 248, 253, 255, 256, 267, 267(1), 270, 277 ir 281 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 2821 straipsniu ir kodekso

177, 186 ir 298 straipsnių pripažinimo netekusiais galios įstatymo projektas (2022). 21-30585;

- 103) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Teisės tyrimų ir apibendrinimo departamento 2016 m. lapkričio 23 d. Bendrovės valdymo organų civilinę atsakomybę reglamentuojančių teisės normų taikymo Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje apžvalga, Nr. 45;

Internetiniai šaltiniai:

- 104) Audito, apskaitos, turto vertinimo ir nemokumo valdymo tarnyba prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (2022). *Nemokumo procesų 2021 m. apžvalga*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-03-04). Prieiga per internetą: https://avnt.lrv.lt/uploads/avnt/documents/files/2022-02-02_Nemokumo%20APZVALGA_2021%20m.pdf [žiūrėta 2022 m. kovo 15 d.];
- 105) Lietuvių kalbos institutas (2005). *Lietuvių kalbos žodynas (1941–2002) I leidimas*, [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.lkz.lt/> [žiūrėta: 2022 m. sausio 17 d.];
- 106) Lietuvos statistikos departamentas. Oficialiosios statistikos portalas. *Darbo užmokestis ir darbo sąnaudos*. [interaktyvus] (modifikuota 2022-02-25). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/darbo-uzmokestis-ir-darbo-sanaudos> [žiūrėta 2022 m. kovo 1 d.];
- 107) Lorber, L. and Markell A. B. (1994). *Bankruptcy crimes and the federal sentencing guidelines*. Federal Sentencing Reporter 7(1). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://online.ucpress.edu/fsr/article-abstract/7/1/49/43962/Bankruptcy-Crimes-and-the-Federal-Sentencing?redirectedFrom=fulltext> [žiūrėta 2022 m. kovo 28 d.];
- 108) O’Neill, C. (2021). *What Is Bankruptcy Fraud?* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/bankruptcy-fraud.html> [žiūrėta 2022 m. sausio 29 d.];
- 109) Peterson, R. R. (2006). *Criminal Liability for the Bankruptcy Practitioner*. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://jenner.com/system/assets/publications/7632/original/Criminal_Liability_In_Bankruptcy.pdf?1323113076 [žiūrėta: 2022 m. sausio 25 d.];

SANTRAUKA

Baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamą bankrotą

Diana Kuzmenokaitė

Magistro darbe nagrinėjama baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą bankrotą taikymo bei atitikties įstatymams problematika atliekant teisės aktų ir teismų praktikos analizę, lyginant teisės mokslo atstovų pateiktas išvalgas bei išaiškinimus doktrinoje, be to, sugretinant reglamentavimą su Italijos Respublika ir Jungtinėmis Amerikos Valstijomis.

Darbas pradedamas nemokumo ir bankroto sampratų analize, siekiant suprasti pačio bankroto, kurio sąvoka įtvirtinta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 209 straipsnyje esmę. Apžvelgus nusikalstamo bankroto raidą, remiantis teismų praktika, atliekama šio nusikaltimo sudėties: objekto, objektyviosios pusės, subjekto ir subjektyviosios pusės požymių analizė. Daugiausiai dėmesio šioje dalyje skirta objektyviosios pusės požymiams. Visų pirma veikai, siekiant blogą įmonės valdymą atriboti nuo elementarios verslo rizikos, kadangi baudžiamasis įstatymas aiškiai neįtvirtina blogo įmonės valdymo požymio. Antra, nusikalstamo bankroto padariniams, siekiantiems 150 MGL dydžio turtinę žalą, kurie kvestionuotina ar atitinka baudžiamosios atsakomybės, kaip *ultima ratio* priemonės principą. Išanalizavus nusikaltimo sudėtį, ir atsižvelgiant į tai, kad už nusikalstamą bankrotą yra numatyta tik vienas – laisvės atėmimo bausmė, pereita prie baudžiamumo už nusikalstamą bankrotą vertinimo, atlikta bausmių skyrimo statistinė analizė. Darbe konstatuota, jog už šį nusikaltimą turėtų būti numatytos švelnesnės alternatyvios bausmės kaip bauda ar laisvės apribojimas. Galiausiai, darbo analizė baigiama nusikalstamo bankroto ir tyčinio bankroto, kaip civilinio delikto ypatumų palyginimu ir atskyrimo kriterijų pateikimu, nurodant, jog tai yra skirtingų teisės šakų reguliuojami institutai, besiskiriantys ne tik pavojingumo laipsniu ir padariniais, bet ir neteisėtų veiksmų įrodinėjimo kriterijais.

SUMMARY

Criminal Liability for Criminal Bankruptcy

Diana Kuzmenokaitė

The master's thesis examines the application of criminal liability for criminal bankruptcy and compliance with the law by analyzing legislation and case law, comparing the insights and interpretations of legal scholars, as well as comparing regulations with the Italian Republic and the United States.

The work begins with an analysis of the concepts of insolvency and bankruptcy in order to understand the essence of bankruptcy itself, the concept of which is enshrined in Article 209 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania. After reviewing the development of criminal bankruptcy, based on the case law, the analysis of the composition of this crime: object, objective side, subject and subjective side is performed. This section focuses on the features of the objective side. It seeks to distinguish mismanagement from elementary business risk, since the criminal law does not clearly establish a sign of mismanagement. Secondly, the consequences of a criminal insolvency amounting to 150 BSB (Basic Social Benefit) in pecuniary damage, which are questionable in line with the principle of criminal liability as an *ultima ratio* measure. After analyzing the composition of the crime and considering the fact that only a uniform custodial sentence is provided for criminal bankruptcy, the assessment of sanctions for criminal bankruptcy was moved to, as well as a statistical analysis of sentencing. The work states that for this crime, less severe alternative punishments should be provided, such as a fine or restriction of liberty. Finally, the analysis concludes by comparing the features of criminal bankruptcy and intentional bankruptcy as a civil tort and presenting the criteria for separation, indicating that these are institutions regulated by different branches of law, differing not only in severity and consequences but also in proving wrongdoing.